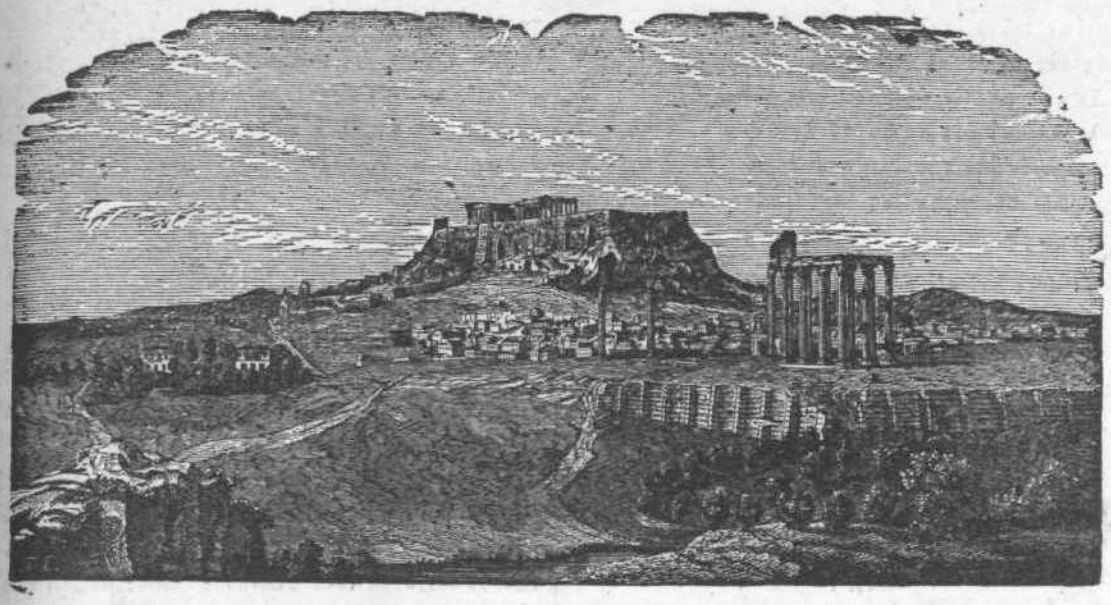

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1871. ΤΟΜΟΣ ΚΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 499

ΤΙΜΟΘΕΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ
Ἢ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ
ΤΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

(Τέλος. Ἴδε φυλ. 497.)

§ δ'. *Ὅτι διὰ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μεταγραφῶσιν ἀκριβῶς τὰ καθ' ἡμᾶς μελῳδήματα.*

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων περὶ σχηματισμοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς ἰταλικῆς κλίμακος καὶ ἐκ τῆς παραθέσεως τῆς διαφορᾶς τῶν τονιαίων διαστημάτων συνάγομεν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντικαταστήσωμεν εἰς ὅλους τοὺς τόνους τῆς ἡμετέρας κλίμακος τοὺς ἐν τῇ ἰταλικῇ συγγενεῖς αὐτῶν, καὶ ἑπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταγράψωμεν ἀκριβῶς ἓν ὁλόκληρον μέλος διὰ τῶν ἰταλικῶν χαρακτήρων, οὐδὲ τὰ καθαρῶς διατονικά. Ἐὰν δὲ παρορωμένων τῶν διαφορῶν τῶν τονιαίων διαστημάτων μετεφράζομεν ἓν μέλος γεγραμμένον κατὰ τὸ ἡμέτερον σύστημα διὰ τῶν ἰταλικῶν χαρακτήρων, ἀντικαθιστῶντες τὸ *νη* διὰ τοῦ *do*, τὸ *πα* διὰ τοῦ *re* καὶ τὸ *ζω* διὰ τοῦ *si*, καὶ ἐδίδαμεν τοῦτο εἰς ἕνα εἰδήμονα τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς νὰ τὸ ψάλῃ, ὁ πρότερον ἀκούσας αὐτὸ ὑπὸ Ἕλληνος ψαλλόμενον μεγίστην διαφορὰν ἤθελε παρατηρήσῃ εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ δευτέρου. Ἀλλ' ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι οἱ πλεῖστοι καὶ δεσπόζοντες ἐν τῷ ᾄσματι φθόγγοι ἦσαν ἐκ τῶν ἀκριβῶς ἀνταποκρινομένων καὶ εἰς τὰς δύο κλίμακας (do, re, fa, sol, do), καὶ δι' ἄλλους λόγους ὀλίγιστα τῶν ᾀσμάτων ἤθελον εἶναι ἀνεκτὰ εἰς ἓν ὠτίον συνειθισμένον εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν ἰταλικῶν μελῶν· πῶς ἤθελεν ἀνεχθῆ νὰ ἀκούσῃ π. χ. ἐντελῆ καὶ τελικὴν κατάληξιν ὄχι μόνον εἰς τὴν πρώτην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δευτέραν, καὶ εἰς τὴν τρίτην, καὶ εἰς τὴν ἕκτην, καὶ εἰς τὴν ἑβδόμην αὐτήν;

Καὶ ἐὰν τὸ διατονικὸν δυσκόλως μεταφράζεται ἀπαραλλάκτως, τὸ χρωματικὸν καὶ τὸ ἐναρμόνιον μέλος πῶς θὰ σημειωθῶσι; Διὰ τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως τῶν σημείων τῆς διέσεως καὶ ὑφέσεως;— Ἀλλὰ τὴν τριτημόριον δίεσιν καὶ ὕφεσιν πῶς θὰ παραστήσωμεν; Πῶς θὰ γράψωμεν τὴν δίεσιν τοῦ *βου* (mi) ἢ τὴν ὕφεσιν τοῦ *γα* (fa), ἐν ᾧ μεταξὺ τοῦ *mi* καὶ *fa* τόνος δὲν ὑπάρχει; Τοῦτο ἤθελε παρομοιασθῆ μὲ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς Λαμπρᾶς, ἐν γλώσσῃ ἰταλικῇ ἢ γαλλικῇ γεγραμμένον δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων καὶ ἀπαγγελλόμενον ὑπὸ Ἕλληνος ἀγνοοῦντος τὰ ἰταλικὰ καὶ γαλλικά. Ὁ

ἀκούων τοῦτο Ἰταλὸς ἢ Γάλλος ἤθελε μὲν κατανοήσῃ τὰς πλείστας τῶν λέξεων, ἀλλὰ μεγάλως ἤθελε καγχάσῃ ἐν τῇ ἀλλοκότῳ ἐκείνῃ προφορᾷ. Ἤθελε παρομοιάσῃ τοῦτο τὸ ἄκουσμα πρὸς τὸ προξενούμενον ὑπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων τῆς γενομένης κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ἐράσμου.

§ ε'. *Ὅτι καὶ εἰς τὰ ὁπωσδήποτε μεταγραφέντα δὲν ἐφαρμόζονται οἱ κανόνες τῆς τετραφωνίας.*

Ἀλλ' ἃς ὑποθέωμεν ὅτι ὁπωσδήποτε μετεφράσθη τὸ μέλος καὶ ἃς ἔλθωμεν εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῆς τετραφωνίας· πρὸς εὐκολίαν δὲ τῆς μεταφράσεως καὶ ἀντιπαραθέσεως ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν ἓν μέλος γεγραμμένον εἰς ἦχον πλάγιον τοῦ τετάρτου, τοῦ ὁποίου ἡ κλίμαξ ἀρχομένη ἐκ τοῦ *νη* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν Ἰταλικήν.

Ἡ ἁρμονία τοῦ *do*, πρώτου τόνου τῆς κλίμακος, εἶναι κατὰ τοὺς κανόνας 3, 5, 8· ἡ τρίτη τοῦ *do* εἶναι τὸ *mi* καὶ τὸ διάστημα *do-mi* εἶναι σύμφωνον ὡς συγκείμενον ἐκ τῶν δύο διαστημάτων *do-re* καὶ *re-mi* παριστανομένων διὰ τοῦ $^{9}/_{8}$ καὶ $^{10}/_{9}$ καὶ ἀποτελοῦντα τὸ σύνθετον διάστημα $^{5}/_{4}$· καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ 5 πρὸς 4 εἶναι ἁπλοῦς ἀποτελεῖται τὸ εὐάρεστον ἄκουσμα ἤτοι ἡ συμφωνία. Ἀλλ' ὁ τόνος *βου* εἶναι ὑπὸ τὸ *mi*, καὶ τὸ σύνθετον διάστημα *νη-βου* εἶναι $^{99}/_{80}$, καὶ μικρὸν μὲν διαφέρει τοῦ $^{5}/_{4} = {}^{400}/_{80}$, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ, καὶ ἑπομένως δὲν δύναται νὰ ἦναι σύμφωνον ἐὰν δὲν ἐκτοπισθῇ τὸ *βου* ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ὑψωθῇ εἰς τὴν θέσιν τοῦ *mi*.

Ἡ κατατομὴ τοῦ κανόνος πρὸς σχηματισμὸν τῆς ἰταλικῆς κλίμακος, ἀρχὴν καὶ σκοπὸν εἶχε τὸ σύμφωνον τῶν τόνων, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσι πολλὰ σύμφωνα διαστήματα ὡς ἔχοντα ἁπλοῦν λόγον μεταξύ των·

1) διὰ τριῶν	= terza	= do-mi	$= \frac{5}{4}$ ἢ	5 : 4
2) » τεσσάρων	= quarta	= do-fa	$= \frac{4}{3}$ »	4 : 3
3) » πέντε	= quinta	= do-sol	$= \frac{3}{2}$ »	3 : 2
4) » ἕξ	= sesta	= do-la	$= \frac{5}{3}$ »	5 : 3
5) » πασῶν	= ottava	= do-do	$= 2$ »	2 : 1

Παρ' ἡμῖν δὲ ὡς καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τρία μόνον διαστήματα εἶναι σύμφωνα· *σύμφωνα μὲν οὖν*, λέγει ὁ Εὐκλείδης, *ἐστὶ διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν καὶ τὰ ὅμοια* (δηλ. διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν) *Διάφωνα δὲ τὰ ἐλάττονα τῶν διὰ τεσσάρων καὶ τὰ μεταξὺ τῶν συμφώνων πάντα.*

Ἐὰν λοιπὸν θελήσωμεν νὰ θέσωμεν ὡς ἁρμονίαν μέλος γεγραμμένον εἰς κλίμακα καὶ χρόαν μᾶλλον προσεγγίζουσαν πρὸς τὴν ἰταλικὴν, ἢ πρέπει νὰ καταστρέψωμεν τὸ μέλος, ἢ πρέπει νὰ ἀφαιρέσωμεν ἐκ τῶν συμφωνιῶν τοὺς κυριωτέρους τόνους τῆς ἁρμονίας· καὶ ἐὰν εἰς τὴν πρώτην τῆς κλίμακος δὲν δύναται νὰ σταθῇ ἡ τρίτη, εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν ἄλλων τόνων θέλομεν ἀναγκασθῇ νὰ ἀποβάλλωμεν πλείονας.

Ἀλλ' ἃς λάβωμεν καὶ ἕτερον παράδειγμα ἵνα ἴδωμεν ὁποῖαι δυσκολίαι ἄλλου εἴδους παρουσιάζονται. Ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν μέλος τι τοῦ εἱρμολογικοῦ τετάρτου ἤχου· ἡ κλίμαξ τοῦ ἤχου τούτου ἄρχεται ἐκ τοῦ *βου* (mi), καὶ αἱ μὲν ἀτελεῖς καταλήξεις γίνονται εἰς τὸ *βου* καὶ *δι* (mi-sol), αἱ δὲ ἐντελεῖς καὶ τελικαὶ εἰς τὸ *βου* (mi).

Ὁ πρῶτος τόνος τῆς κλίμακος ταύτης εἶναι τὸ *βου*· ὁποία ἁρμονία θὰ δοθῇ εἰς τοῦτο; Τοῦ πρώτου τόνου τῆς κλίμακος;—Ἀλλὰ μετὰ τῶν πρώτων τόνων πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τόνος μείζων ($^{9}/_{8}$) τόνος ἐλάσσων ($^{10}/_{9}$) καὶ ἡμίτονον ($^{16}/_{15}$) κτλ. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔχομεν ἀμέσως ἡμίτονον καὶ μείζων τόνος καὶ μείζων ($^{320}/_{297} > {}^{16}/_{15}$.) Ὁποῖον δὲ τόνον θὰ ἀντικαταστήσωμεν ἀντὶ τῆς ὀγδόης ὅταν τὸ ᾆσμα ὁδεύῃ κατὰ τὸ σύστημα τῶν συνημμένων, ἔνθα ἡ ὀγδόη δὲν ὑπάρχει ἢ ὅταν ἓν μέρος τοῦ ᾄσματος περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ τετραχόρδου; Πῶς δὲ θὰ ὀνομάσωμεν καὶ πῶς θὰ χαρακτηρίσωμεν τοὺς τόνους τοῦ χρωματικοῦ γένους;

Ἀλλ' ἐὰν τις ἐπιμένῃ νὰ διατηρήσῃ μὲν ἄθικτον τὴν μελῳδίαν, νὰ παρεμβάλῃ δὲ τὴν τετράφωνον ἔστω δὲ καὶ τρίφωνον ἁρμονίαν, πρέπει πρῶτον νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν τὰς διαφόρους κλίμακας καὶ τὰς διαφόρους αὐτῶν χρόας. Εἶτα δὲ νὰ ἐξετάσῃ ὁποία ἡ ἰδιάζουσα ἁρμονία ἑκάστου τόνου, καὶ ἐὰν εὕρῃ τόνους συμφώνους νὰ ἐπιχειρίσῃ ἔπειτα τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὰ ἡμέτερα μέλη κ.τ.λ. Ἀλλὰ μόλις ἀρχίσει τὴν ἐργασίαν ταύτην θέλει ἀμέσως ἀπαντήσει προσκόμματα ἀνυπέρβλητα· θὰ εὕρῃ μὲν ἐνιαχοῦ τὴν διὰ τριῶν μαλακὴν (3 minore), ἀλλὰ δὲν θὰ εὕρῃ οὐδαμοῦ τὴν διὰ τριῶν σύντονον (terza maggiore)· ἀλλαχοῦ δὲ θέλει ζητεῖ ματαίως τὴν τετάρτην· ὥστε θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ αὐξομειώσῃ τὰ διαστήματα, καὶ ἐν τέλει θὰ ἀναγκασθῇ νὰ ἐκτελέσῃ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου συστήματος ὅ,τι κατὰ τὴν δεκάτην πρώτην ἑκατονταετηρίδα ἔπραξεν ὁ Guy d'Avezzo καὶ οἱ τοῦτον διαδεχθέντες ἁρμονικοί. Θὰ μεταβληθῶσιν ἑπομένως καὶ γένη, καὶ συστήματα, καὶ ἦχοι κ.τ.λ. καὶ θὰ ἀναφανῇ μία νέα μουσικὴ ἴσως ἐντελεστέρα καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ὡς πρὸς τὴν μελῳδίαν, καὶ τῆς ἰταλικῆς ὡς πρὸς τὴν τετραφωνίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦναι πλέον ἑλληνική.

§ ς'. *Ὅτι καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ῥυθμοποιΐα ἐν πολλοῖς πολὺ διαφέρουσα τῆς ἰταλικῆς ἀντιστρατεύεται εἰς τοὺς κανόνας τῆς τετραφωνίας.*

Παρὰ τὰς ἀνωτέρω ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν γενῶν καὶ συστημάτων καὶ χροῶν προερχομένας δυσκολίας, καὶ ἄλλη ἄλλου εἴδους οὐχ ἧττον δυσπόρθητος δυσχέρεια παρουσιάζεται. Τὸ μέλος δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἐκ τῆς καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἀναβάσεως καὶ καταβάσεως τῆς φωνῆς· σειρὰ φθόγγων ἁπλῶς διαδεχομένων ἀλλήλας δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἐπιθυμητὸν εὐάρεστον ἄκουσμα· πρέπει νὰ παρεμβληθῇ καὶ ἕτερον στοιχεῖον, ὁ χρόνος, ὁ ῥυθμός. Ἡ θεωρία καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ῥυθμικοῦ χρόνου εἶναι εἰς τὴν ἰταλικὴν μουσικὴν τὸ σημαντικώτερον κεφάλαιον. Ἡ μὲν ἀνάβασις καὶ κατάβασις τῆς φωνῆς εὐκολώτατα καὶ διδάσκεται καὶ γράφεται· πέντε μόνον παράλληλοι γραμμαὶ ἀρκοῦσιν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλ' ὁ χρόνος καὶ ποικιλοτρόπως κανονίζεται καὶ διὰ πολυπλόκων σημείων γράφεται. Καὶ τῶν μελοποιῶν ἡ πρωτίστη δυσκολία συνίσταται εἰς τὴν διάταξιν τοῦ μέλους κατὰ πόδας καὶ κῶλα καὶ περιόδους σύμφωνα μὲ τοὺς ῥυθμικοὺς κανόνας· καὶ τῶν ᾠδῶν τὸ ἐπιτυχὲς ἀποτέλεσμα ἐξαρτᾶται πρὸ πάντων ἐκ τῆς κατ' ἐμπειρίαν ἕξεως εἰς τὴν ἀκριβῆ διάκρισιν καὶ ἐκτέλεσιν τοῦ ῥυθμικοῦ χρόνου. Ἐὰν ἡ μουσικὴ συνίστατο μόνον εἰς τὴν ἀπήχησιν τῶν τόνων, ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος ἠδύνατό τις νὰ κρούῃ ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου ὁποῖον δήποτε μουσούργημα· ἀλλ' ἡ παρέμβασις τοῦ χρόνου παρατείνει τὴν σπουδὴν αὐτοῦ εἰς πολλοὺς χρόνους. Ἐκ τῶν σημάτων ἅτινα ἀποτελοῦν τοὺς μουσικοὺς πόδας διακρίνονται οὗτοι εἰς δύο κατηγορίας, εἰς ἀρτίους πόδας καὶ εἰς περιττούς· οἱ κυριώτεροι ῥυθμικοὶ πόδες τῶν μὲν ἀρτίων σύγκεινται ἐκ τεσσάρων σημάτων, τῶν δὲ περιττῶν ἐκ τριῶν· ἀλλ' εἰς ἀμφότερα τὰ εἴδη τὸ πρῶτον σῆμα πρέπει νὰ ἔχῃ τὸν ἰσχυρότερον τόνον, τὴν ἔμφασιν, καὶ λέγεται κροῦσις (battere) ἢ θέσις τοῦ ποδός· τῶν δὲ ἄλλων σημάτων, κατὰ ὡρισμένας περιστάσεις ἄλλα μὲν τίθενται εἰς τὴν κροῦσιν, ἀλλὰ δυνατωτέραν τῆς τοῦ πρώτου σήματος καὶ ἄλλα εἰς τὴν ἄρσιν (levare)· λαμβάνονται δὲ αἱ λέξεις ἄρσις καὶ θέσις εἰς ἐναντίαν σημασίαν πρὸς τὴν ἐν τῇ μετρικῇ χρήσει αὐτῶν. Ὥστε παρ' αὐτοῖς πᾶς μουσικὸς ποῦς πρέπει ἀναντιῤῥήτως νὰ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐμφαντικωτέρου σήματος· καὶ ἡ συλλαβὴ ἑπομένως ἡ ἀντιστοιχοῦσα αὐτῷ πρέπει νὰ ἦναι ἡ μᾶλλον ἔντονος καὶ ἐμφαντικὴ τῆς λέξεως.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ῥυθμοποιΐα ἀπετέλει μέρος τῆς μετρικῆς καὶ ποιητικῆς μᾶλλον ἢ τῆς ἁρμονικῆς, ἐπειδὴ τὰ μακρὰ καὶ βραχέα τῶν συλλαβῶν ἀπετέλουν ἐν χρόνῳ καὶ ῥυθμῷ τοὺς πόδας καὶ τὸν στοῖχον· καὶ τούτου ἕνεκεν ὀλίγα καὶ γενικά τινα φαίνονται περὶ ῥυθμῶν εἰς τὰ ἁρμονικὰ τῶν ἀρχαίων. Παρ' ἡμῖν δὲ σήμερον μὴ ὑπαρχόντων τῶν μακρῶν καὶ βραχέων, καίτοι ἀντικατασταθέντων διὰ τῶν τονισμένων καὶ ἀτονίστων συλλαβῶν, ὁ χρόνος, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἰταλικὴν μουσικὴν, εἶναι ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων. Καὶ ὑπάρχουσι μὲν χαρακτῆρες δι' ὧν σημειοῦται ἡ βραδυτέρα ἢ ταχυτέρα μονὴ τῆς φωνῆς ἐπὶ μίαν τάσιν, ἀλλὰ διαίρεσις τῆς ὅλης μελῳδίας εἰς πόδας καὶ συμμέτρους περιόδους μένει ἄνευ σημειώσεως, καί τοι ὑπαρχούσης τῆς κατὰ πόδας καὶ κῶλα καὶ περιόδους διατάξεως· ἐπειδὴ αἱ ἀτελεῖς καὶ ἐντελεῖς καταλήξεις δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ διαίρεσις τοῦ μέλους εἰς κῶλα καὶ περιόδους. Καὶ καθὼς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ᾄσματα εἶναι μὲν στίχοι (διὸ καὶ στιχηρὰ καλοῦνται), καί τοι καταλογάδην γεγραμμένα, οὕτω καὶ τὰ μέλη αὐτῶν ἔχουσι τινὰ ῥυθμὸν καὶ ψάλλονται, μάλιστα τὰ λεγόμενα προσόμοια, ἀπαραλλάκτως πάντοτε παρὰ πάντων τῶν καὶ μικρὰν ἐμπειρίαν ἐχόντων. Ἀλλὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς μουσικῆς εἶναι παρ' ἡμῖν τὸ μᾶλλον παρημελημένον καὶ ἀνεπεξέργαστον.

Ἐάν τις καὶ μικρὰν ἐμπειρίαν ἔχων τῶν παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ᾀσμάτων ἐπεχείρει νὰ διαιρέσῃ ἓν οἱονδήποτε μελῴδημα εἰς πόδας καὶ περιόδους, εὐκόλως θέλει ἀνακαλύψῃ πολλὰ μὲν τροχαϊκὰ καὶ δακτυλικά, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἕτερα ἰαμβικὰ καὶ ἀναπαιστικά. Ἐναργέστερον δὲ θέλει παρατηρήσῃ τοῦτο εἴς τινα δημοτικὰ ᾄσματα τοῦ χοροῦ.

Ὁ συμφωνιουργὸς λοιπὸν ὁ ἐπιχειρῶν νὰ θέσῃ εἰς τετραφωνίαν ἓν ἡμέτερον μελῴδημα ὁπωσδήποτε μεταφρασθὲν, δὲν δύναται νὰ ἀρκεσθῇ εἰς μόνην τὴν σημείωσιν σειρᾶς φθόγγων ἁπλῶς ἀλλήλους διαδεχομένων· πρὶν ἢ περιβάλλῃ αὐτὸ τὸν τετράχροον μανδύαν πρέπει νὰ χωρίσῃ τοῦτο εἰς περιόδους, κῶλα καὶ πόδας κατὰ τοὺς μουσουργικοὺς κανόνας τῆς τέχνης· καὶ ἐὰν μὲν τυχαίως εὑρεθῇ εἰς ἔῤῥυθμον κατάστασιν ἅπτεται ἀμέσως τῆς ἀμφιέσεως· ἀλλ' ἐὰν οἱ πόδες τῷ φανῶσι χαλαροὶ ἢ ἀκέφαλοι, αἱ δὲ περίοδοι ἄκωλοι ἢ ἀσύμμετροι, τότε λαβὼν ἀνὰ χεῖρας τὰς ῥυθμικὰς ἀναλογίας τοῦ Προκρούστου, καὶ τοῦτο μὲν κόπτων, ἐκεῖνο δὲ ῥάπτων μᾶς παρουσιάζει ἕνα ἀρχαῖον Σάτυρον ἢ ἕνα νέον Ἀρλεκῖνον τῆς Νεαπόλεως, καθ' ὅλους τοὺς κανόνας καὶ θεωρίας τῆς τέχνης πεπορφυρωμένον.

§ ζ'. *Ὅτι ἡ μεταποίησις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ᾀσμάτων εἰς τετραφωνίαν εἶναι καὶ ὑλικῶς δυσκατόρθωτος.*

Ἀλλ' εἴτε ἡ μεταποίησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ᾀ-

σμάτων εἰς τετραφωνίαν λάβῃ ὡς βάσιν τὰ ἀρχαῖα μέλη μεταβεβλημένα ἢ μὴ, εἴτε ἐξ ὑπαρχῆς ὅλως νέον ὕφος ληφθῇ ὡς βάσις, καὶ ἀδιάφορον ἐὰν συγγενεύῃ ἢ μὴ πρὸς τὰ ἀρχαῖα, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας; Πόσαι τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ διατηρῶσι δὲν λέγω 16 ἀλλὰ τοὐλάχιστον 8 μουσικούς; Ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, παρόντος τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης, τῶν Πρέσβεων, τῶν Ὑπουργῶν κλ. εἷς μόνος ἔψαλλε τὴν Δοξολογίαν, μόλις ἐνίοτε ὑποβοηθούμενος ὑπό τινων παιδαρίων. Πόσοι μουσικοδιδάσκαλοι καὶ ἐπὶ πόσα ἔτη θὰ ἐργασθῶσιν εἰς τὴν τετράφωνον μεταποίησιν τῶν ᾀσμάτων τῶν σημαντικωτέρων τοὐλάχιστον ἑορτῶν; Πόσα ἑκατομμύρια ἀπαιτοῦνται πρὸς τὴν ἐκτύπωσιν αὐτῶν; Πόσαι τῶν ἐκκλησιῶν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀγοράσωσιν ἓν τοὐλάχιστον spartito τῆς Μουσικῆς ταύτης;— Ἀλλ' εἰς ταῦτα ἀπαντῶσι· Δὲν ἐννοοῦμεν νὰ μεταποιηθῶσιν εἰς τετραφωνίαν ἅπαντα τὰ ᾄσματα ὅλων τῶν ἐκκλησ. ἀκολουθιῶν, μέρη μόνον τινὰ τῆς λειτουργίας καί τινων ἴσως ἐπισήμων τελετῶν. Ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ ἀρθῇ ἐκ τοῦ μέσου ἡ προσποίησις τῆς βελτιώσεως τῆς ἐθνικῆς μουσικῆς καὶ καθαρὰ καὶ παστρικὰ νὰ λέγωσιν· Ἐξευγενισθέντες καὶ ἐξευρωπαϊσθέντες κατὰ πάντα τὰ ἄλλα, θέλομεν ἵνα ὁσάκις ἐρχώμεθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀκούωμεν καὶ ἐν αὐτῇ τὴν συνήθη καὶ μόνην εὐάρεστον ἡμῶν φράγγικην μουσικήν.

§ ή. *Ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς μουσικὴ ἀκαταλλήλως μονότονος χαρακτηρίζεται, καὶ ὅτι οἱ ἐρασταὶ τῶν συμφωνιῶν δύνανται νὰ ἴδωσι ταύτας ἐν αὐτῇ.*

Πολλοὶ τῶν ξένων, καὶ οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων τὰ τῶν ξένων ἀβασανίστως παραδεχόμενοι, πρῶτον καὶ κύριον ἐλάττωμα τῆς μουσικῆς ἡμῶν παρατηροῦσι τὸ μονότονον καὶ ἐρρίνον. Καὶ ἡ μὲν περὶ τῆς ἐρρίνου ἀγωγῆς τῶν φθόγγων παρατήρησις γινομένη ὑπὸ ξένων, καὶ μάλιστα τῶν βορείων κλιμάτων, οὐδὲν ἔχει τὸ θαυμαστόν· οὗτοι καὶ τὴν ὁμιλίαν καὶ ἀνάγνωσιν ἡμῶν ἐρρίνον ἀποκαλοῦσιν, ἐπειδὴ ὅταν λαλῶμεν ἢ ἀναγινώσκωμεν μόλις ἀνοίγομεν τὰ χείλη. Ὅτι ὁ τρόπος τῆς προφορᾶς παραλλάσσει ὄχι μόνον κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ κατὰ πόλεις καὶ κώμας ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔθνους εἶναι πασίγνωστον· καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀπωτάτην ἀρχαιότητα διὰ τῆς προφορᾶς μόνον διέκρινον οἱ περὶ τὸν Ἰεφθάε τοὺς ἐξ Ἐφραὶμ ὅτι δὲν ἦσαν Γαλαάδιται· ἐκ τῆς προφορᾶς ἐγνώρισε καὶ ὕβρισεν ὡς ξένον ἡ λαχανοπῶλις τὸν Θεόφραστον· καὶ ὁ Πέτρος διὰ τῆς λαλιᾶς ἐγνωρίσθη ὡς Γαλιλαῖος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Καϊάφα. Ἐὰν λοιπὸν οἱ ψάλλοντες ἢ ἀναγινώσκοντες δὲν ἐξάγουσι τὴν φωνὴν ἐκ τοῦ λάρυγγος, εἰς τοῦτο δὲν πταίει βεβαίως ἡ τέχνη, καὶ τὸ εἴς τινας παρατηρούμενον ἐρρίνον δὲν εἶναι οὔτε τῆς πρακτικῆς μουσικῆς, ἀλλ' ἰδίωμα τοῦ λαλοῦντος ἢ ᾄδοντος καὶ τῆς πόλεως ἢ χώρας ἐξ ἧς ὁρμᾶται. Ἄλλως ὅμως ἔχει τὸ περὶ μονοτονίας· ἐὰν μονοτονίαν ἐννοῶσι τὴν εἰς τὸν αὐτὸν τόνον ἐμμονὴν καὶ μὴ ποικιλίαν τοῦ ᾄσματος, τὸ ἀρνούμεθα· καὶ γένη καὶ συστήματα καὶ κλίμακας ἔχει ἡ ἡμετέρα μουσικὴ πολλὰ, καὶ πάνυ ἐντέχνως ἐξ ἑνὸς εἰς ἄλλον τρόπον γίνεται ἡ μετάβασις· καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν μουσικοδιδασκάλων τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς ἠκούσαμεν θαυμάζοντας τὴν ἑτοιμότητα δι' ἧς καὶ οἱ ὅλως ἐμπειρικοὶ ψάλται μεταβαίνουσιν ἐντέχνως ἀπὸ ἤχου εἰς ἦχον. Κυρίως ὅμως οἱ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο παρατηροῦντες ἐννοοῦσιν ὅτι εἷς μόνος ψάλλει· ἢ ἐὰν καὶ μετ' αὐτοῦ ἄλλοι συμψάλλωσιν, οὗτοι ἢ ὁμοφωνοῦσιν ἢ τὸ πολλοὶ ἀντιφωνοῦσιν. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο εἶναι τὸ κύριον ζήτημα, τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τῆς μουσικῆς, οὕτω πως ᾤδοντο εἰς τὴν ἀρχαιότητα τὰ ἀμίμητα αὐτῶν ποιήματα, οὕτως ἔψαλλον ἐν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσιν οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ τῇ μὲν συνηχοῦντες, τῇ δὲ καὶ ἀντιφώνοις ἐπιχειρονομοῦντες . . . συμβοῶντες κτλ.

Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι παρόμοιον ὡς νὰ ἐλέγομεν, διατί ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ μὴν ἔχῃ τὰ αὐτὰ γράμματα καὶ τοὺς φθόγγους ὅσους ἔχει λ. χ. καὶ ἡ γερμανική; Διατί νὰ μὴν ἔχῃ τὰς αὐτὰς κλίσεις καὶ συζυγίας καὶ τοὺς αὐτοὺς κανόνας τῆς συντάξεως; Κατάλληλον ἀπάντησιν ἔχει που περὶ τούτου ὁ Πλούταρχος, ἣν ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔχομεν πρόχειρον· ἀντὶ ταύτης ὅμως ἔχομεν τυχαίως σημείωσιν νεωτέρου, περί τε τῆς νεωτέρας καὶ τῆς ἀρχαίας μουσικῆς ἐκτενέστερον τοῦ Πλουτάρχου συγγράψαντος. Ὁ Ρουσσὼ ἀφ' οὗ ἐξέθεσε τὸ ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ κείμενον ζήτημα, ἐὰν ἡ ὁμοφωνία εἶναι συμφωνία ἢ μὴ, καὶ τὸ ἔλυσε καταφατικῶς, προσθέτει καὶ ταῦτα· ζήτημα ἄλλο σημαντικώτερον ὑπάρχει ὁποῖον εἶναι μᾶλλον εὐάρεστον τῇ ἀκοῇ, τὸ *ὁμόφωνον* ἢ ἄλλο τι διάστημα σύμφωνον, λ. χ. τὸ διὰ πασῶν ἢ τὸ διὰ πέντε; καὶ ἀπαντᾷ. Ὅσοι ἔχουσι τὰ ὦτα αὐτῶν συνηθισμένα εἰς τὴν ἁρμονίαν προτιμῶσι τὴν συνῳδίαν τῶν συμφώνων (accordi di consonanza) μᾶλλον ἢ τὴν ταυτότητα τῆς ὁμοφωνίας· ὅσοι δὲ ἀήθεις ὄντες εἰς τὰς ἁρμονίας φέρουσιν ἐναντίαν κρίσιν, εἰς τὴν ὁμοφωνίαν μόνον ἀρέσκονται ἢ τὸ πολὺ εἰς τὴν ἀντιφωνίαν· τὰ ἄλλα διαστήματα δὲν ἀποτελοῦσιν εἰς αὐτοὺς εὐάρεστον ἄκουσμα. Μετὰ πολλὰ δὲ συμπεραίνει ὅτι ἡ *ὁμοφωνία εἶναι ἡ φυσικωτέρα ἁρμονία καὶ ἑπομένως ἡ καλητέρα.*

Ἡ μακρὰ λοιπὸν πρὸς τὰ ξένα μέλη καὶ τὰς συνῳδίας ἕξις ἐγέννησε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς παραδοχῆς τῆς πολυφωνίας μᾶλλον ἢ ἡ βελτίωσις τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς τὰ λεγόμενα *solo*, ὡς ὑπὸ ἑνὸς μόνου ᾀδόμενα ὄχι μόνον δὲν προξενοῦσιν δυσάρεστον ἄκουσμα, ἀλλὰ πολλάκις θεωροῦνται καὶ τὰ ἐκλεκτότερα.

Ἀλλ' ἐὰν καλῶς ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ᾄσματα θέλομεν ἀνεύρει *συνῳδίαν τινὰ συμφώνων* οὐχὶ δυσάρεστον καὶ εἰς τοὺς ἀήθεις τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς, ὅταν τὰ ἡμέτερα ᾄσματα τεχνικῶς καὶ τακτικῶς ψάλλωνται. Καὶ ἰδοὺ πῶς·

§ θ'. *Ὅτι οἱ ἐρασταὶ τῶν συμφωνιῶν δύνανται νὰ εὕρωσι τοιαύτας καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς μουσικήν.*

Τὰ ἡμέτερα ᾄσματα, τά τε ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ἀνάγονται εἰς ἕνα ἦχον· ἤχους δὲ συνήθως ἔχομεν ὀκτὼ, καί τοι ὑποδιαιρούμενοι ἕκαστοι εἰς διάφορα μέλη ἠδύναντο καὶ πλείονα νὰ ἀριθμηθῶσιν. Τὰ χαρακτηριστικὰ δὲ δι' ὧν διακρίνονται πρὸς ἀλλήλους εἶναι 1) τὸ γένος, 2) ἡ κλίμαξ ἐφ' ἧς βαδίζει, 3) τὸ ἴσον ἤτοι ἡ βάσις ἀφ' ἧς ἄρχεται, 4) οἱ δεσπόζοντες φθόγγοι, εἰς οὓς γίνονται αἱ *μοραὶ* καὶ ἡ ἔμφασις, καὶ 5) αἱ καταλήξεις. Κυρίως ὅμως ἐκ τῶν δύο τελευταίων διακρίνουσι τοὺς ἤχους καὶ οἱ κατ' ἐμπειρίαν ἄνευ θεωρίας καὶ γραφῆς ᾄδοντες. Κανονικῶς οἱ ψάλται οὐδέποτε ψάλλουσι μόνοι, ἔχουσιν ἢ πρέπει νὰ ἔχωσι παρ' αὐτοῖς καὶ ἑτέρους βοηθοὺς· τούτων εἷς ἢ πλείονες ἠχοῦσι πάντοτε τὸ *ἴσον*, οἱ ἄλλοι συμψάλλουσιν *ὁμοφώνως*, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ὁμοφωνούντων τινὲς, καὶ μάλιστα τὰ κατὰ τὰς καταλήξεις ἀντὶ ὁμοφωνίας ἐκτελοῦσι τὴν *ἀντιφωνίαν*. Ἐὰν δὲ ἐξετάσωμεν τὸ ἴσον ἑκάστου ἤχου θέλομεν παρατηρήσει ὅτι τοῦτο μετὰ τῶν δεσποζόντων φθόγγων ἀποτελεῖ συμφωνίαν, διὰ τεσσάρων ἢ διὰ πέντε· ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν διὰ τριῶν. Καὶ ἔχομεν λοιπὸν πράγματι συνῳδίαν συμφώνων 1) τὴν ὁμοφωνίαν, 2) τὴν ἀντιφωνίαν, καὶ 3) τὸ ἴσον πρὸς τοὺς δεσπόζοντας φθόγγους. Ἐὰν δὲ τὸ ἴσον δὲν ἀποτελῇ συμφωνίαν πρὸς τοὺς μὴ δεσπόζοντας φθόγγους τοῦτο δὲν φέρει οὐδὲν δυσάρεστον ἄκουσμα, ἐπειδὴ ἡ φωνὴ εἰς τοὺς φθόγγους τούτους οὔτε ἔμφασιν οὔτε μονὰς ποιεῖ, οἱ φθόγγοι οὗτοι εἶναι παροδικοὶ ἢ μεταβατικοὶ μόνον (tuoni di passaggio).

Ἡ καθ' ἡμᾶς λοιπὸν μουσικὴ καὶ ἐν τῇ στάσει ταύτῃ ἐν ᾗ εὑρίσκεται δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ καὶ τοὺς ἀγαπῶντας πρὸς τὸ ἔντεχνον μέλος καὶ τὴν συμφωνίαν, ἀλλ' ἀπαιτεῖται νὰ ἔχωμεν ἂν ὄχι τόσον ἐπιστήμονας τῶν θεωριῶν, ἀλλὰ τεχνικοὺς καὶ ἐμπείρους μουσικοὺς, ἡδυφώνους καὶ ἀκριβεῖς ἐκτελεστὰς τῶν μουσικῶν μαθημάτων, καθὼς εὑρίσκονται παραδεδομένα ὑπὸ τῶν προγενεστέρων μουσικοδιδασκάλων.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Τί ποιητέον;

§ ά. *Ὅτι ἡ νέα μέθοδος διὰ τῆς ἁπλοποιήσεως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἡμιμάθειαν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς τέχνης.*

Ὠφελέειν ἢ μὴ βλάπτειν, λέγει ἀρχαῖόν τι ἀξίωμα τῶν Ἀσκληπιαδῶν. Ὁ ἰατρὸς ὁ ἐπισκεπτόμενος ἀσθενῆ ἐκεῖνα μόνον τὰ θεραπευτικὰ μέσα διατάσσει, περὶ ὧν ἐσκεμμένως ἐκ τῆς διαγνώσεως ἐμόρφωσε πεποίθησιν, ὅτι ἐὰν δὲν βελτιώσωσι δὲν θὰ χειροτερεύσωσι ποτὲ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀσθενοῦς· πᾶν μέσον τὸ ὁποῖον ἐν ἀποτυχίᾳ τῆς θεραπείας βλάπτει βεβαίως τὸν ἀσθενῆ εἶναι ἀπορριπτέον. εἴς τινας μόνον σπανίας περιστάσεις τολμῶσι τοῦτο οἱ ἰατροὶ, ὅταν ὁ μὲν θάνατος ἐπίκειται θετικῶς, ἓν δὲ καὶ μόνον μέσον καίτοι ἐπικίνδυνον ὑπάρχει εἰς πιθανὴν διάσωσιν τοῦ πάσχοντος.

Εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι πρὸ πεντηκονταετίας, μικρὸν πρὸ τῆς ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὁρμὴ τοῦ ἔθνους ὤθησε καὶ τοὺς τότε λογίους μουσικοδιδασκάλους εἰς τὴν ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἄλλας μαθήσεις προαγωγὴν καὶ τῆς μουσικῆς. Ἡ ἐπελθοῦσα τότε μεταρρύθμισις συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἁπλοποίησιν τῆς γραφῆς, καὶ συνεπείᾳ τούτου εἰς τὴν εὐχερεστέραν ταύτης σπουδήν. Δὲν παρεδέχθησαν μὲν τὰς ἀρχὰς τῆς νέας μεθόδου πάντες οἱ τότε λόγιοι μουσικοί, ἐν οἷς καὶ καὶ ὁ πρὸ μικροῦ μεταστὰς Κωνσταντῖνος ὁ πρωτοψάλτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας· ἀλλ' ἡ εὐκολία δι' ἧς ταχέως ἠδύναντο νὰ ψάλλωσιν οἱ διδασκόμενοι καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἀναμορφωτῶν διδασκάλων εἵλκυσε πολλοὺς μαθητὰς, ὥστε ἐν βραχεῖ χρόνῳ πολλοὶ ψάλται καὶ μουσικοδιδάσκαλοι τῆς νέας μεθόδου ἀναφαίνονται· ἀλλὰ σπανιώτατα καὶ πάνυ ὀλίγοι ἔφθασαν ἢ προσήγγισαν τοὺς διδασκάλους τῆς νέας μεθόδου. Θεωρητικῶς δὲ ὄχι μόνον πάντα τὰ τῶν ἀρχαίων ἔμειναν εἰς τοὺς νεωτέρους τούτους ἄγνωστα, ἀλλὰ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ τοῦ Χρυσάνθου ὀλίγοι ἦσαν οἱ ἀκροαταί. Τὸ δὲ χείριστον ἐπειδὴ δὲν ἐδιδάχθησαν τὴν ἀρχαίαν μέθοδον οὐδὲ οἱ λογιώτεροι τῶν νέων διδασκάλων, πάντα τὰ μέλη τῶν ἀρχαιοτέρων μουσικῶν ἔμειναν καὶ μένουσιν ὡς τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν Αἰγυπτίων καὶ γνωρίζομεν μόνον ἐξ αὐτῶν ὅσα οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι μεταφράσαντες διὰ τῶν σημείων τῆς νέας μεθόδου διέδοσαν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτῶν. Ἡ νέα λοιπὸν μέθοδος, διὰ τῆς ταχυτέρας ἐκμαθήσεως τοῦ τρόπου τοῦ ἀναγινώσκειν μουσικὰ, ἐγέννησε ταχέως πολλοὺς ψάλτας, ἀλλ' ἐγέννησεν ἀμέσως καὶ τὴν ἡμιμάθειαν· ὥστε ἐνταῦθα ἐφαρμόζεται ἀκριβῶς καὶ κατὰ γράμμα τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο· «Πολ-

λοὶ μὲν ναρθηκοφόροι Βάκχοι δὲ παῦροι.» Συνέπεια δὲ φυσικὴ τούτου ὁ ἐξευτελισμὸς τῆς τέχνης καὶ τῶν μετερχομένων αὐτήν· καὶ τούτου πάλιν φυσικώτατον ἀποτέλεσμα ἡ παντελὴς ἔλειψις καλῶν μουσικοδιδασκάλων.

§ β'. *Σπουδὴ τῆς παλαιᾶς μεθόδου.*

Οἱ διδάσκαλοι τῆς νέας μεθόδου δὲν εἰσήγαγον οὔτε νέας θεωρίας εἰς τὴν βάσιν τῆς μουσικῆς, οὔτε νέους ἤχους, οὔτε νέα μέλη· περιωρίσθησαν μόνον καὶ μόνον εἰς τὴν ἁπλοποίησιν καὶ ἀναλυτικωτέραν μέθοδον τῆς γραφῆς καὶ τῆς διδασκαλίας· ἀλλ' ἡ φύσις, τὰ γένη καὶ τὰ συστήματα ἔμενον τὰ αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε πάσας τὰς ἐν γένει ἢ τὰς εἰς ἰδικά τινα μέρη πραγματείας καὶ θεωρίας τῶν ἀρχαιοτέρων μεθήρμοσαν εἰς τὸ νέον θεωρητικὸν, οὔτε πάντα τὰ σωζόμενα ἀρχαῖα μέλη μετέφρασαν, ἀνάγκη καὶ διὰ τὴν θεωρίαν καὶ διὰ τὴν πρᾶξιν, νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὴν μελέτην καὶ τῶν πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων μεθόδων μουσικῶν· καὶ τοῦτο *ὅσον τάχιστα*, ἐπειδὴ ὁσημέραι ἐκλείπουσι (καὶ σχεδὸν ἐξέλειπον) οἱ γινώσκοντες τὸ παλαιὸν σύστημα. Ὡς γνωστὸν τὸ παλαιὸν σύστημα ἐδιδάσκετο διὰ τῆς ἀκροαματικῆς μᾶλλον παραδόσεως ἢ διὰ γραφῆς· ὅθεν μετὰ μεγίστης δυσκολίας, ἐν ἐλλείψει ζώντων διδασκάλων, ἀναγινώσκομεν τὰ ἀρχαιότερα μουσικά· καὶ θὰ ὑποχρεωθῶμεν νὰ παραθέτωμεν τὰ μεταφρασθέντα πρὸς τὰ πρωτότυπα, ἵνα σχηματίσωμεν κανόνας πρὸς κατάληψιν τῶν μεταφρασθέντων, καθὼς γίνεται εἰς τὰ ἱερογλυφικὰ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἀναποδίζοντες εὐκολώτερον θέλομεν κατανοῆ τὰς θεωρίας τῶν ἀρχαιοτέρων, καὶ εὐχερέστερον θὰ ἀναγινώσκωμεν τὰ μουσικὰ μέλη τῶν ἐποχῶν ἐκείνων. Οὕτω δὲ ὀπισθοροῦντες μέχρις Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, καὶ τῶν τούτου ἀρχαιοτέρων Ἀνδρέου Κρήτης, Δωροθέου τοῦ Παλαιστινοῦ ἀνακαλύπτομεν καὶ πράγματα καὶ ὀνόματα ὅμοια καὶ συγγενῆ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν μουσικήν.

§ γ'. *Σπουδὴ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς.*

Πρὸς τὴν σπουδὴν δὲ ταύτην πολὺ μὲν συντελεῖ ἡ γνῶσις τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς, τῆς ὁποίας ἡ σημερινὴ κατάστασις ἔλαβε τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τῆς ιά ἑκατονταετηρίδος, πολὺ δὲ μᾶλλον ἀναγκαία καθίσταται ἡ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν μουσικῆς σπουδὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἁγίου Ἀμβροσίου καὶ Γρηγορίου, διὸ καὶ λέγεται Canto Ambrosiano ἢ Gregoriano, ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἔχει μεγαλητέραν συγγένειαν καὶ σχέσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν. Κατ' ἐξοχὴν δὲ καὶ ἐκ τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς θέλομεν διδαχθῆ τὰ μέσα πρὸς τὴν διάταξιν καὶ καταμέτρησιν τοῦ χρόνου. Ἐκ δὲ τῆς συγκριτικῆς μελέτης τούτων θέλομεν εἰσδύσῃ καὶ εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν πολλῶν δυσνοήτων θεωρημάτων τῆς νεωτέρας ἡμῶν μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἑρμηνείαν πολλῶν χωρίων τῶν ἀρχαίων, ὧν τὴν ἔννοιαν ἢ δὲν ἐνόησαν ἢ παρηρμήνευσαν οἱ νεώτεροι.

§ δ'. *Συγκριτικὴ μελέτη τῶν δημοτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἀρχαίων ᾀσμάτων.*

Ἡ ἐξέτασις τοῦ μέλους τῶν δημοτικῶν ᾀσμάτων, (ἐννοεῖται τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ οὐχὶ τῶν φραγγιζόντων σημερινῶν), καὶ μάλιστα ἐκείνων ὧν τὸ μέλος καὶ ὁ ῥυθμὸς ὁδηγεῖ τοὺς δημοτικοὺς χοροὺς, ἐκ παραλλήλου γινομένη πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια, χωριζόμενα καὶ ταῦτα κατὰ στίχους καὶ οὐχὶ καταλογάδην, θέλει διαφωτίσῃ πολὺ καὶ πολλὰ ἄλλα, ἰδίως δὲ τὸ ῥυθμικὸν μέρος τῆς μουσικῆς, καὶ θέλει ἀποδείξῃ στενοτέραν τὴν συγγένειαν τῆς νεωτέρας πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ μάλιστα πρὸς τὰ λυρικά. Πρέπει δὲ νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὰ ἐν τῷ Πορφυρογεννήτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τυχὸν βυζαντινοῖς συγγραφεῦσιν ἀναγινωσκόμενα πολιτικὰ ᾄσματα, προσόμοια τῶν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων, καὶ σημειωμένα ἵνα ψάλλωνται εἰς τοὺς αὐτοὺς ἤχους καὶ τὰ αὐτὰ ἀπηχήματα καὶ σήμερον ἐν χρήσει ὄντα, ἅτινα ἀγνοοῦντες οἱ τῆς Ἑσπερίας ἐκδόται τὰ ἄφησαν ἀνεξήγητα. Οὕτω π. χ. τὸ μὲν *νεανὲς* καὶ τὰ ὅμοια ἄλλα παρέλειψαν ἢ κακῶς μετέγραψαν, τὸ δὲ *ἅγια* τὸ μετέφρασαν *Sancta*. Ὡς μαργαρίτης ἐν τῇ γῇ κεχωσμένος, ἀποβληθεὶς μὲν ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, διατηρούμενος δὲ ἐν τῇ τελευταίᾳ καὶ μὴ εἰσέτι ἐξευγενισμένῃ τάξει τῆς κοινωνίας, πρέπει νὰ θεωρῆται ὁ χορὸς μετὰ τοῦ ᾄσματος. Πολλάκις εἰς τὰ κοινότατα καὶ εὐτελῆ καὶ χυδαῖα φαινόμενα εὑρίσκεται ἡ ἱστορία καὶ ἡ εἰκὼν τῆς ἀρχαιότητος· τίς π. χ. ἤθελε φαντασθῆ ὅτι σώζονται καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ χοροὶ ὡς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὁμήρου; Καὶ ὅμως ὅστις εὑρεθῇ εἴς τινα τῶν ἀγροτικῶν πανηγύρεων τῆς Κερκύρας ἀνὰ χεῖρας ἔχων τὴν Ἰλιάδα θὰ παρατηρήσῃ τοὺς χωρικοὺς ἐκείνους χορεύοντας, πηδῶντας καὶ περιστρεφομένους ἀπαραλλάκτως καθὼς εἰκονίζονται εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως· καὶ δὲν θέλει βεβαίως λάβῃ τὴν παραμικρὰν ὑπόνοιαν ὅτι φιλολόγος ἢ ἀρχαιολόγος τις χοροδιδάσκαλος ἐδίδαξε τοὺς ἁπλοϊκοὺς καὶ λίαν ἀρχαΐζοντας ἐκείνους ἀγρότας τοὺς ὁμηρικοὺς χορούς.

§ ε'. *Ἀναγκαία ἡ συγκριτικὴ σπουδὴ καὶ ἐπὶ φιλολογικῷ σκοπῷ ὡς κεφάλαιον ἀρχαιομαθίας.*

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φιλολογικῷ ἢ ἀρχαιολογικῷ σκοπῷ πρέπει νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν μελέτην ἑνὸς τῶν σημαντικωτέρων κεφαλαίων τῆς ἀρχαιομαθίας. Ἀφ' οὗ τοσαῦται δαπάναι καὶ χρόνου καὶ κόπου καὶ χρημάτων γίνονται πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἀρχαίων λειψάνων τῆς γλυπτικῆς, τοσαῦται φιλολογικαὶ πραγματεῖαι καὶ συζητήσεις πρὸς διαφώτισιν μιᾶς ἐπιγραφῆς, τοσαῦτα ἑκατομμύρια δαπανῶνται πρὸς ἀνέγερσιν Μουσείων ἀρχαιοτήτων, δὲν εἶναι αἰσχύνη νὰ παραμελῶμεν τὴν ἔρευναν ἑνὸς τῶν λαμπροτέρων μαργαριτῶν τῆς ἀρχαιότητος; Καθὼς ἡ μελέτη τῆς κοινῆς γλώσσης συνέτεινε καὶ συντείνει εἰς τὴν διαφώτισιν πολλῶν τῆς ἀρχαίας, πολὺ μᾶλλον θέλει συνεργήσῃ ἡ σπουδὴ τῆς δημώδους μουσικῆς. Εἰς τὴν συγκριτικὴν μελέτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ δημοτικῶν ᾀσμάτων θέλομεν ἴδῃ τί εἶναι ὁ ἀκατάληκτος στίχος; Πῶς γίνεται ἡ τομὴ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μετρικοῦ ποδός; Πῶς τηρεῖται συνάμα ὁ τόνος καὶ τῆς λέξεως καὶ τοῦ μέτρου; Τί εἶναι ἡ ἀδιάφορος συλλαβή; Διορατικὸς δὲ ὀφθαλμὸς δυνατὸν νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ λέξιν τεμνομένην εἰς δύο στίχους, καὶ ἡμιπόδα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στίχου, καὶ πόδας διαφόρους ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ κ.τ.λ.

Θεωροῦντες ἴσως πᾶν τὸ μὴ συζητηθὲν ὑπὸ τῶν τῆς Δύσεως σοφῶν ὡς μὴ ἄξιον μελέτης, περιμένομεν τὴν ἐκείνων πρωτοβουλίαν, ἢ θέλομεν, ὡς ἄλλην ἀπόδειξιν τῆς γνησίας ἡμῶν καταγωγῆς, νὰ εἴπωσι καὶ εἰς ἡμᾶς σήμερον ὅ,τι ποτὲ οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου εἶπον πρὸς τὸν Πλάτωνα «Ἕλληνες ἀεὶ παῖδες ἐστέ;» Ἐὰν εἰς προγενεστέρας ἐποχὰς εἴχομεν μικράν τινα δικαιολόγησιν ἀποτεινόμενοι εἰς τοὺς τῆς Δύσεως σοφοὺς ἵνα μάθωμεν καὶ τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας ἡμῶν, τὴν σήμερον εἶναι αἰσχύνη, εἶναι ὄνειδος, νὰ περιμένωμεν πάντοτε ἐκ τῆς Δύσεως τὴν πρωτοβουλίαν.

§ ς'. *Μὴ ἄκριτος ἀπέλασις τῶν ξένων ἢ ξενοφανῶν.*

Ὑπὸ ἐθνικοῦ ἅμα καὶ ἐπιστημονικοῦ ζήλου ἐμφορούμενοι, οὐδέποτε ὅμως καὶ ὑπὸ πνεύματος ξενηλασίας, ὄχι μόνον δὲν θεωροῦμεν ἀπολύτως ἀπορριπτέον πᾶν τὸ ξένην ἔχον γέννησιν καὶ καταγωγὴν, ἀλλὰ τοὐναντίον ὠφέλιμον καὶ ἀναγκαίαν μάλιστα ἐθεωρήσαμεν τὴν σπουδὴν τῆς ἰταλικῆς μουσικῆς, οὐδὲ τὰ ὁπωσδήποτε παρεισφρήσαντα ξένα μέλη ἢ ῥυθμοὺς θεωροῦμεν ὀβελιστέα ἐκ τῶν προτέρων, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι εἶναι ξένα, οὔτε χαρακτηρίζομεν ὡς ξένον πᾶν μὴ δυνάμενον νὰ ἀποδειχθῇ ἀμέσως ἐξ ἐθνικῆς πηγῆς προερχόμενον. Ἡ ἀνάμιξις καὶ συνανάχρωσις ξένων λαῶν εἴτε δεσποζόντων, εἴτε δεσποζομένων, ἢ καὶ ἐν ἰσοπολιτείᾳ ὄντων, φέρει καὶ εἰς τὰ ᾄσματα καθὼς καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα μεταβολὰς τινὰς καὶ ἀλλοιώσεις, αἵτινες βραδέως, ἀδήλως καὶ λεληθότως εἰσάγονται καὶ ἐγκλιματίζονται καὶ θεωροῦνται ὡς ἐθνικοί. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τοὺς Φρυγίους καὶ Λυδίους, ὧν τὰ ὀνόματα κηρύττουσι τὴν καταγωγήν· ἀλλ' οὕτω πως ἀφωμοιώθησαν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν κορμὸν, ὥστε τὸ ξενικὸν ὄνομα ἐδείκνυε μόνον τὴν ἀφετηρίαν ἐξ ὧν ταῦτα πρῶτον ἐμορφώθησαν. Ἀνέγνωμεν παρά τινι τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων (οὗτινος δὲν ἔχομεν πρόχειρον τὴν μαρτυρίαν) ὅτι ἐν Χίῳ καὶ Κρήτῃ καὶ ταῖς νήσοις ἡ μουσικὴ ἔκτοτε ἔλαβεν ἀλλοίωσιν τινὰ καὶ μετεβολὴν ἕνεκεν τῆς μετὰ τῶν Φράγγων ἐπιμιξίας. Δὲν πρέπει ὅμως οὐδὲ συμφέρει ἀκρίτως καὶ ἐσπευσμένως νὰ ἀπορρίπτωμεν πᾶν ὅ,τι ἔχει ὄνομα ἢ μορφὴν ξενικήν. Πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ καὶ ὡριμάσῃ καλῶς ὁ σῖτος, καὶ τότε φαίνεται ἀλανθάστως καὶ εὐκρινῶς ἐὰν τὰ παρακείμενα φυτὰ εἶναι ἀληθῶς ζιζάνια καὶ ἄγρια χόρτα ἢ πράγματι καὶ ταῦτα σῖτος, καίτοι φαινόμενα διαφόρου μορφῆς καὶ ἀναστήματος· εἶναι δὲ καὶ ἀδιάφορον ἐὰν τὸ εἶδος τούτου τοῦ σίτου εἶναι μεταβολὴ τοῦ ἰθαγενοῦς ἢ ἔξωθεν ὑπεισῆλθεν. Εἶναι σῖτος γόνιμος καὶ θρεπτικὸς, δυνάμενος νὰ συναυξήσῃ καὶ συνυπάρξῃ μετὰ τοῦ ἄλλου; διατηρητέος. Καθὼς εἰς τὴν γλῶσσαν ὑπάρχουσιν ἐνίοτε λέξεις ξένης ἀρχῆς καὶ τὰς θεωροῦμεν ἐγχωρίους ἢ ἀρχαίας καὶ τὰς θεωροῦμεν νεωτέρας, οὕτω δύναται νὰ συμβῇ καὶ εἰς τὴν μουσικήν. Τὰς συλλαβὰς π.χ. τε ρι ρεμ κ.τ.λ. τὰς ὁποίας οἱ μουσικοὶ παρεμβάλλουσιν εἰς τὰ παπαδικὰ λεγόμενα μέλη, τὰ κρατήματα κ.λ.π. ἄλλοι μὲν ἄλλως καὶ ἄλλοι ἐτυμολογοῦσιν αὐτὰς ἐξ ἑλληνικῶν ῥιζῶν· ἄλλοι μετὰ χλεύης καὶ σαρκασμοῦ ἀποκαλοῦσιν αὐτὰς τουρκικοὺς ἀμανέδες· ἕτεροι φιλολογικώτερον ἐξετάζοντες εἶπον ὅτι αὗται εἶναι τῶν ἐν βυζαντίῳ λεγομένων βασιλικῶν ὕμνων λείψανα τῆς λέξεως rex, rei, rem· ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τὴν εὑρίσκομεν εἰς τὸν Ἀθήναιον καὶ Ἀριστόξενον (XI. 30 p. 467. 6), ἐν παρόδῳ δὲ εἰρήσθω ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἔψαλλον ποτὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει λατινιστὶ εἰς τοὺς Προκήνσους καὶ τὰς Ἀκτολογίας· ὁ μὲν δῆμος ἔκραζεν ἑλληνιστὶ, οἱ δὲ στρατιῶται ῥωμαϊστὶ καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἕκαστον τάγμα κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους ἐξ οὗ ἐστρατολογοῦντο. Ἀλλ' οἱ Κράκται (=ἀναγνῶσται ψάλται) καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ἀείποτε ἑλληνιστί.

§ ζ'. *Πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ σπουδὴ καὶ διατήρησις τοῦ παρόντος, ἔπειτα δὲ θεωρητικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ διαῤῥύθμισις.*

Μετὰ τὰς μελέτας ταύτας ἐρχόμενοι εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς καθ' ἡμᾶς μουσικῆς καὶ τὰ ἐλλείποντα ἢ κακῶς κείμενα, εὐκολώτερον θέλομεν διαγνώσει καὶ τὴν θεραπείαν τούτων, τὴν ἀναπλήρωσιν δὲ ἐκείνων εὐχερέστερον θέλομεν ἀνακαλύψῃ· τότε καὶ μέθο-

δον διδασκαλίας καὶ σύστημα γραφῆς δυνάμεθα νὰ ἀνεύρωμεν καὶ ἁπλούστερον καὶ τελειότερον. Ἀλλὰ τότε μόνον· ἐπειδὴ ἐὰν ἄνευ τῶν ἀρχαιολογικῶν τούτων ἀνασκαφῶν ἐποικοδομήσωμεν ἐπὶ τῶν κατ' ἐπιφάνειαν ἔνθεν κακεῖθεν φαινομένων ἐρειπίων καὶ ἡ οἰκοδομὴ πολλαχοῦ θὰ στηρίζεται ἐπὶ σαθρῶν θεμελίων καὶ πολλὰς τῶν ἀρχαιοτήτων θὰ ἐνθάψωμεν *εἰς τὸ ἀφανές*. Καθὼς συμβαίνει εἰς τὰς οἰκοδομὰς τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν· καὶ τότε αὗται ἢ πρέπει νὰ μένωσι διὰ παντὸς τεθαμμέναι, ἢ πρὸς ἀνεύρεσιν αὐτῶν, ἐάν ποτε λάβωμεν ὑπονοίας περὶ τῆς τούτων ὑπάρξεως, πρέπει νὰ κατεδαφίσωμεν τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐγερθέντα κτίρια.

Μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς ἂν ὄχι τῆς ἐκπεραιώσεως, τοὐλάχιστον τῆς τακτοποιήσεως τῶν περὶ μουσικῆς φιλολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν, ἥτις ἐὰν σπεύδοντες ἐργασθῶμεν δὲν θὰ ἦναι πολὺ μακρὰν, ἀναγκαῖον καὶ ἀπαραίτητον ἡ ἄμεσος φροντὶς νὰ διατηρησωμεν καὶ μὴ ἀπολέσωμεν ὅ,τι σήμερον ἔχομεν, ὅπως τὸ ἔχομεν, καθὼς βάρος τι κείμενον ἐπὶ ἑνὸς κεκλιμένου ἐπιπέδου τεῖνον νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν κορυφὴν, ὑψοῦται μὲν ὠθούμενον ὑπὸ καταλλήλου δυνάμεως, στρέφει δὲ πρὸς τὰ ὀπίσω μὲ ταχύτητα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐξάνουσαν, ἐὰν ἡ ὤθησις παύσῃ ἐνεργοῦσα ἐπ' αὐτῷ, οὕτως ἔχουσι καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Καὶ ἵνα μὴ ὀπισθοδρομῶμεν, ὅταν ἐλλείπωσιν ἐξ ἡμῶν αἱ ὠθιστικαὶ πρὸς τὴν πρόοδον δυνάμεις, πρέπει νὰ καταβάλλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα μείνωμεν τοὐλάχιστον ἐν τῇ θέσῃ ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα, ἀναμένοντες τὰς ἁρμοδίους δυνάμεις πρὸς τὴν εἰς τὰ πρόσω πορείαν.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος συστήσωμεν διδασκαλεῖον τῆς τεχνικῆς μουσικῆς ἂν οὐχὶ ἐπιστημονικῶς καὶ θεωρητικῶς· οἱ κανονισμοὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐπιβάλλουσι καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς· ἀλλὰ τίς ποτε ἄνθρωπος οἶδε γράμματα μὴ μεμαθηκώς; πῶς δύνανται νὰ διδάξωσιν ὅ,τι οὐδέποτε ἐδιδάχθησαν οὐδὲ βουλόμενοι ἠδύναντο νὰ διδαχθῶσιν.

Ἃς ἐκλέξωμεν λοιπὸν τοὺς καταλληλοτέρους μουσικοδιδασκάλους, ἃς προμηθευθῶμεν καλλιφώνους καὶ ἐμπείρους ψάλτας εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἔχοντας τοὐλάχιστον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς ἁρμοδίους βοηθούς· τοιουτοτρόπως καὶ οἱ τῶν πατρίων τὴν διατήρησιν καὶ βελτίωσιν ἐπιθυμοῦντες θέλουσιν εὐαρεστηθῇ, καὶ οἱ ξένοι οἱ πρῶτον ταύτην ἀκούοντες θὰ εὐαρεστῶντοι διά τε τὴν ἔρρυθμον μελῳδίαν ἐπὶ ἀγνώστων καὶ νέων αὐτοῖς τόνων.

Οὕτω δὲ τῶν μὲν καταγινομένων εἰς τὴν τήρησιν τῶν καθεστώτων, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων πρὸς ἀνεύρεσιν νέων δυνάμεων καὶ νέων μηχανῶν διὰ τὴν εἰς τὰ πρόσω πορείαν, θέλομεν ἀναβῇ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ οὐχὶ ξένου ἀλλὰ πατρώου καὶ ἐγχωρίου ὄρους, τοῦ ὄρους τοῦ Ἑλικῶνος, τῆς ἑστίας τῶν οἰκείων καὶ προγονικῶν Μουσῶν.

Ἐν Ἀθήναις, ἔτει φωὶ μηνὶ, Ἀπριλίῳ.

ΤΑ ΠΑΘΗΜΑΤΑ

ΤΟΥ

ΚΛΑΥΔΙΟΥ ΒΛΟΥΕΤΟΥ.

(Τέλος. Ἴδε φυλ. 498.)

IV

Κωφός! . . . Ἀ! ἔλεγον καθ' ἑμαυτόν, δεινότατον τὸ μὴ βλέπειν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἀκούειν ἐξοστρακίζει τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ κόσμου τῶν ζώντων! Τὰ μὲν ὄμματα τοῦ τυφλοῦ κεκλεισμένα εἰσίν, ἀλλ' ὅμως φιλικὴ φωνὴ δύναται νὰ περιγράψῃ εἰς αὐτὸν τὰ πράγματα ὅσα ἀδυνατεῖ πλέον νὰ ἴδῃ· ὁ κωφὸς ὅμως πρέπει νὰ μένῃ ἐν τῇ στενοχώρῳ εἱρκτῇ τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκέψεων· ἢ μετ' ἄλλου συμβίωσις ἀπαγορεύεται αὐτῷ· στερεῖται πασῶν τῶν εὐτυχιῶν καὶ τῶν διαχύσεων τοῦ ἔρωτος, καὶ τῶν συνομιλιῶν τῆς φιλίας· ὡς ἐξόριστος περιπλανᾶται ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ καθ' ἑμαυτὸν ἀνέκραζα· Εἰς τοιαύτην τύχην κατεδικάσθην; Πῶς θέλω ὑποφέρει τοιαύτην δυστυχίαν; . . . Πῶς! ξένος πλέον ἔσομαι πρὸς τὰ ᾄσματα τῶν πτηνῶν, πρὸς τὴν ἁρμονίαν τῶν κωδώνων καὶ πρὸς τὴν φωνὴν ἐκείνων οὓς ἀγαπῶ! Καὶ ἐκείνης τὴν ὁποίαν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ποθῶ, τῆς Νανίνας, δὲν θέλω πλέον ἐννοεῖ τοὺς λόγους αὐτῆς; . . . Σιωπὴ ἐπελεύσεται μεταξὺ ἡμῶν;

Ἐὰν δὲ ἡ κωφότης μου καταστῇ ἀνίατος, βεβαίως ἐπιβάλλεταί μοι ἡ ἀνάγκη ἵνα λύσω πρῶτος ἐγὼ τὴν πρὸς ἐμὲ τῆς Νανίνας ὑπόσχεσιν. . .

Μὴ ἔχων τὸ θάῤῥος νὰ παρουσιασθῶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου, ἔμεινα ἄϋπνος δι' ὅλης τῆς νυκτός. Ἀντὶ ὕπνου ἐμελέτων τὸν πόνον μου, ἀνεκάλουν εἰς τὴν μνήμην μου τὰς ἐντυπώσεις τῆς ἡμέρας, ἐνθυμούμην τὰς ἀρχὰς τοῦ κακοῦ, ἀνέλυον τὰ πρῶτα αὐτοῦ συμπτώματα, ἠκολούθουν τὰς ἀνεπαισθήτους αὐτοῦ προόδους μὲ θαυμαστὴν σαφήνειαν. Ἅπασαι αἱ κωφότητες ὅσας ἐγνώριζον ἐπανήρχοντό μοι κατὰ νοῦν, καὶ ἀνεπόλουν ἅπαντας τοὺς ἀστεϊσμοὺς οἵτινες ἐλέγοντο εἰς Δουππὺ κατὰ κωφοῦ οὗ οἱ λῆροι διεσκέδαζον τὸ χωρίον.

Ἡ ἰδέα τοῦ νὰ φανῶ γελοῖος ἐνώπιον τῆς Νανίνας ἐσπάραττε τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἀπεφάσισα νὰ κρύψω ὅσον τὸ δυνατὸν πλειότερον τὴν ἀσθένειάν μου. Ἵνα δὲ παραμυθήσω καὶ ἐνθαῤῥύνω ἑμαυτὸν, ἐσκεπτόμην ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρχον κωφοὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν μας, καὶ ὅτι ἡ κωφότης μου, τυχαία οὖσα, θέλει παρέλθει βεβαίως ὅπως ἦλθεν. . . . Ἀκολούθως κατέβην εἰς τὸ φαρμακεῖον κάτωχρος ὤν, καὶ ἅμα ἐπαρθέντων τῶν παραθυροφύλλων, ἤρχισα ἀναζητῶν μεταξὺ τῶν βιβλίων τοῦ κυρίου Πεχουάνου ὅσα ἐπραγματεύοντο περὶ τῶν νόσων τῆς ἀκοῆς. Ἔκτοτε ἡ τῶν ἰατρικῶν βιβλίων ἀνάγνωσις ὑπῆρχεν ἡ κυριωτέρα μου φροντίς. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ μὲ καταπραΰνῃ ὀλίγον, ηὔξησε μόνον τοὺς φόβους μου καὶ ἐγένετο αἰτία νέων ἀϋπνιῶν. Ἐφανταζόμην ὅτι ἔπασχον πάσας τὰς ἀσθενείας τῶν ὁποίων ἀνεγίνωσκον τὴν περιγραφὴν, καὶ μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας παρετήρησα ὅτι ἡ νόσος μου, ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ ἐγένετο σφοδροτέρα. Μεγάλως ἐφρόντιζον ὥστε ἡ διαγωγή μου ν' ἀποκρύψῃ τοῖς πᾶσι τὸ δυστύχημα.

Καλῇ τῇ τύχῃ ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου μᾶλλον ἐφοβούμην τὴν ὀξυδέρκειαν, ὁ Κ. Γροδάρδος, ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας ἦν ἀπὼν, ὥστε εἰς τὰς ἀρχὰς μοὶ ἦτον εὔκολον νὰ μὴ προδίδωμαι. Ἥμην ἐκ φύσεως πολὺ ἀλλόφρων, καὶ ὅταν συνέβαινε νὰ παρακούσω, αἱ ἀνόητοι ἀπαντήσεις μου ἐνομίζοντο ἀπροσεξίας ἀποτελέσματα.

Ἄλλως τε καὶ ἡ κωφότης μου δὲν ἦτον εἰσέτι τόσον ὀζεῖα, ὥστε νὰ μὴ νοῶ τὰ πλησίον μου σαφῶς λεγόμενα. Μετὰ τῆς Ἄννης καὶ τοῦ κυρίου Πεχουάνου ἡ συνομιλία ἦτον εὔκολος, διότι ἀμφότεροι εἶχον δυνατὴν φωνήν· μετὰ τοῦ Δεζαλὲ ὅμως κατέβαλον περισσοτέραν προσοχὴν, ἔτρεμον μήπως ἀνακαλύψῃ τὴν ἀσθένειάν μου, διότι ἤθελε βεβαίως, μὲ πονηρὰν χαρὰν, διαδώσει αὐτὴν γεγονυῖα τῇ φωνῇ, καταστρέφων με ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς εἰρωνικῆς λύπης του, ὠφελούμενος δ' ἀφ' ἑτέρου ἵνα προχωρήσῃ παρὰ τῇ Νανίνῃ. Εὐτυχῶς ἐνόουν τὴν μνηστήν μου κάλλιον τῶν ἄλλων καὶ ἠδυνάμην εὐκόλως νὰ παρακολουθῶ τὴν ὁμιλίαν αὐτῆς. Μόνος ὁ ἦχος τῆς καθαρᾶς καὶ ἁρμονικῆς φωνῆς ἐκείνης οὐδένα ἐπροξένει μοι πόνον φθάνων εἰς τὸ οὖς μου, καὶ πολλάκις ἐνόουν τοὺς λόγους της μόνον διὰ τῆς τῶν χειλέων κινήσεως.

Καὶ ὅμως φοβούμενος πάντοτε μήπως κατανοήσῃ τὸ μυστικόν μου, ἤμην βαθέως συγκεκινημένος ὅταν ἀπηυθύνετο πρὸς ἐμέ. Τέλος πάντων εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἔφθασα, ὥστε ν' ἀποφεύγω τὰς εὐκαιρίας ἰδιαιτέρων ὁμιλιῶν, αἵτινες τοσαύτην εὐτυχίαν ἄλλοτε ἐπροξένουν μοι. Ὅταν τὴν ἑσπέραν εἰσήρχετο ἐκείνη εἰς τὸ μεμονωμένον φαρμακεῖον, ἡ καρδία μου ἔπαλλε μή μοι ἀπευθύνῃ τὸν λόγον καὶ μὴ ἀπαντήσω ἐσφαλμένως. Τότε προσεποιούμην ὅτι ἡ παρασκευὴ δυσκόλου τινὸς συνταγῆς ἀπέσπα ὅλην μου τὴν προσοχὴν, ἢ ἐπὶ τῇ προφάσει ὑποθέσεως τινὸς ἐξω τῆς οἰκίας ἐγκατέλειπον αὐτὴν μόνην. Δὲν ἠργοπόρησα ὅμως νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ αἰφνιδία συστολή μου τῇ ἐφάνη παράδοξος, καὶ ὅτι προσεπάθει μάλιστα νὰ μοὶ τὸ ἀποδείξῃ διὰ φιλικῶν καὶ ἐπιτηδείων ἐπιπλήξεων. Καὶ ὁ κύριος Πεχουάνος ὁμοίως ἐταραχθη ἕνεκα τῶν παραξένων τρόπων μου, καὶ μοὶ ἔδωκε νὰ ἐννοήσω ὅτι ἡ διαγωγή μου ἦτο δυσάρεστος εἰς αὐτόν.

Ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν ἴσως ἤθελε φανῇ ἐπιεικέστερος ὁ προϊστάμενος, ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου εἶχε πάθει ἀτύχημα ὅπερ κακῶς διέθετεν αὐτὸν πρὸς τὴν ὑπομονήν. Νέος τις φαρμακοποιὸς ἀποκατεστάθη εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν καταντικρὺ τῆς οἰκίας ἡμῶν. Τὸ ἀντίζηλον τοῦτο φαμακεῖον εἵλκυε τὰ βλέμματα ἕνεκα τῶν κατόπτρων καὶ τῶν ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν κοσμημάτων. Ὑπεράνω δὲ τῆς θύρας ὑπῆρχον κεχαραγμένα διὰ χρυσῶν γραμμάτων τὰ ἑξῆς· Περαδὲλ, πρώην μαθητευόμενος τῶν ἐν Παρισίοις νοσοκομείων.

Καθ' ἑσπέραν οἱ ἀδόλεσχοι νεανίαι τῆς ἄνω πόλεως, συνηθροισμένοι περὶ τὸ καινὸν φαρμακεῖον, ἐθαύμαζον τὸν φωτισμὸν, τὴν ζωηρότητα τῶν χρωμάτων καὶ τὴν λαμπρότητα τεσσάρων ὑπερόγκων λαγήνων πεπληρωμένων κιτρίνου καὶ κυανοῦ ὕδατος. Ὁ ἀνόητος θαυμασμὸς τοῦ ὄχλου ὑπερηρέθιζε τὰ νεῦρα τοῦ Κ. Πεχουάνου. Ἀλλ' εἰς ἔπακρον ἐξεμάνη ὅτε διεδόθη ὅτι ὁ νέος φαρμακοποιὸς ἐφεῦρε καὶ αὐτὸς ἰατρικὸν κατὰ τῆς λύσσης. Ἔκτοτε παρετήρησα εἰς τὰ βλέμματα τοῦ προϊσταμένου ἔκφρασιν δυσπιστίας καὶ θυμοῦ. Ἡ πρὸς ἐμὲ ἀγάπη αὐτοῦ ἐπαισθητῶς ἠλαττώθη, ἡ δὲ κακὴ διάθεσίς μου οὐδόλως συνετέλει εἰς τὴν ἀνανέωσιν αὐτῆς. Ἀπ' ἐναντίας ἡ παρ' αὐτῷ ὑπόληψις τοῦ Ἀλεξίου Δεζαλὲ ηὔξανε καθ' ἑκάστην. Ἔμαθον κατόπιν ὅτι ὁ προδότης, ἵνα ῥᾴδιον ὑποσκελίσῃ με ὑπηνίττετο ὅτι ὁ νέος φαρμακοποιὸς μοὶ εἶχε προσφέρει μυστικῶς τὴν θέσιν μαθητοῦ, καὶ ὅτι ἤμην σχεδὸν ἀποφασισμένος νὰ δεχθῶ αὐτήν.

Ταῦτα ὅμως ἀπετέλουν μέρος μόνον τῶν ἀτυχημάτων μου· αἱ δεινόταται τῶν δοκιμασιῶν ἤρχοντο τὴν ἑσπέραν, κατὰ τὴν ὥραν τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ἢ ἐπὶ τοῦ ἐξώστου ἡμετέρων συναθροίσεων. Ὁ Ἀλέξιος οὐδέποτε ἔλειπεν. Ἤρχετο κομψευόμενος, τὴν γενειάδα ἔχων περιποιημένην, φέρων ἄνθος εἰς τὴν κομβοδόχον καὶ μειδίαμα εἰς τὰ χείλη. Ἔσφιγγε πρῶτον περιπαθῶς τὰς χεῖρας τοῦ Κ. Πεχουάνου, ἐκάθητο ὅσον ἔνεστι πλησίον τῆς Νανίνης καὶ ἤρχιζε σιγαλῇ τῇ φωνῇ συνομιλίαν, τῆς ὁποίας τεμάχια μόνον ἐνόουν, μὴ ἔχων τὸ θάῤῥος νὰ μετάσχω αὐτῆς ἵνα μὴ προδίδωμαι. Ἡ Νανίνα ἠμπεκηφυΐα ἐπὶ τοῦ κεντήματός της, ἔδιδεν ἀκρόασιν ἐν ᾧ εἰργάζετο εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δεζαλὲ, καὶ ἀπεκρίνετο μὲ φαιδρὸν ἦθος. Φύσει εὔθυμος, γνωρίζουσα τὸ κάλλος της καὶ ἔχουσα τὴν ἄκακον ὑπερηφάνειαν τῆς νεότητος, ἡ Νανίνα δὲν ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ θαυμάζηται καὶ νὰ κολακεύηται. Ὁ μειλίχιος Ἀλέξιος δεινότατος ἦν περὶ τὸ κολακεύειν, ἡ δὲ Νανίνα προσεῖχεν. Ἐπεθύμει ἴσως νὰ τιμωρηθῶ διὰ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ψυχρότητά μου, ἢ ἐμαγεύετο ἐξ ὑποκρύφου τινὸς πρὸς αὐτὸν κλίσεως; Ἐν ᾧ ἐγέλων ὁμοῦ ἐγὼ

ἐθεώμην αὐτοὺς κατηφῆς, καὶ προσεπάθουν νὰ ἀναγνώσω εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῶν τὸ μυστήριον τῶν λέξεων ἃς δὲν ἠδυνάμην ν' ἀκούσω. Ἐδιπλασίαζον τὴν προσοχήν μου ἵνα μὴ ἀπολέσω συλλαβὴν, τὰ νεῦρά μου ἐπετείνοντο, ἐρύθημα ἐκάλυπτε τὰς παρειάς μου, ἐζωγκοῦντο αἱ φλέβες τοῦ αὐχένος μου... Οἴμοι! τοσοῦτον σιγαλῶς ὡμίλουν ὥστε οὐδὲν ἕτερον ἤκουον ἢ συγκεχυμένον καὶ ἀσαφῆ βομβισμόν. — Ἐνίοτε, ἐκ τῶν συγκεχυμένων τούτων ἤχων, μία ἢ δύο λέξεις ἐχωρίζοντο ἀκριβῶς, ἀφικνοῦντο αἰφνιδίως εἰς τὰ ὦτά μου, καὶ μοὶ ἐφαίνοντο ὡς λάμψις ζωηρὰ ἐν τῷ μέσῳ ζοφερᾶς νυκτός. Τότε ὁ νοῦς μου ἀνήρπαζε ταύτας, καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ὁλοκλήρων νυκτῶν τὰς περιέστρεφον εἰς τὴν μνήμην μου, ἐξετάζων εἰς ποίας ἄρα φράσεις ἠδυνάμην νὰ τὰς προσκολλήσω, ὁποίαν ἔννοιαν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν· ἐξέλεγον δὲ πάντοτε ἐκείνην ἥτις μάλιστα ἠδύνατο νὰ ἐρεθίσῃ τὴν ζηλοτυπίαν μου. Εἰς μάτην ὡμολόγουν ἐμαυτῷ ὅτι αἱ ὑπόνοιαί μου ἦσαν γελοῖαι, ὅτι ἡ Νανίνα διέμενε πάντοτε τιμία καὶ πιστὴ, ὅτι ἄλλως τε ἀδύνατον καὶ νὰ τολμήσῃ ὁ Δεζαλὲ νὰ τῇ ἀπευθύνῃ ἐνώπιόν μου ἐρωτικοὺς λόγους. Ἀδιάφορον, αἱ φοβεραὶ λέξεις ἐξήστραπτον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Ὅτι ὁ μειλίχιος Ἀλέξιος ἐτόλμα νὰ ἀγαπᾷ τὴν Νανίναν, οὐδὲ ἀμφιβολία ἦν δι' ἐμέ. Μόνον ἀβέβαιον ἦτον εἰσέτι, ἐὰν ἡ Νανίνα εἶχε συμπάθειαν πρὸς αὐτόν. Ἀ! ἔλεγον πρὸς ἐμαυτὸν, περιφερόμενος ἐντὸς τοῦ δωματίου μου, ἐκεῖνος μὲν εἶναι εὐγενὴς, εὐειδὴς, εὔγλωττος, σὺ δὲ ἄκομψος καὶ ἀσθενής!... θ' ἀγαπήσῃ αὐτὸν ἐὰν ἀκόμη δὲν τὸν ἀγαπᾷ· ζήτημα χρόνου μόνον εἶναι.

Οὐδὲν γινώσκω χεῖρον βάσανον τοῦ νὰ καταβιβρώσκηταί τις ὑπὸ ὑπονοιῶν, νὰ παρευρίσκηται καθ' ἑκάστην εἰς τὰς συνδιαλέξεις τῶν ἀντικειμένων τῆς ὑποψίας του καὶ νὰ μὴ δύναται ν' ἀκούῃ τοὺς λόγους των...

Ἐν τοσούτῳ ἡ κωφότης μου ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῇ ηὔξανεν. Ὅταν ἤρχετο πελάτης εἰς τὸ φαρμακεῖον, ἤμην ἠναγκασμένος νὰ σταθῶ πλησίον του ὅπως ἐννοήσω αὐτόν· ἐὰν ὡμίλει τις σιγὰ δὲν ἀντελαμβανόμην τῶν ἤχων, ἐὰν δὲ ἐφώναζεν ἠσθανόμην ἀνυπόφορον πόνον.

Κατέστην τέλος ὀξύθυμος, σιωπηλὸς καὶ δυσάρεστος. Ἀνεπτήδειος ὡς πάντες οἱ ζηλότυποι, ἀντὶ νὰ προσπαθήσω νὰ ὑπερβῶ τὸν ἀντίπαλόν μου κατὰ τὴν ἐρασμιότητα, ἅμα ὡς ἤρχετο ἐκεῖνος ἐκαθήμην παράμερα μετ' ἀχάριτος τρόπου. Ὅταν δὲ ἐπέστρεφον τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ δωμάτιόν μου παρεδιδόμην ἀνέτως εἰς τὴν ὀργήν μου καὶ τέλος ἀνελυόμην εἰς δάκρυα. Πολλάκις ἐξηρχόμην λαθραίως τῆς οἰκίας καὶ ἔτρεχον νὰ κρυφθῶ εἰς τὰ βάθη τῶν δασῶν τοῦ Ἰουρέ· περιεπάτουν ὥρας ὁλοκλήρους ἵνα καταπονέσω τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν μου. Πικρὰν ἡδονὴν ἠσθανόμην διαβαίνων τοὺς αὐτοὺς δρόμους οὓς διῆλθον μετὰ τῆς Νανίνης κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἀγάπης ἡμῶν, καὶ εἰς διόδους ἡμικεκρυμμένας ὑπὸ τὰ ξηρὰ φύλλα ἀνεζήτουν τὰ ἴχνη τῆς ἀπολεσθείσης εὐδαιμονίας...

Ἐρθάσαμεν εἰς τὸ μέσον τοῦ φθινοπώρου. Αἱ σταφυλαὶ τοῦ Ὁρμυσὲ εἶχον λάβει τὰ ὡραῖα ἐρυθρὰ χρώματα, ἅτινα δωρεῖται ὁ τοῦ Σεπτεμβρίου ἥλιος εἰς τοὺς λόφους τοῦ Βαρροά. Ὁ τρύγος ὑπῆρχεν εἰς ἐνέργειαν, αἱ ἅμαξαι φορτωμέναι μὲ σταφυλὰς διέβαινον ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην διὰ τῆς κυρίας ὁδοῦ, καὶ τὰ πιεστήρια τοῦ Γριβὲλ ἀνέδιδον ζωηρὰς ὀσμὰς γλυκοῦ οἴνου. Ὁ Κ. Πεχουάνος ἦτον ὅλως ἀσχολημένος εἰς τὰς ἀμπέλους του, καὶ ἐγὼ μόνος ἔμενον εἰς τὸ φαρμακεῖον. Ἡ δὲ Νανίνα ἐλάμβανε καὶ ἐκείνη μέρος εἰς τὰς φροντίδας τοῦ τρύγου· ἡ κυρὰ Ἄννα συνώδευεν αὐτὴν εἰς τὴν ἄμπελον περὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ πολλάκις ὁ Ἀλέξιος Δεζαλὲ μετέβαινε μετ' αὐτῆς· δὲν ἔβλεπον πλέον τὴν Νανίναν εἰ μὴ κατὰ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἡμέρας. Πρωΐαν τινὰ εἶδον αὐτὴν καταβαίνουσαν εἰς τὸ μαγειρεῖον, ἕτοιμον ἤδη πρὸς ἀναχώρησιν, μοὶ ἐφάνη δὲ παρὰ τὸ σύνηθες εὔθυμος, ἐλαφρὰ καὶ κεκοσμημένη. Κυανοῦ χρώματος δεσμὶς ἐκράτει τὴν ξανθὴν κόμην καὶ κλάδος ἐρυθρᾶς φουξίας ἐφαίνετο εἰς τὸ στῆθος αὐτῆς. Ἡ ἱλαρότης καὶ ὁ στολισμὸς τῆς Νανίνης ηὔξησαν τὴν θλίψιν μου καὶ ἀπεσύρθην ταχέως εἰς τὸ φαρμακεῖον. Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθεν ὁ Ἀλέξιος Δεζαλὲ ὅς τις ἔκυψε βαθέως ἐνώπιόν μου μειδιῶν· ἐκράτει ἀνθοδέσμην λευκῆς κληματίδος, ἣν προσέφερε τῇ Νανίνῃ, καὶ ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν ἡ ὀσμὴ τῶν ἀνθέων διαμείνασα ἐπὶ πολὺ ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἀνήγγειλεν εὐωδῶς τὴν ἐκεῖθεν διάβασίν του. Ἠγέρθην τρέμων· ἡ ζηλοτυπία μου ἐξηγριώθη ἕνεκα τῆς ὀξείας ταύτης ὀσμῆς. Περιεφερόμην ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐντὸς τοῦ δωματίου, ταλαντευόμενος ἐὰν ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσω τὸν νέον καὶ νὰ ῥίψω τὴν ἀνθοδέσμην αὐτοῦ ὑπεράνω τοῦ ἡλιακοῦ.

Κατεγινόμην εἰς τὴν κατασκευὴν φαρμάκου τινὸς, ὅταν ἐφάνη ἐκ νέου ὁ ὡραῖος Ἀλέξιος διαβαίνων μὲ τρόπον θριαμβευτικόν. Ἐνόησα ἐκ τῆς ὄψεως αὐτοῦ ὅτι ὑπῆρχεν ἔκτακτόν τι καὶ αἰφνιδίως τὸ βλέμμα μου, στραφὲν τυχαίως πρὸς τὴν κομβοδόχην αὐτοῦ εἶδε κλάδον φουξίας ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνον ὃν εἶχεν ἡ Νανίνα εἰς τὸ στῆθος. Ἠσθάνθην φοβερὰν ζάλην· ἐκεῖνος δὲ μ' ἐχαιρέτισε μειδιῶν πάντοτε, καὶ ἀνεχώρησεν. Ἤνοιξα τρέμων τὴν θύραν τῆς συγκοινωνίας. Ἡ Νανίνα ἦτον ἐκεῖ· ἔστεκεν ἐνώπιον τοῦ κατόπτρου ἔχουσα τὴν κεφαλὴν ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω ἐστραμμένην, καὶ συνέδεε τὰς ταινίας τοῦ ψαθίνου της πίλου. Ὄπισθεν αὐτῆς ὁ Ξάνθουρος τὴν ἐθεώρει μετὰ θαυμασμοῦ. Τὸ πρῶτόν μου βλέμμα διευθύνθη πρὸς

τὸ μέρος τοῦ στήθους ὅπου εἶχον ἰδεῖ τὸν κλάδον φουξίας... τὰ ἄνθη δὲν ὑπῆρχον πλέον.

Ἡ Νανίνα ἔστρεψε πρὸς ἐμὲ τὸ εὔμορφον πρόσωπόν της, καὶ ἐμάντευσα ἐκ τῆς κινήσεως τῶν χαροποιῶν χειλέων της, ὅτι μὲ ἠρώτα ἐὰν ἐπεθύμουν τι. Ὄχι, ἀπήντησα, εἶδον τὴν πρωΐαν ἄνθη εἰς τὸ στῆθός σας καὶ ἦλθον ἵνα σᾶς παρακαλέσω νὰ μοὶ δώσητε ἓν ἐξ αὐτῶν· ἀλλὰ βλέπω ὅτι δὲν ἔχετε πλέον αὐτά.

Ἔρριψε βλέμμα ἐπὶ τοῦ στήθους, ἠρυθρίασε καὶ ἐφάνη στενοχωρουμένη. Ἐνόησα ὅτι ἐζήτει ἀπάντησιν, καὶ μὴ θέλων νὰ τῇ ἀφήσω καιρόν· — Βεβαίως, εἶπον, θὰ μοὶ εἰπῆτε ὅτι ἀγνοεῖτε τί ἔγινον. Ἀλλὰ θαρρεῖτε, δὲν ἐχάθησαν, πρὸ μικροῦ εἶδον αὐτὰ εἰς τὴν κομβοδόχην τοῦ κυρίου Δεζαλέ. — Ἀκούσασα ταῦτα ἠρυθρίασεν ἐκ νέου, δάκρυα ἦλθον εἰς τὰ ὄμματα αὐτῆς καὶ ἀπέτεινε ζωηροτάτην πρὸς ἐμὲ ἀπόκρισιν. — Ἀλλ' οἴμοι! οὐδὲν ἤκουον. Οἱ λόγοι αὐτῆς, πνιγμένοι ὑπὸ τῆς συγκινήσεως ἔφθανον ἀσαφῶς εἰς τὰ ὦτά μου. Προσεῖχον τείνων τὸν λαιμόν, τὸ στόμα ἔχων ἡμιηνεωγμένον προσπαθῶν νὰ ἐννοήσω, καὶ διακεκομμένας συλλαβὰς μόνον ἐννοῶν. Τί ἠδύνατο ἄρα γε νὰ εἴπῃ πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῆς; Ὁποῖον σόφισμα εὕρισκεν ἵνα μοὶ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ἔδωκε τὰ ἄνθη εἰς τὸν ἀντίζηλόν μου; Ὡμίλει ζωηρῶς καὶ ἔβλεπον ὅτι ἐζήτει νὰ ἀπολογηθῇ· ἀλλ' ἐπειδὴ μοὶ ἦτον ἀδύνατον νὰ τὴν ἀκούσω, ἡ ὀργή μου ἐδιπλασιάζετο. — Ἀ! εἶπον διακόπτων αὐτὴν, ἄ! Νανίνα, διατί δὲν μὲ ἀγαπᾷς πλέον;

Ἐσιώπησε, δάκρυα ἐπλήρουν τοὺς ὀφθαλμούς της, καὶ ὥρμησε πρὸς ἐμὲ ἐνοῦσα τὰς χεῖρας. Ἡ ζηλοτυπία μ' ἐτύφλου, καὶ ἡ ἐξ ἀγάπης αὕτη ὁρμὴ μοὶ ἐφάνη κίνησις μετανοίας, ἀκουσία ἐξομολόγησις ἀπιστίας.... Ὄχι! ὄχι, ἀνέκραξα ἀπωθῶν αὐτὴν, τὸ πᾶν ἐτελείωσεν ἀφ' οὗ ἄλλον ἀγαπᾷς!

— Ἡ Νανίνα ἐκ νέου μ' ἐπαρατήρησεν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ἀντὶ ἀγάπης, ἔκπληξις καὶ ἀγανάκτησις ἐφάνησαν εἰς τὸ βλέμμα της. Ἀνεσήκωσε τοὺς ὤμους οἰκτείρουσά με καὶ ἐξῆλθε τῆς αἰθούσης.

Ἤμην ἐξηγριωμένος, τεταπεινωμένος, κατάκοπος· ἔρριψα περὶ ἐμὲ βλέμμα ὀργῆς καὶ λύπης· εἶδον τὸν Ξάνθουρον καθήμενον ἐπὶ τῆς τραπέζης· ἡ οὐρὰ αὐτοῦ ἦτον περιτετυλιγμένη εἰς τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, τὰ ὄμματα ἡμίκλειστα καὶ βλέποντα πρὸς ἐμὲ μὲ εἰρωνικὸν τρόπον... Ἀ! ἐπικατάρατον ζῶον, ἐφώναξα, θέτων τὴν πυγμὴν ὑπὸ τὸ ῥύγχος αὐτοῦ, μὲ περιπαίζεις! — Ὁ αἴλουρος μ' ἐκέντησε μὲ τοὺς ὄνυχας καὶ δι' ἑνὸς πηδήματος εὑρέθη εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἄβακος, ὅθεν ἐξηκολούθει κατεγελῶν με καὶ περιφρονητικῶς εἰρωνευόμενος. Ἠσθανόμην ὅτι ἤμην εἰς ἄκρον γελοῖος, ἡτοιμάσθην δὲ νὰ ἐξέλθω ὅταν ὁ βραχίων μου ἡρπάγη ὑπό τινος. Ἐστράφην καὶ εὑρέθην ἀπέναντι τοῦ Κ. Πεχουάνου, ὅστις εἰσήρχετο διὰ τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν θύρας.

— Μεῖνε, εἶπε μοι, θέλω νὰ σοὶ ὁμιλήσω.

Ἐκεῖνον τὸν ἤκουον!... ἡ διαπεραστικὴ φωνή του προσέβαλε τὰ ὦτά μου ὡς ὀξύ τι ὄργανον.

Τώρα συνήντησα τὴν Νανίναν, ἐξηκολούθησε λέγων, ἔκλαιε· τί συνέβη;—Μὴ ἔχων τί νὰ εἴπω ὑπετονθόρυσα ἀκαταλήπτους τινὰς λέξεις. Ὁ Κ. Πεχουάνος ἀπηύθυνε πρὸς ἐμὲ ὕποπτον βλέμμα καὶ ἐπανέλαβε μὲ παράδοξον πικρίαν. Ἔρις ἐραστῶν!.. ἀνάγκη νὰ νυμφευθῆτε πρὸ τοῦ χειμῶνος· τί περὶ τούτου φρονεῖς;.. — Ἔστην σιωπηλός. Ὁ προϊστάμενος ἔσφιγγε τὸν βραχίονά μου εἰς τρόπον ὥστε νὰ τὸν συντρίψῃ. — Πῶς! εἶπε, δὲν ἀπαντᾷς; μήπως ἤλλαξες γνώμην;.. Ἐξηγήθητι λοιπὸν, εἰλικρινῶς, διότι ἐβαρύνθην τὴν ὑποκριτικὴν ταύτην σιωπήν.

Ὁποῖα παράπονα ἔχεις; Μήπως δὲν σ' ἐπεριποιήθημεν ὡς ἴδιόν μας τέκνον; λέγε, λέγε, λοιπόν!..

Ὁ παράξενος ἀνθρωπίσκος ἐπήδα ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἐκίνει τοὺς βραχίονας καὶ τὴν κεφαλήν... Ὁ ὑπερβολικὸς ἐρεθισμός του μ' ἐφόβιζεν, ἀλλ' ἤμην ἀποφασισμένος νὰ μὴ δικαιολογηθῶ· οὔτε νὰ κατηγορήσω τὴν Νανίναν ἤθελον, οὔτε νὰ ἀποκαλύψω τὴν ἀσθένειάν μου.. Τί τὸ ὄφελος, ἔλεγον κατὰ νοῦν ἀφ' οὗ δὲν μὲ ἀγαπᾷ πλέον;.. Ἔπρεπεν ὅμως ν' ἀπαντήσω καὶ ἀπεφάσισα νὰ πράξω τοῦτο ὅσον ἔνεστι βραχέως.

— Κύριε Πεχουάνε, ἤρχισα λέγων διὰ φωνῆς τὴν ὁποίαν ἐνόμιζον ἥσυχον, εὐγνωμοσύνην μόνον αἰσθάνομαι πρὸς ὑμᾶς. Ἔλαβον ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑμῶν φροντίδα πλείονα ἢ ὅσην ἠξίουν...

— Μὴ φωνάζῃς, διέκοψεν ἀνιλεῶς ὁ προϊστάμενος, δὲν εἶμαι κωφὸς καὶ εἶναι περιττὸν νὰ μᾶς ἀκούσωσιν εἰς τοὺς δρόμους!...

Δάκρυα ἐπλήρουν τοὺς ὀφθαλμούς μου. — Κύριε Πεχουάνε, ἐξηκολούθησα οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὰς φιλοφρονήσεις ὑμῶν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ὁ γάμος οὗτος δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν. Ἐννοῶ ὅτι ἡ κυρία Νανίνα δὲν θέλει εὐτυχήσει μετ' ἐμοῦ, καὶ σᾶς παρακαλῶ...

Δὲν εἶχον τελειώσει. Ὁ Κ. Πεχουάνος ἐρρίφθη βιαίως κατ' ἐμοῦ.

— Ἀ! ἐφώναξεν, ἀνατινάσσων μὲ ὥσπερ κενὸν σάκκον, ἐννοῶ καὶ ἐγώ! Διαλύεται ἡ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ἀχλύς! Ἐννοῶ ὅτι ἔθρεψα ὄφιν εἰς τὰς ἀγκάλας μου.... Ἀφ' οὗ ἐξῆλθες τοῦ σκότους, θέλεις νὰ κομίσῃς εἰς ἄλλους ὅσα ἔμαθες παρ' ἐμοῦ... Φύγε, λοιπόν! προδότα, φύγε ἀμέσως. Μὴ σὲ ἀπαντήσω πλέον μήτε εἰς τὸ ἐργοστάσιον, μήτε εἰς τὸ φαρμακεῖον! Σὲ ἀπομπέπω, ἀκούεις σὲ ἀπομπέμπω. Ὑπαγε νὰ φιλοξενηθῇς παρὰ τῷ ἀντιπάλῳ μου, ἀφ' οὗ κατέφαγες τὸν ἄρτον καὶ ὑφήρπασας τὰ μυστικά μου.

Καὶ κρατῶν με διαρκῶς ἐκ τοῦ βραχίονος μὲ ὤθει πρὸς τὴν θύραν. Ἀπεσπάσθην τέλος πάντων ἐκ τῶν χειρῶν του καὶ ἀποβλέψας εἰς αὐτὸν μετὰ λύπης· — Κύριε Πεχουάνε, εἶπον βλέπω ὅτι μὲ διέβαλον· ἡμέραν τινὰ θέλετε ἐνοήσει ὅτι ἠπατήθητε.

Καὶ ἐπειδὴ μὲ ἔπνιγον τὰ δάκρυα ἐβιάσθην νὰ ἐξέλθω τῆς αἰθούσης.

V

Ἀπεπέμφθην—αἰσχρῶς ἀπεπέμφθην... Ἡ τελευταία αὕτη συμφορὰ μὲ ἠφάνισε, καὶ ἀπολέσας ἐντελῶς τὸ μικρόν μου θάρρος, ἀνέβην εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ διέμεινα αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Ἐπῆλθεν ἡ νὺξ, ὁποία φοβερὰ νὺξ, μόνος ὁ Θεὸς ἠξεύρει. Καὶ ὅμως ἐπεθύμουν ἡ λυπηρὰ αὕτη νὺξ νὰ διαρκέσῃ αἰωνίως· ἦτον ἡ τελευταία ἣν ἔμελλον νὰ διέλθω ὑπὸ τὴν αὐτὴν μετὰ τῆς Νανίνης στέγην, Περιήρχοντο αἱ ὧραι μετ' ἀπελπιστικῆς ταχύτητος. καὶ ὅταν ἤρχισεν ἡ αὐγὴ νὰ φωτίζῃ ἀμυδρῶς τὰ παράθυρά μου, φωνὴ ἀπελπισίας ἐξέφυγε τῶν χειλέων μου καὶ ἠγέρθην... Ἔπρεπε νὰ προετοιμασθῶ πρὸς ἀναχώρησιν. Ἤρχισα τακτοποιῶν πενθίμως καὶ θλιβερῶς τὰ βιβλία καὶ τὰ ἐνδύματά μου, ὡς ἤθελε προετοιμάσει τις τὰ τῆς κηδείας του. Συνεχῶς διεκοπτόμην εἰς τὴν ἐργασίαν μου καὶ ἔμενον γονυκλινὴς καὶ ἀκίνητος παρὰ τῷ κιβωτίῳ, ἀτενίζων μηχανικῶς εἰς τὸ κενόν.

— Τί μέλλω νὰ γενῶ; Νὰ ἐπιστρέψω εἰς Λουπτὺ ἐν αἰσχύνῃ καὶ ἀπελπισίᾳ;— Ὄχι, ὄχι, ἔλεγον κατ' ἐμαυτὸν, ἐνταῦθα μόνον δύναμαι νὰ ζήσω. Θέλω νὰ μείνω ὅπου μένει καὶ ἡ Νανίνα, καὶ ἐὰν ἀπολέσω τὴν ἀγάπην αὐτῆς, τοὐλάχιστον θέλω ἀναπνέει τὸν αὐτὸν μετ' ἐκείνης ἀέρα. Θέλω εὕρει μικρὸν δωμάτιον ἐκεῖ μακρὰν, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Πακὶς, τοποθετημένον εἰς τρόπον ὥστε νὰ διακρίνω ἐκεῖθεν τὰ παράθυρα τῆς οἰκίας ταύτης... ἀλλ' ἀνάγκη νὰ ζήσω, καὶ κωφὸς ὢν, τίνι τρόπῳ θὰ κερδίσω τὰ πρὸς τὸ ζῆν;—Τότε ἀπηλπιζόμην καὶ ἐπεθύμουν ν' ἀποθάνω... Ἤνοιξα τὸ παράθυρον θέλων διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ ἐγχαράξω εἰς τὴν μνήμην μου ἅπαντα τὰ περὶ τὴν οἰκίαν. Πρὸ ὀλίγου ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἀνεφάνη ἐν τῷ μέσῳ αἰθρίου οὐρανοῦ· λεπτὰ νήματα περιέτρεχον εἰς τὸν ἀέρα, καὶ αἱ ὁροφαὶ τῶν πέριξ οἰκιῶν ἦσαν ὑγραὶ ἐκ τῆς πρωϊνῆς δρόσου. Ἔρριψα μακρὸν βλέμμα ἐπὶ τῆς κοιλάδος, τῶν ἐρυθρῶν ἀμπέλων καὶ τῶν κιτρινιζόντων δένδρων. Περιπαθῶς ἀπεχαιρέτισα τὸ σύνηθες τοῦτο θέαμα· ἕκαστον ἀντικείμενον ἐφαίνετό μοι παρὰ ποτὲ προσφιλές.—Αἱ τρεῖς ἔλατοι εἰς τὴν ἄκραν τοῦ ἐξώστου, αἱ φραγκοσταφυλαὶ τοῦ κήπου, τὰ μεγάλα τριαντάφυλλα, αἱ ἰδαῖαι βάτοι καλύπτουσαι τὸν τοῖχον τοῦ ἐργοστασίου, ἡ σκιὰς τοῦ κήπου ὑπὸ βρυωνίας κεκαλυμμένη, ὅπου εἰργάζετο συνήθως ἡ Νανίνα... ἔπρεπε νὰ ἀποχωρισθῶ ἀπάντων τῶν παλαιῶν τούτων φίλων!

Ἂν καὶ πεπεισμένος περὶ τῆς προδοσίας τῆς Νανίνης, κατὰ τὴν ἐσχάτην ἐκείνην στιγμὴν ἐξηφανίσθη ἡ ὀργή μου. Ὅ,τι καὶ ἂν κάμῃ, ἐσκεπτόμην, ἀδύνατον νὰ παύσω ἀγαπῶν αὐτήν... Τότε ὠργιζόμην ἐσωτερικῶς ἕνεκα τῆς σκηνῆς τῆς προτεραίας· ἐπόθουν νὰ ἀνακαλέσω τὰς διαμειφθείσας ἀδιορθώτους ἐκφράσεις. Ἅπασα ἡ ὑπερηφάνειά μου διελύθη, καὶ μοὶ ἐφάνη ὅτι καὶ αὐτή μου ἡ ζηλοτυπία διεσκεδάσθη. Οὐδὲν ἄλλο αἴσθημα ἠδυνάμην νὰ αἰσθανθῶ ἢ μόνον τοὺς ἀλγεινοὺς πόνους τῆς ἀποχωρήσεως.

Αἴφνης ἠνεώχθη ἠρέμα ἡ θύρα μου, καὶ ἡ Κυρὰ Ἄννα, κρατοῦσα τρυβλίον πλῆρες θερμοῦ ζωμοῦ, εἰσῆλθεν.—Ἡ καλὴ ψυχὴ ἐσκέφθη ὅτι δὲν εἶχον δειπνήσει τὴν προτεραίαν καὶ ὅτι βεβαίως, νῆστις ὤν, ἔπασχον. Ἦλθε πλησίον μου καὶ ἐφώναζεν·

— Ὁ ζωμὸς εἶναι σημερινός· δοκιμάσατε τὸν τοὐλάχιστον. Οὐδὲν ἐγεύθητε ἀπὸ τῆς χθὲς, καὶ μᾶς ἀρκεῖ ἤδη ἕνας ἀσθενής.

— Καὶ ποῖος ἀσθενεῖ; ἀνέκραξα, ἐγερθεὶς διὰ μιᾶς.

— Ἡ Νανίνα, μὰ τὸν Θεόν!

Εἶπεν ὀλίγας λέξεις εἰσέτι ἐν αἷς μοὶ ἐφάνη ὅτι διέκρινα ἐπιπλήξεις τινὰς, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέμεινεν ἐκ νέου ὅπως πίω τὸν ζωμόν. Ἵνα εὐχαριστήσω αὐτὴν ἐδοκίμασα νὰ καταπίω ὀλίγον, ἀλλ' ἐπνιγόμην καὶ οὐδὲν ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τὸν λάρυγγά μου. Ἔθεσα τὸ τρυβλίον ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἡ δὲ Ἄννα ἐξῆλθεν ἐπαίρουσα τοὺς ὤμους.

Ἡ Νανίνα ἠσθένει! ἔπασχεν ἐξ αἰτίας ἐμοῦ!.. Ἐκ βάθους ψυχῆς συνεκινήθην καὶ τὰ λόγια τῆς γραίας ὑπηρετρίας ὑπερηύξησαν τὴν ταραχὴν τοῦ νοός μου. Ἐξῆλθον ἡσύχως ἐκ τοῦ δωματίου μου καὶ καταβαίνων ταχέως τὴν κλίμακα κατώρθωσα νὰ συναντήσω τὴν Ἄνναν εἰς τὸν πρόδρομον. Ἔρριψα πρὸς αὐτὴν θαλερὸν βλέμμα, καὶ ἐκείνη νοήσασα τὸν ἐρωτηματικόν μου τρόπον, μ' ἔδειξε διὰ νεύματος τὴν ἀνοικτὴν θύραν τῆς αἰθούσης καὶ μὲ ὤθησε τρέμοντα.

Διέμενον πρὸς στιγμὴν ἐπὶ τοῦ κατωφλίου. Πατὴρ καὶ θυγάτηρ ὑπῆρχον ἀμφότεροι ἐκεῖ, σιωπηλοὶ καὶ οἱονεὶ ἐνταφιασμένοι εἰς τὰς σκέψεις των. Πυρὰ ἐκ κλιμάτων ἐκαίετο ἐν τῇ ἑστίᾳ, καὶ ὁ Κ. Πεχουάνος βεβυθισμένος εἰς τὰς σκέψεις του, στρέφων τὴν ῥάχιν πρὸς τὴν θύραν, μηχανικῶς ἐσκάλιζε τὴν πυράν. Ἐκεῖνος, ὁ συνήθως τοσοῦτον ἀνήσυχος, ἐφαίνετο ἀπολέσας πᾶσαν ζωηρότητα. Ἀπέναντι τοῦ προϊσταμένου μου ὁ Ξάνθουρος ἐκαλλωπίζετο ἐπὶ θρανίου καθήμενος. Ἡ δὲ Νανίνα ἐφαίνετο

σπουδαίως ἀσχολουμένη εἰς τὸν ποτισμὸν δύο γαστρῶν τριανταφυλλοῦς χρυσανθέμου ἐπὶ τοῦ ἠνεωγμένου παραθύρου, ἀλλ' ὁ νοῦς της περιεπλανᾶτο ἀλλαχοῦ καὶ τὰ δυστυχισμένα φυτὰ ἔπινον ὑπὲρ τὸ δέον... Ἀκίνητος παρὰ τῇ θύρᾳ, ἐθεώμην θλιβερῶς τὴν αἴθουσαν ἐντὸς τῆς ὁποίας διῆλθον τοσαύτας ἡδονικὰς ὥρας, τὸ δρύϊνον ἐπένδυμα τοῦ τοίχου, τὸ παλαιὸν καὶ τεθολωμένον κάτοπτρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ποιμήν τις ἔπαιζε τὴν φλογέραν, τὸ βαρόμετρον μεταξὺ τῶν δύο παραθύρων, τὰς διὰ λεπτῶν κεντημάτων σκεπασμένα ἀνάκλιντρα, τὴν μὲ βιβλία φορτωμένην τράπεζαν,—καὶ δὲν ἠδυνήθην νὰ κρατήσω οἰμωγήν.—Πατὴρ καὶ θυγάτηρ ἔστρεψαν τὴν κεφαλήν. Ἡ Νανίνα ἦτον κάτωχρος καὶ ὁ Κ. Πεχουάνος καταβεβλημένος... Ἐπροχώρησα καὶ ἐπλησίασα τὸν προϊστάμενον.

— Κύριε Πεχουάνε, ἤρχισα λέγων τεταραγμένος τὴν φωνὴν, σᾶς παρακαλῶ νὰ φανῆτε ἐπιεικής· μὴ μὲ ἀποβάλετε πρὶν μὲ ἀκούσητε.

Ἀπηύθυνε πρὸς ἐμὲ βλέμμα αὐστηρὸν καὶ ταυτοχρόνως λυπημένον, καὶ διὰ νεύματος μ' ἐπέτρεψε νὰ ὁμιλήσω.

Ἡ δὲ Νανίνα ἐκάθισεν ὅταν μὲ εἶδε εἰσελθόντα, καὶ ἀτενίζουσα με προσεκτικῶς μὲ παρετήρει.

— Εἶχον ἀπόφασιν, ἐξηκολούθησα, νὰ ὑπακούσω καὶ νὰ ἀπομακρυνθῶ χωρὶς νὰ σᾶς ἐνοχλήσω πλέον· ἀλλὰ κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἠσθάνθην ὅτι τοῦτο ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις μου... Μὴ μὲ ἀποπέμπετε ἔχοντες τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ἀγνώμων καὶ ὅτι ἠθέλησα νὰ σᾶς ὑβρίσω... Δὲν μὲ ἐνοήσατε χθές. Ἐὰν ἐλύθην τῆς ἐμῆς ὑποσχέσεως, δὲν ἔπραξα τοῦτο ἐπειδὴ βιάζομαι νὰ σᾶς ἀφήσω... ὁ Θεὸς ἠξεύρει ὅτι εὐχαρίστως ἤθελα παραχωρήσει ὅ,τι ἔχω εἰς τὸν κόσμον, ὅπως δυνηθῶ νὰ διέλθω τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς μου εἰς γωνίαν τινὰ τῆς οἰκίας ὑμῶν! Ὀλίγον ἠθέλετε μὲ ἰδῇ καὶ ὀλίγου τόπου ἔχω ἀνάγκην... Πάντα ταῦτα ἔγιναν ἀδύνατα τώρα... αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι ἀνάξιος τῆς κυρίας Νανίνης· παρὰ πολὺ τὴν ἀγαπῶ ὅπως ἀπαιτήσω νὰ γίνῃ δυστυχὴς μετ' ἐμοῦ, ὅταν δύναται νὰ εὐτυχήσῃ μετ' ἄλλου.

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κ. Πεχουάνος ἠγέρθη ἔκθαμβος ἐκ τοῦ καθίσματος, καὶ διὰ τῆς διαπεραστικῆς αὐτοῦ φωνῆς,—Ποίου ἄλλου;—ἠρώτησε.

— Τοῦ Κ. Δεζαλὲ, ἀπήντησα βλέπων πρὸς τὴν Νανίναν.

— Ἵστατο ὀρθὴ καὶ αἱ ὠχραὶ αὐτῆς παρειαὶ ἠρυθρίων ζωηρῶς· μετέβη πρὸς τὸ παράθυρον, τὸ ἔκλεισε, καὶ ἤρχισεν ὁμιλοῦσα πρὸς ἐμέ. Οἱ φθόγγοι μοὶ ἐφαίνοντο ἀποθνήσκοντες ἅμα ἐξερχόμενοι τοῦ στόματος αὐτῆς, καὶ ἠδυνάμην μόνον νὰ εἰκάσω πως τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων, ἐκ τῆς κινήσεως τῶν χειλέων καὶ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου. Εἰς τοῦτο προσεῖχον ἔντρομος· κλίνων πρὸς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν, ἀτενίζων πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα τῆς Νανίνης προσεπάθουν νὰ ἐννοήσω... Τί ἆρά γε μοὶ ἔλεγεν;... Ἐμάντευον ἐκ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς καὶ τῆς γλυκύτητος τοῦ βλέμματος ὅτι μομφὴ ἢ τραχύτης δὲν ὑπῆρχον εἰς τοὺς λόγους αὐτῆς. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διέκρινον ἐν τῇ φωνῇ αὐτῆς τόνον δεήσεως ἢ δικαιολογίας· ἀλλὰ ποία ἦτον ἡ ἀκριβὴς τῶν λόγων ἔννοια, ἡ ἀληθὴς φύσις τῶν ἐκφραζομένων αἰσθημάτων!.. ἐντεῦθεν ἤρχετο δι' ἐμὲ ἡ σύγχυσις. Λέγεται ὅτι αἱ ἀγαπῶσαι καρδίαι μαντεύουσιν ἀλλήλας. Οἴμοι! Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὀδυνηρῶς κατέμαθον πόσον σφάλλει ἡ παροιμία, καὶ πόσον ὑπάρχει περιωρισμένη ἡ ἀνθρώπινος διάνοια. Καὶ τὴν ζωήν μου αὐτὴν ἔδιδον ἵνα κατανοήσω ὅσα ἔλεγεν ἡ Νανίνα· πλὴν οὔτε νὰ διακρίνω κἂν ἠδυνάμην, ἐὰν εἰς τοὺς φιλικοὺς αὐτῆς λόγους περιείχετο ἀγάπη μᾶλλον ἢ οἶκτος. Τὰ νεῦρά μου ἀλλοκότως ἔπασχον, ἡ διάνοια δεινῶς ἐπιέζετο... διὰ τῶν ὀφθαλμῶν κατέτρωγον τὴν ἐρωμένην, ἐποίουν δὲ κινήσεις ἀνυπομόνους καὶ ἀπηλπισμένας. Ἡ Νανίνα παρετήρησε τὴν ἀνησυχίαν μου καὶ ἡ ὁμιλία αὐτῆς ἠλαττοῦτο· μ' ἐθεώρει μετὰ λύπης καὶ θαυμασμοῦ. Ἔβλεπον τὸν θαυμασμόν της καὶ ὑπερηύξανεν ἡ ταραχή μου. Παρ' ὀλίγον νὰ τρελλαθῶ.

Ἡ Νανίνα ἔπαυσεν ὁμιλοῦσα καὶ ἐξέτεινε πρὸς ἐμὲ τὴν χεῖρα. Μοὶ ἐφάνη ὅτι εἰς τὰς τελευταίας αὐτῆς φράσεις περιείχοντο αἱ λέξεις *ἀγάπη* καὶ *συγγνώμη*· καὶ τότε νέα ἰδέα ἐκυρίευσε τὸν πάσχοντα νοῦν μου. Ἐνόμισα ὅτι ἡ Νανίνα καμφθεῖσα διὰ τὰς θλίψεις μου καὶ ὠθουμένη ὑπὸ ἀγαθότητος καὶ εὐσυνειδησίας, ἀπεφάσισε νὰ καταπνίξῃ τὴν πρὸς τὸν Κ. Δεζαλὲ κλίσιν καὶ νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ ἐμοῦ. Ἡ πλάνη αὕτη τοῦ νοὸς αἰφνιδίως ἐκυρίευσε τὴν φαντασίαν μου, καὶ ὑπὸ τὸ ἄσπλαγχνον τοῦτο φῶς εἶδον τὴν κατάστασίν μου ἔτι θλιβερωτέραν. Δὲν ἐπέτρεπεν ὁ ἐγωϊσμός μου νὰ δεχθῶ τοιαύτην θυσίαν καὶ ἐσχημάτισα στιγμιαίαν ἀπόφασιν.

— Μεγάλην ἐπιείκειαν ἔχετε, Κυρία, τῇ εἶπον, καὶ ἡ ἀγαθότης παρασύρει ὑμᾶς... Εἰμὶ ἁπλοῦς χωρικὸς, κακῶς ἀνατεθραμμένος, καὶ ἐλανθάσθην θέλων νὰ παλαίσω πρὸς ἄνθρωπον ἀνώτερον ἐμοῦ... ἀναγνωρίζω σήμερον τὴν ἀνοησίαν μου καὶ μίαν μόνην χάριν ζητῶ, συγγνώμην καὶ λήθην...

Ἡ Νανίνα ὠπισθοδρόμησε· μὲ παρετήρησεν ἔντρομος, λέγουσα καὶ ἀκαταλήπτους τινὰς δι' ἐμὲ λέξεις... Ἠγωνιζόμην ἵνα συλλάβω τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων καὶ αὐτομάτως ἔθεσα τὰς τρεμούσας χεῖράς μου περὶ τὰ ὦτά μου.

—Δὲν ἀκούεις λοιπόν; ἐφώναξεν ὁ Κ. Πεχουάνος.

Ἡ Νανίνα, παρατηρήσασα τὴν ἀκουσίαν μου κί-

νεσιν, ἀφῆκε φωνὴν, συνήνωσε τὰς χεῖρας καὶ δραμοῦσα πρὸς τὸν πατέρα τῷ εἶπε λόγους τινὰς ταχέως.

— Κωφός!.. ἐκ νέου ἀνέκραξεν ὁ Κ. Πεχουάνος, πλήττων με διὰ τῶν διαπεραστικῶν του βλεμμάτων.

Ἀπήντησα καταφατικῶς σείων τὴν κεφαλήν...

Ὁ ἀνθρωπίσκος κατέπεσε πεφοβισμένος ἐπὶ τοῦ θρανίου. Εἶδον τὴν ὠχρότητα τῆς Νανίνης καὶ τὴν ἀθυμίαν τοῦ γέροντος... Τὸ θέαμα ἦτον ἀνώτερον τῶν δυνάμεών μου. Ἀπηλπισμένος καὶ ὑπὸ βιαῖον νευρικὸν ἐρεθισμὸν, ἐξῆλθον καὶ ἄνευ σκοποῦ περιεφερόμην εἰς τὸν προθάλαμον. Εἰς τὸ ἄκρον παρετήρησα τὸ ἐργοστάσιον ἀνοικτὸν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ κατέφυγον ἵνα εὑρεθῶ μόνος. Τοιαύτη ἡ ἀμηχανία μου, τοιαύτη ἡ θλίψις, ὥστε ἀπεστρεφόμην τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν. Ἔσπευσα νὰ κρυβῶ εἰς τὴν ζοφερωτέραν γωνίαν τοῦ ἐργοστασίου. Διερρηγνύετο ἡ καρδία μου καὶ ᾐσθανόμην ἀπέχθειαν πρὸς τὴν ζωήν. Ὡς καπνὸς διελύθησαν τὰ τοῦ ἔρωτος ὄνειρα, ἐχάθησαν τὰ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος σχέδια.

Ὁποῖον ἐνδιαφέρον ἠδυνάμην πλέον νὰ εὕρω εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωήν;... Ἄ! πόσον ἐπιθυμῶ τὸν θάνατον! ἀνέκραξα ὀλολύζων.

Ἐν ᾧ δὲ ἐξέφραζον τὴν εὐχὴν ταύτην, ζωηρὰ τοῦ ἡλίου ἀκτὶς ἐφώτισε φιάλην παρ'ἐμοὶ κειμένην. Ἦτο πλήρης πρασίνου ῥευστοῦ καὶ ἀνεγνώρισα τὸ ἀντίδοτον τοῦ Κ. Πεχουάνου. Ἡ χρυσῆ ἀκτὶς ἔδιδεν εἰς τὴν φιάλην τὴν λάμψιν τοῦ σμαράγδου· ἐσπινθηροβόλει ἐν τῷ σκότει τοῦ ἐργοστασίου. Ἤξευρον ὅτι τὸ ἀντίδοτον συνέκειτο ἐκ δυνατῶν ναρκωτικῶν· ἐσκέφθην ὅτι τὸ ἐντὸς τῆς φιάλης ῥευστὸν ἤρκει ὅπως μὲ ἀποκοιμήσῃ αἰωνίως καὶ ἥρπασα τὴν φιάλην.

Ἔμελλες νὰ μοὶ γίνῃς νυμφικὸν δῶρον, ἐσκέφθην, ἰδοὺ γίνεσαι ἔσχατον ἵαμα ἁπασῶν τῶν θλίψεών μου! Ἐπέταξα τὸ πῶμα καὶ διὰ μιᾶς ἔπιον τὸ περιεχόμενον...

Εἶχον εἰσέτι τὴν φιάλην πλησίον τῶν χειλέων, ὅταν εἰσῆλθεν ὁ Κ. Πεχουάνος, καὶ ἰδὼν τὴν φιάλην κενήν·

— Κλαύδιε, ἀνέκραξεν, ἁρπάζων τὸν βραχίονά μου, ἔπιες τὸ ἀντίδοτον;

— Μάλιστα, κύριε.

— Ἄ! ὁ δυστυχής! ἐχάθη!

— Μοὶ ἐπῆλθε ζάλη, οἱ κρόταφοι ἔπαλλον, ᾐσθανόμην ἐπὶ τοῦ μετώπου ψυχρὸν ἱδρῶτα, εἰς τὰς φλέβας ἔῤῥεε πῦρ. Ὁ Κ. Πεχουάνος μ' ἐκράτει εἰς τὰς ἀγκάλας καὶ ἐφώναζε τὴν Ἄνναν· μετ' οὐ πολὺ τὰ πάντα διεταράχθησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου καὶ ἐλειποθύμησα.

VI

Μ' ἐκόμισαν εἰς τὴν κλίνην· ἀμέσως δὲ κατελήφθην ὑπὸ σφοδροῦ ἐγκεφαλικοῦ πυρετοῦ, καὶ ποτὲ μὲν παρελάλουν ποτὲ δὲ ἀπεναρκούμην. Πρὸς τὸ μέσον τῆς δευτέρας νυκτὸς συνῆλθον καὶ ἤνοιξα τὰ βεβαρημένα βλέφαρά μον, ἀλλ' ἤμην τοσοῦτον ἀδύνατος ὥστε ἡ κεφαλὴ ὡς μόλυβδος ἔπιπτεν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου ὅταν ἐπειρώμην νὰ τὴν ἀνεγείρω. Μόνον ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπανῆλθον ὀπωσοῦν ἡ μνήμη καὶ αἱ αἰσθήσεις. Τὸ δωμάτιον ἦτον ἀμυδρῶς πεφωτισμένον, εἰς δὲ τὴν ἀτμοσφαίραν ὑπῆρχεν ὀσμὴ ὄξου, καὶ μοὶ ἐφάνη ὅτι καθαρῶς ἤκουον τὸν τακτικὸν ἦχον ὡρολογίου. Ἡ μονότονος αὕτη βοὴ μ' ἔφερεν εἰς θαυμασμὸν, ἀλλ' ἐνθυμηθεὶς ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὡρολόγιον εἰς τὸ δωμάτιόν μου, καὶ ὅτι ἤμην κωφὸς, ἐνόμισα τὸν ἦχον τοῦτον ἀποτέλεσμα τῆς φαντασίας. Ἐκ νέου ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀπεκοιμήθην.

Ὅταν ἐξύπνησα ἦτον ἡμέρα. Δὲν ἐκείμην πλέον εἰς τὸ τοῦ μαθητευομένου δωμάτιον, διότι εἶχον μετενεχθῆ εἰς τὸ τῶν φίλων ὑπεράνω τοῦ φαρμακείου. Πυρὰ ἐξ ἐλάτων ἐκαίετο εἰς τὴν ὑψηλὴν ἑστίαν· μεταξὺ τῶν πεπαλαιωμένων παραπετασμάτων, ἀκτὶς ἡλίου ἔπαιζεν ἐπὶ τοῦ πλήρους εἰκόνων χαρτίου τῶν τοίχων καὶ τοῦ παλαιοῦ ἐπιχρύσου τῶν κατόπτρων. Ὁ Κ. Πεχουάνος καὶ ἡ Νανίνα ἐκάθηντο πρὸ τῆς ἑστίας. Αἰφνιδίως ὁ Κ. Πεχουάνος ἐπλησίασε πρὸς τὴν κλίνην καὶ ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ μου μετώπου τὴν στεγνὴν καὶ νευρώδη αὐτοῦ χεῖρα.

—Ἐξακολουθεῖ κοιμώμενος, εἶπε λυπηρῶς, ἐξακολουθεῖ ἔχων τὸν αὐτὸν βαρὺν ὕπνον. Προετίμων τὰ παραλαλητά.—Ὁ Κ. Γροδάρδος βεβαιοῖ ὅμως ὅτι ὑπάρχει ἐλπὶς, ἀπήντησεν ἡ Νανίνα.

Παράδοξον πρᾶγμα! ὡμίλουν χαμηλῇ τῇ φωνῇ καὶ ἐν τούτοις ἤκουον αὐτούς. Ἐνόμισα πάλιν ἐμαυτὸν παίγνιον ὀνείρου, καὶ ἀκίνητος μήπως ἐκλείψῃ τὸ εὐχάριστον φάντασμα, ἔκλεισα τοὺς ὀφθαλμοὺς προσέχων.

— Ὁ Γροδάρδος ἀπατᾶται, ἀπήντησεν ὁ Κ. Πεχουάνος. Ἄκουε, Νανίνα, γνωρίζω παρὰ πολὺ τὸ ἀντίδοτόν μου. Εἰς τοιαύτην δόσιν καθίσταται θανατηφόρον. Ἀπορῶ πῶς ὁ δυστυχὴς νέος δὲν ἔπεσε κεραυνόπληκτος. Ὦ! ἐξηκολούθησε μὲ θλιβερὸν ὕφος, ἐὰν ἤμην ἠπατημένος καὶ ἔβλεπον τὸν Κλαύδιον σῶον καὶ ὑγιῆ, εὐχαρίστως ἔδιδον δέκα ἐτῶν πεῖραν!... Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη, ἀγαπητόν μου τέκνον, ἔχει σκληροὺς νόμους καὶ μόνον θαῦμα.... πλὴν ἀδύνατον!...

Οἱ λόγοι αὐτοῦ ἅπαντες ἤρχοντο σαφῶς εἰς τὰ ὦτά μου καὶ παρ' ὀλίγον νὰ φωνάξω·—Τὸ θαῦμα ἔγινε, καὶ εἶμαι ὑγιής!

Δὲν ἐτόλμησα ὅμως νὰ ἐξαγάγω αὐτὸν τῆς ἀπάτης· τοσαύτην πεποίθησιν εἶχεν εἰς τὸ ἀντίδοτον ὥςτε καὶ ἐγὼ ἀμφέβαλλον περὶ τῆς καταστάσεως μου.

Ἀπεμακρύνθη ἠρέμα, παραγγέλλων τῇ θυγατρὶ νὰ εἰδοποιήσῃ αὐτὸν ἐὰν τὰ παραλαλητὰ ἐπανήρχοντο καὶ κατέβη εἰς τὸ φαρμακεῖον. Ἡ Νανίνα ἔμεινε μόνη παρὰ τῇ ἑστίᾳ. Εἶδον αὐτὴν στρέφουσαν πρὸς τὴν κλίνην καὶ διέκρινα εἰς τοὺς καστανόχρους αὐτῆς ὀφθαλμοὺς δάκρυα, ἅτινα βραδέως κατήρχοντο ἐπὶ τῶν κατώχρων παρειῶν. Ἕτερα δάκρυα ἐπηκολούθησαν τὰ πρῶτα καὶ ταχέως ὁλόκληρον τὸ πρόσωπον ἐκαλύφθη ὑπ' αὐτῶν. Μὴ δυνάμενος ν' ἀνθέζω πλέον, ἤγειρα τὴν κεφαλήν.

— Νανίνα! Νανίνα! ἀνέκραξα, ἀσθενῇ τῇ φωνῇ. Ὁλόκληρος ἐσκίρτησε.—Νανίνα, ἐξηκολούθησα, παῦσαι τὰ δάκρυα· εἶμαι καλά.

Ἀφῆκε κραυγὴν, ἐγονάτισε παρὰ τὴν κλίνην καὶ λαβοῦσα τὴν χεῖρά μου, ἔθεσεν ἐπ' αὐτῆς τὴν ξανθὴν καὶ ὡραίαν κεφαλήν της.

— Νανίνα, παῦσαι κλαίουσα τοιουτοτρόπως, ὁμίλησόν μοι... τοσοῦτον χρόνον ἐστερήθην τῆς φωνῆς σου!... Δὲν εἶμαι κωφὸς πλέον... ἰάθην.

— Ἄχ! εἶπεν ἐπὶ τέλους συγχώρησόν μοι, Κλαύδιε, ἐφάνην κακὴ καὶ ἕνεκεν ἐμοῦ πάσχεις... Ὁρκίζομαι ὅτι σὲ μόνον ἠγάπων!... Ἡ φουξία ἐκείνη μ' ἔπεσε, σὲ ὁρκίζομαι, καὶ ὁ Κ. Δεζαλὲ ἄνευ τῆς ἀδείας μου ἐπῆρεν αὐτήν... Σοὶ τὸ εἶπον προχθὲς, ἀλλὰ δὲν μὲ ἠνόησας, καὶ ἐνόμισα ὅτι ἀφορμὴν ἐζήτεις ἵνα ἀποσυρθῆς... Δὲν ἠθέλησα νὰ ἰδῶ πλέον τὸν Κ. Δεζαλὲ καὶ ὁ πατήρ μου ἀπέβαλεν αὐτόν.

Θερμὰ ἔπιπτον τὰ δάκρυα ἐπὶ τῆς χειρός μου καὶ ἡ λύπη της μ' ἐτάραττε. Τῇ εἶπον ὅτι ἐγὼ μόνος ἤμην ἔνοχος, ὅτι ἡ κωφότης μου ἐγένετο αἰτία τῆς ζηλοτυπίας καὶ τῶν λοιπῶν κακῶν· τέλος παρεκάλεσα αὐτὴν νὰ καλέσῃ τὸν Κ. Πεχουάνον. Ἔτρεξεν ἐλαφρὰ ὡς πτηνὸν καὶ τὴν ἤκουσα ἀπὸ τὴν κλίμακα φωνάζουσαν·—Ὁ Κλαύδιος ἰατρεύθη, ὁμιλεῖ, δὲν εἶναι πλέον κωφός!

— Ἀδύνατον, ἀπήντησεν ὁ Κ. Πεχουάνος διασκελίζων τὴν κλίμακα, θὰ ἐπανέλθουν τὰ παραλαλητά.

Ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν σφιγμόν μου, ἀλλὰ τῷ εἶπον μειδιῶν,—Σᾶς βεβαιῶ ὅτι βελτιοῦται ἡ κατάστασίς μου... Ὑποθέτω ὅτι τὸ ἀντίδοτον εἶχεν ἐξατμισθῆ ὀλίγον.

Ὁ Κ. Πεχουάνος μὲ ἠτένιζεν ἔκπληκτος.—Καὶ ἀκούεις καθαρά; ἠρώτησε.

— Μάλιστα, Κ. Πεχουάνε.

Τότε ἤρχισε καταφιλῶν με· ἐγέλα καὶ ἔκλαιε συγχρόνως, καὶ αἰφνιδίως ἐλάμβανεν ἡ φυσιογνωμία του ἔκφρασιν σκεπτικὴν καὶ ἀνήσυχον. Εὐκόλως ἐφαίνετο ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀντιδότου ἐντελῶς ἐτάραττε τὰς ἰδέας αὐτοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔφθασε καὶ ὁ Κ. Γροδάρδος, ὅστις ἕνεκα τῶν κατὰ τοῦ ἀντιδότου προλήψεων αὐτοῦ, οὐδέποτε εἶχεν ἀπελπισθῆ περὶ τῆς ζωῆς μου. Βλέπων με ἐκτὸς κινδύνου, διεῤῥάγη γελῶν καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν προϊστάμενόν μου· — Σοὶ τὸ προεῖπον, ἐφώναξε, τὸ ἀντίδοτόν σου εἶναι ἁπλοῦν ὕδωρ!

Ἀλλ' ὑπὲρ πάντα ἐθαύμαζε τὴν ἔκλειψιν τῆς κωφότητός μου. Ἐσχημάτισε σχεδὸν τὴν ἰδέαν ὅτι αἱ ἐν τῷ ἀντιδότῳ περιεχόμεναι δραστήριαι ὕλαι ἐπηρέασαν τὰ τῆς ἀκοῆς ὄργανα, διὰ τῆς νευραλγίας καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ κινίνου παραλελυμένα· τοιαύτη ὑπῆρχε καὶ ἡ ἐμὴ πεποίθησις, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων νὰ τὴν ἐκφράσω ἕνεκα τοῦ Κ. Πεχουάνου.

Ὁ ἰατρὸς, βλέπων τὸν φίλον του σκεπτικὸν, θωπευτικῶς ἔπληττε τοὺς ὤμους αὐτοῦ.—Ἄγομεν, εἶπε, μειδιῶν, δὲν ὑπάρχει λόγος ἵνα ἀνησυχήσῃς· τὸ ἀντίδοτόν σου εἶναι διπλοῦν ἵαμα· τὸ μὲν ἐνεργητικὸν στοιχεῖον θεραπεύει τὴν κωφότητα, τὸ δὲ καταπραϋντικὸν καταβάλλει τὴν λύσσαν.

Ὁ προϊστάμενός μου ὅμως δὲν ἐγέλα· σκεπτικῶς ἐκίνει τὴν κεφαλὴν καὶ ἐνόησα ὅτι ἡ πρὸς τὴν ἀνακάλυψιν πίστις του ἐξέλιπε...

Ταχέως ἰάθην καὶ ταχέως ὑπέστην τὰς ἐξετάσεις μου. Κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα ἔλαβον τὸ δίπλωμα, καὶ ὁ γάμος ἡμῶν ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῇ μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ. Κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος τὸ Πάσχα ἤρχετο ἀργά· σχεδὸν εἰς τὸ τέλος τοῦ Ἀπριλίου· τὰ δὲ καρποφόρα δένδρα, ῥοδακινέαι, μηλέαι, κερασέαι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἀνθέων. Ἅπαντες οἱ κῆποι τοῦ Μαρβίλ, λευκοὶ καὶ ἐρυθροὶ, ἐφαίνοντο στολισμένοι ἵνα ἑορτάσωσι τὸν γάμον ἡμῶν. Καθ' ὡραίαν τινὰ λοιπὸν πρωΐαν, ἐστολίσθη ἡ Νανίνα διὰ λευκοῦ τουλλίου καὶ χρυσομηλέας ἀνθέων, ἐγὼ ἐφόρεσα καινούρια ἐνδύματα, καὶ οἱ κώδωνες τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἀντήχησαν ζωηρῶς. Ἡδονικῶς προσεῖχον εἰς τὴν μουσικὴν αὐτῶν, ἧς ἐπὶ τοσοῦτον ἐστερήθην.

Ἐκεῖνος ὅστις ἅπαξ ἤκουσε τὸν λεπτὸν καὶ ἁρμονικὸν ἦχον τῶν τῆς ἄνω πόλεως κωδώνων, οὐδέποτε λησμονεῖ αὐτόν... Ἡ ἐκκλησία ἐστολίσθη διὰ ἀνθέων κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου ἡμῶν καὶ τὰ λευκόῖα τῆς ἀρχαίας πύλης ἀνεπτύσσοντο φαιδρῶς εἰς τὸν ἥλιον. Ὁ θεῖός μου ὁ ἐφημέριος ἐλειτούργησε, τὸ ὄργανον ἀντήχει ἠρέμα, οἱ παῖδες τοῦ χοροῦ ἁρμονικῶς ἔψαλλον, καὶ μεταξὺ τῶν στιχηρῶν οἱ στρουθοὶ ἐτιτύβιζον καὶ ἐσκίρτων ἐπὶ τῶν ἠνεῳγμένων παραθύρων τῆς ἀψίδος.

Μετὰ τὴν λειτουργίαν καὶ τὸ πρόγευμα, ἦλθεν ἡ ἅμαξα καὶ ἀπήλθομεν ἅπαντες εἰς Λουππό. Ἐκεῖ ἔμελλε νὰ διέλθωμεν τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ γάμου, διότι ἠθέλησα νὰ παρουσιάσω ἀμέσως τῇ Νανίνῃ τὸ χωρίον μου καὶ τὰ ὡς στέφανον περιστοιχίζοντα αὐτὸ μεγάλα δάση. Τὰ καρποφόρα δένδρα ἠ-

ρωμάτιζον τὴν ἀτμοσφαῖραν, τὸ χρῶμα τοῦ οὐρανοῦ ὑπέρ ποτε ὑπῆρχε γλυκὺ καὶ τὸ ἐλαφρὸν ἀμαξάκιον ἔτρεχεν ἐπὶ τῆς παρὰ τῷ ποταμῷ δημοσίας ὁδοῦ. Χόπ! Χόπ!... ἐκάλπαζεν ὁ ἵππος τινάζων τὴν διὰ ταινιῶν στολισμένην κεφαλήν του, ἐγὼ δὲ ἔσφιγγον εἰς τὰς ἀγκάλας μου τὴν ἀγαπητὴν Νανίναν καὶ προσεβλέπομεν ἀλλήλους πλήρεις εὐτυχίας. Ἐμβαίνοντες εἰς τὸ δάσος τῆς ἁγίας-Χούλδης αἰφνιδίως ἠκούσαμεν μουσικὴν χοροῦ· ἔτυχε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ ᾖναι πανήγυρις. Ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο πλησίον τῆς πηγῆς καὶ παρὰ τοῖς λειμῶσι τοῦ παλαιοῦ ἡγουμενείου μεταβεβλημένον εἰς ἁπλῆν ἔπαυλιν. Ἐξ ἁπάντων τῶν διόδων τοῦ δάσους ἐπαρουσιάζοντο ζεύγη κορασίων καὶ νεανιῶν ἐν στολῇ· ἤρχοντο ἐκ Λουππὺ, Βυσσὺ καὶ Θείας-ἀναμνήσεως. Οἱ ἐκ Λουππὺ νέοι ταχέως ἀνεγνώρισαν ἐμὲ καὶ τὸν θεῖόν μου, καὶ ἠνάγκασαν ἡμᾶς ἑκόντας ἄκοντας νὰ καταβῶμεν τῆς ἁμάξης καὶ νὰ χορεύσωμεν ἐπὶ τοῦ πρασίνου δαπέδου πρὸς τὸν ἦχον τῆς βαρβίτου καὶ τῆς βυκάνης. Περὶ λύχνων ἁφὰς ἠδυνήθημεν ν' ἀναχωρήσωμεν. Ὁ ἰατρὸς, ὁ θεῖός μου καὶ ὁ Κ. Πεχουάνος προηγήθησαν μετὰ τῆς ἁμάξης. Ἡ δὲ Νανίνα καὶ ἐγὼ διευθυνόμεθα μόνοι πρὸς τὸ Λουππύ. Τοιουτοτρόπως ὠνειρευόμην πάντοτε νὰ δείξω τῇ ξανθῇ ἐρωμένῃ τὰ δάση τῆς φιλτάτης μου πατρίδος. Περιεπατοῦμεν ἀργὰ, σφίγγοντες περιπαθῶς τοὺς βραχίονας ἡμῶν καὶ οὐδόλως βιαζόμενοι νὰ φθάσωμεν. Σκοτεινὸς ἦτον ὁ δρόμος εἰς τὸ δάσος τοῦ Γροτὲρμ καὶ πλήρης ἐαρινῶν εὐωδιῶν· μακρὰν ὄπισθεν ἡμῶν ἠκούετο ἀσαφῶς καὶ ἀσθενῶς ἡ φωνὴ τῆς βαρβίτου καὶ τῆς βυκάνης. Πέριξ ἡμῶν αἱ ἀηδόνες ἐκελάδουν γλυκέως καὶ ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα τοῦ δάσους, τὸ Λουππὺ παρουσιάσθη ἐνώπιον ἡμῶν μὲ τοὺς ἀνηφορικοὺς δρόμους καὶ τὴν ἐκ μηλώνων ζώνην αὐτοῦ. Ἐπροχωρήσαμεν σιωπηλῶς εἰσέτι ἑκατὸν βήματα διὰ μέσου τοῦ λειμῶνος, καὶ τότε δείξας τῇ Νανίνῃ πεφωτισμένον τὸ παράθυρον ὄπισθεν τῶν ἀνθισμένων κερασίων, τῇ εἶπον·—Ἐκεῖ εἶναι... Ἐκείνη δὲ ἐρείδετο ἐπ' ἐμοῦ προσφιλεστέρως, καὶ ἐγὼ, ἁρπάσας αὐτὴν εἰς τὰς ἀγκάλας, ἐκάλυπτον διὰ φιλημάτων τὴν ξανθήν της κεφαλὴν, ἐν ᾧ ὑπεράνω τῶν ὀροφῶν τοῦ χωρίου ἡ νέα σελήνη, φαιδρὰ, ἀνέτειλεν ἵνα ἑορτάσῃ τὴν νύκτα τῶν γάμων.

Τί ἄλλο νὰ εἴπω;... Εἶμαι εὐτυχής. Ἔχω δύο τέκνα τὰ ὁποῖα μεταβαίνουσι πᾶσαν πρωΐαν μετὰ τοῦ Κ. Γροδάρδου εἰς τὸν περίπατον τῶν Ἰτεῶν. Ὁ Κ. Δεζαλὲ ἀπῆλθεν ἔξω τοῦ τόπου· μετέβη εἰς Παρισίους ζητῶν καλλιτέραν τύχην. Ὁ Περαρδὲλ ἀπέτυχεν εἰς τὰς ὑποθέσεις του καὶ ἐγὼ ἠγόρασα τὸ φαρμακεῖον αὐτοῦ ὅπερ ἤνωσα μὲ τὸ ἡμέτερον. Ὁ Ξάνθουρος γηράσκει, ἀλλ' ἡ κυρὰ Ἄννα εἶναι ζωηρὰ εἰσέτι. Ὁ Κ. Πεχουάνος ἐξακολουθεῖ συλλέγων βότανα, ἀλλὰ δὲν ὁμιλεῖ πλέον περὶ τῆς ἀνακαλύψεώς του. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἐλησμόνησα τὸ ἀντίδοτον καὶ ὅταν ἐχρωματίσθη ἐκ νέου τὸ φαρμακεῖον, ἐπλήρωσα ἐξ αὐτοῦ μεγάλην φιάλην, ἣν ἔθεσα εἰς ἐπιφανῆ θέσιν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης·

Ἀντίδοτον κατὰ τῆς Λύσσης.

Ὀφείλω εἰς τὸ ἀντίδοτον εὐγνωμοσύνην, διότι μ' ἐθεράπευσεν ἀπὸ δύο τρομερὰς ἀσθενείας, τὴν κωφότητα καὶ τὴν ζηλοτυπίαν.

Ὑπὸ ἐμπιστοσύνην δὲ διακοινῶ εἰς ὑμᾶς ὅτι εἰς ταύτας μόνας τὰς δύο θεραπείας περιωρίσθη ἄχρι τοῦδε ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ.

ΕΔ. Ν. Μ.

ΠΡΕΒΩ-ΠΑΡΑΔΟΛ.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἅπαντα τὰ πνεύματα ἐν Γαλλίᾳ κατεῖχε μία καὶ μόνη ἰδέα, ἡ τοῦ ἐνεστῶτος πολέμου ἰδέα παρήρχοντο ἀπαρατήρητα, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἠγγέλθη διὰ τοῦ τηλεγράφου θλιβερωτάτη τις εἴδησις, βαθέως συγκινήσασα καὶ συνταράξασα ἅπασαν τὴν Γαλλίαν. Ἡ εἴδησις αὕτη ἦν ὁ θάνατος τοῦ Πρεβώ-Παραδὸλ, ἀποθανόντος ἐν Οὐασιγκτῶνι τῆς Ἀμερικῆς κατὰ μῆνα Ἰούνιον τοῦ λήξαντος ἔτους 1870.

Ναὶ, ἅπασα ἡ Γαλλία συνεκινήθη, ἅμα ἠγγέλθη ἡ ἀπαισία εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ Πρεβώ-Παραδὸλ· τοσοῦτον δὲ πλειότερον συνεκινήθη, καθ' ὅσον ὁ θάνατος τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου ἀνδρὸς δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς αἰτίας ἐκείνης, ἥτις τὸ πᾶν δαμάζει, δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα ἀσθενείας τινὸς, ἥτις καταβάλλει ἰσχυρόν τε καὶ ἀδύνατον, νέον καὶ γέροντα· ὄχι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦν ἀποτέλεσμα αὐτοκτονίας προεσκεμμένης.

Πῶς! ἡ τοσοῦτον λαμπρὰ καὶ τοσαῦτα ὑποσχομένη ἐκείνη ὕπαρξις νὰ ἀποκοπῇ τόσον τραγικῶς καὶ τόσον ἀξιοθρηνήτως! Οἴμοι! οὕτως ἐγένετο — ὁ κόρος τῆς ζωῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνην, τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον τοσοῦτον πλήρη ἐνεργείας. Χωρὶς ν' ἀναζητήσωμεν εἰς περιστάσεις ἐνδομύχους καὶ ἰδιωτικὰς τοὺς λόγους τῆς καταστροφῆς αὐτῆς, θὰ τοὺς εὕρωμεν ἴσως εἰς τὴν ἀντενέργειαν ἐκείνην τῆς ἀποθαρρύνσεως ἥτις, εἴς τινας εὐαισθήτους φύσεις, διαδέχεται τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν πάλην. Αὐτὸς οὗτος ὁ Πρεβώ-Παραδὸλ, εἴς τινα πλήρη πάθους σελίδα ἣν ἀναφέρει εἷς τῶν ἀρχαίων του συναδέλφων, ὁ Κ. Frédérik, ἐκ τῶν συντακτῶν τῆς *Βελγικῆς Ἀνεξαρτησίας*, περιέγραψεν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Κ. Tocqueville, μετὰ χάριτος καὶ ὡσεὶ μετά τινος πόθου τὴν ἠθικὴν ἐκείνην κατάστασιν, ἥτις ὠθεῖ τὸν εὐαίσθητον ἄνθρωπον νὰ προτιμήσῃ πρόωρον θάνατον ἢ τὰς πικρίας βίου καταβιβρωσκομένου ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ. Ἰδοὺ δ' ἐπὶ λέξεσι πῶς ἐκφράζεται.

«Εἶπον τινὲς, ὅτι τὸν κατηνάλωσε τὸ ἐσωτερικὸν πῦρ, καὶ ὅτι, ἐὰν ἀπέθανε πολὺ πρωΐμως, τοῦτο ἐγένετο διότι συνεμερίσθη πολὺ τὰ αἰσθήματα τὰ συνωθούμενα ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ καὶ συνταράσσοντα αὐτήν. Καὶ ποῖον λαμπρότερον ἔπαινον ἠδύνατό τις νὰ πλέξῃ ἐπὶ τοῦ τάφου ἐκείνου τοῦ πρωΐμως ἀνορυχθέντος; Πῶς! κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον αὐτὸν παρακαίρως, διότι πολὺ συνεκινήθη ὑπὸ συμφερόντων μηδὲν ὑλικὸν κεκτημένων, διότι κατηναλώθη ὑπὸ ταλαιπωριῶν μηδὲν χυδαῖον ἐχουσῶν! Ἀπέθανεν ἕνεκεν διαπύρου ἔρωτος πρὸς ἀγαθὰ ἀόρατα· ἀπέθανεν ἕνεκεν δοκιμασιῶν, ἐνδιαφερουσῶν τὰς ἐσωτάτας καὶ μᾶλλον ὑψηλὰς πτυχὰς τῆς ἀνθρωπίνου καρδίας! Ἐὰν τούτων ἁπάντων ἀπολάμβανε, βεβαίως ἤθελε ζήσει μετ' αὐτῶν, καὶ μετ' αὐτῶν ἤθελε συναποθάνει! Τίς φίλος ζηλῶν τὴν δόξαν του ἠδύνατο κάλλιον νὰ τὸν ἐπαινέσῃ!...»

Ἴσως τὸν θάνατον αὐτὸν, ὅστις εἶναι θάνατος οὐχὶ χριστιανοῦ ἀλλ' ἀρχαίου φιλοσόφου, πρέπει ν' ἀποδώσωμεν εἰς στάδιον λίαν ταχέως συμπληρωθὲν καὶ εἰς ὃ τὸ μέλλον δὲν ἐφαίνετο πλέον διαφυλάσσον εὐφροσύνας ἀνταξίας τῶν τῆς παρελθούσης νεότητος.

Et pourquoi vivrais-je davantage?
L'homme ne compte point par les temps accomplis,
Frères, mais par les jours lumineux et remplis.
J'ai vu dans les b o n h e u r s ma jeunesse ravie,
Si bien que j'ai vécu toute une longue vie,
Laissez-moi donc mourir, mes frères, il est temps;
C'est un bienfait des dieux de mourir à vingt ans,
Et de ne pas sentir de nos jeunes années,
Se flétrir à nos fronts les couronnes fanées.
Aujourd'hui pour jamais si je ferme les yeux,
Je meurs candide et pur, croyant encore aux dieux,
Au bonheur du foyer, à la douce patrie,
A l'amour consolant, à l'amitié chérie,
Tandis qu'en attendant, dépouillé de tout bien,
Peut-être je mourrais ne croyant plus à rien...

*

Ὁποῖαι εὐτυχίαι τῷ ὄντι, ὁποῖον κλέος εἰς τὸ στάδιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου πᾶν βῆμα ὡς εἰπεῖν ὑπῆρξεν εἰς θρίαμβος! Ἐκπαιδευόμενος ἔτι ὁ Πρεβώ—Παραδὸλ λαμβάνει τὰ δύο τῆς τιμῆς βραβεῖα, τὸ τῆς ῥητορικῆς καὶ τὸ τῆς φιλοσοφίας. Ἐν ἔτει 1851,—ἦν δὲ τότε ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν, — ἐξέρχεται τοῦ Διδασκαλείου καὶ τυγχάνει κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος τοῦ βραβείου τῆς εὐγλωττίας ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ποιῶν τὸν ἔπαινον τοῦ Bernardin de Saint-Pierre. Μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν διορίζεται καθηγητὴς τῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Aix καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης γίνεται ὀνομαστός· διότι δὲν ἔχει μόνον τὴν πεῖραν, ἔχει καὶ τὸ δῶρον τῆς εὐγλωττίας· ἐγκειται εἰς αὐτὸν ἡ διπλῆ φύσις τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ῥήτορος. Κατὰ τὸ ἐπιὸν ὅμως ἔτος τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθίσταται δημοτικώτατον. Ἅμα τῇ δημοσιεύσει τῶν πρώτων του ἄρθρων εἰς τὴν *Journal des Débats*, ἥτις προσλαμβάνει συνεργάτην τὸν νεαρὸν καθηγητὴν, πάραυτα ἀποκαλύπτεται ὡς κορυφαῖος τῆς νεωτέρας πολεμικῆς. Τότε ἵδρυσεν εἰς τὴν ἐφημεριδογραφίαν τύπον τινὰ ὅλως προσωπικὸν, δριμὺν, ταχὺν, τύπον εἰς ὃν ἡ δεινότης τοῦ λόγου καλύπτεται ὑπὸ τὴν χάριν, ἡ ἐπιστήμη ὑπὸ τὴν εὐχέρειαν καὶ τὴν ἐλευθεροστομίαν, ἡ δηκτικὴ εἰρωνεία ὑπὸ τὸν ἐντελέστερον ἀττικισμόν. Ἡ εἰρωνεία, ἰδοὺ τὸ ὅπλον του τὸ ὁποῖον ἀγαπᾷ κατὰ προτίμησιν, τὸ ὅπλον ὅπερ μεταχειρίζεται μεθ' ὑπεροχῆς ἀπαραμίλλου, μετ' οἴστρου ἀκαμάτου, μεθ' οὗ καταπολεμεῖ ἀκαταπαύστως τοὺς πολιτικοὺς του ἀντιπάλους καὶ τραυματίζει αὐτοὺς πολὺ βαθύτερον καὶ ὀξύτερον τῶν μεταχειριζομένων ὡς ὅπλα τὴν ὕβριν καὶ τὴν βίαν. Καὶ ὁποία εὐστροφία, ὁποία ἐπιτηδειότης εἰς τὸ νὰ κινῆται διὰ μέσου τῶν παγίδων, ἃς οἱ νόμοι τοῦ τύπου ἤνοιγον ὑπὸ τοὺς πόδας του, χωρὶς νὰ ἐγγίζῃ αὐτὰς καὶ οἱονεὶ παίζων! Καὶ ὁποία γλῶσσα, γλαφυρὰ ἅμα δὲ καὶ ὑγιής! Ἡ γλῶσσα τοῦ Πρεβώ-Παραδὸλ εἶναι ἡ ἀληθὴς γαλλικὴ γλῶσσα, μίγμα τῆς γλώσσης τοῦ Voltaire καὶ τῆς τοῦ Paul-Louis Courrier, δριμεῖα καὶ ὄχι στρυφνὴ, οὐσιώδης καὶ ἁπλοϊκὴ, λαμπρὰ καὶ πλήρης ἐννοίας χωρὶς ἐπιτηδεύσεως καὶ ἀγυρτείας!

Ἀφοῦ ἐπὶ τινα χρόνον ἔγραψε τὴν *Presse*, ἐν ᾗ συνέταττε τὸ πολιτικὸν δελτίον, ἀνέλαβεν αὖθις τὴν σύνταξιν τῆς *Journal des Débats*, συγχρόνως γράφων καὶ εἰς τὸν *Courrier du Dimanche* δριμύτατα ἄρθρα, τὰ ὁποῖα μένουσιν ἀνεξάλειπτα εἰς τὴν μνήμην ἁπάντων. Ἔκτοτε θεωρούμενος ὡς τις τῶν πρώτων πολιτικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν, δὲν ἐβράδυνε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Ὅτε δ' ἐξελέχθη εἰς αὐτὴν ἀναπληρωτὴς τοῦ Ampère, μόλις τότε ἦγε τὸ ἕκτον καὶ τριακοστὸν τῆς ἡλικίας του ἔτος.

Γνωστὸν εἶναι ὁποίαν ἐπιῤῥοὴν ἀπέκτησε μετ' οὐ πολὺ εἰς τὸ εὐκλεὲς τοῦτο σῶμα ὡς ἐκ τῆς πρωΐμου ὡριμάνσεώς του, ὡς ἐκ τῆς εὐρύτητος τῶν γνώσεών του, τῆς ὀρθότητος τοῦ κλασσικοῦ πνεύματός του κατὰ τὴν ὀρθὴν τῆς λέξεως ἔννοιαν, τέλος ὡς ἐκ τοῦ ἀξιοθαυμάστου τρόπου μεθ' οὗ μετέσχε τῶν ἐσωτερικῶν συζητήσεων τοῦ σώματος τούτου. Πολλάκις ἐκλήθη ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὸ Ἀκαδημαϊκὸν σῶμα.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης δὲν παρετηρήσαμεν, ἐπ' ἀκριβῶς, αὐτὸν εἰμὴ ἔξοχον πολεμιστὴν εἰς τὰς μικρὰς μάχας καὶ εἰς τὰς ἀψιμαχίας. Τὸ σύγγραμμά του «*la France nouvelle*» ἔταξεν αὐτὸν ὁριστικῶς μεταξὺ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὅπερ ἅπας ὁ τύπος ἀνέλυσε, θὰ διαμείνῃ οὐ μόνον ὡς ἡ ἀνακεφαλαίωσις τῶν ἰδεῶν του καὶ τῶν ἐμπνεύσεών του, ἀλλὰ καὶ ὡς πρόγραμμα σχολῆς νεοκοινοβουλευ-

τικῆς, ἣν κατώρθωσε νὰ φέρῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγός (1).

Ἀλλ' ἵνα κατὰ βάθος νοήσωμεν τὸν συγγραφέα, ἵνα ἐκτιμήσωμεν ἅπασαν τὴν ἀξίαν καὶ πρωτοτυπίαν αὐτοῦ, δέον ν' ἀναγνώσωμεν τὰς ἀκολούθους δύο συγγραφὰς αὐτοῦ· «*Essais de politique et de littérature*» καὶ «*Quelques pages d'histoire contemporaine*·» ἐν ταῖς δυσὶ ταύταις συγγραφαῖς πᾶς ὅστις θέλει νὰ διατρέξῃ τὸ στάδιον τῆς πολιτικῆς ἐφημεριδογραφίας ὀφείλει νὰ ζητήσῃ τὸ παράδειγμα.

Εἰς τὸ ἐπίμοχθον αὐτὸ τοῦ πολεμιστοῦ ἐπάγγελμα ὁ κάματος ἐπέρχεται ταχύς. Ἂν καὶ αἱ πολλαὶ εὐτυχίαι ἔπρεπε νὰ καταστήσωσι τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο ἐλαφρότερον εἰς αὐτόν, ἐν τούτοις ὁ Πρεβῶ-Παραδὸλ ἤρχισε νὰ αἰσθάνηται τὸ βάρος αὐτοῦ. «Αἰσθάνομαι ναυτίαν, ἔγραφεν εἴς τινα τῶν τελευταίων του ἐπιστολῶν πρός τινα φίλον του, ὁπόταν ἀναγκασθῶ νὰ λάβω τὸν κάλαμον, ἵνα γράψω ἄρθρον τι.» Βεβαίως ὁ κόρος αὐτὸς συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον εἰς ἣν ἀπόφασιν ἐποίησε τοῦ νὰ λάβῃ δημόσιον θέσιν. Ἴσως ἐνίσχυσαν αὐτὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ αἱ ἐκλογικαὶ ἀποτυχίαι του. Καὶ ἔπειτα, ὡς παρετηρήθη, ἡ τοσοῦτον λεπτὴ ἐκείνη εἰρωνεία του εἶχε παύσει εἰς τὸν λόγον του, καὶ εἶχεν ἀπολέσει, ἐὰν οὐχὶ τὴν ἀξίαν του, τοὐλάχιστον τὴν δημοτικότητά του. Πρὸς δυστυχίαν του, εἶχεν ἐπιστῇ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἡ λεπτότης τοῦ ὕφους δὲν ἦτο πλέον πολὺ καταληπτὴ καὶ ἰδίως εἰς τὸ πλῆθος.

Ὁπόταν ὁ Πρεβῶ-Παραδὸλ ἀπεστάλη ὡς πρεσβευτὴς ἐν Οὐασιγκτῶνι, πάντες ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἡ νέα αὕτη θέσις του δὲν θὰ ἦτο εἰμὴ προσωρινὴ, καὶ ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἤθελε μετακληθῆ, ἵνα διευθύνῃ τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον. Τεσσαράκοντα ἐτῶν ἡλικία εἶναι ἡ νεαρὰ πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἡλικία. Ὁποῖαι μοῖραι ἐπεκλώθοντο εἰς ἐκεῖνον ὅστις, διὰ πρώτου ἅλματος, ἤρετο εἰς τὰς ὑψηλοτέρας θέσεις! Ὁποία δὲ θλῖψις εἰς τὸ θλιβερὸν τοῦτο ἄγγελμα, εἰς τὴν ἀνεξήγητον αὐτὴν ἀπόφασιν, ἥτις κατέλιπε τρεῖς ὀρφανούς! Ἡ καρδία ἀποψυχραίνεται ἐνώπιον τοιούτου θεάματος, καὶ μόλις εὑρίσκει δύναμιν, κατεπτοημένη, ν' ἀπευθύνῃ πρὸς τὴν ἀξιοθαύμαστον ἐκείνην διάνοιαν τὴν ἐξαφανισθεῖσαν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, πρὸς τὴν ψυχὴν ἐκείνην τὴν τοσοῦτον ταχέως ἀποπτᾶσαν, δεῖγμά τι βαθείας καὶ ὀδυνηρᾶς συμπαθείας.

ΣΠΟΓΔΑΙΟΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑ. Ἐν σελ. 444, στήλ. 6', ἐν σειρᾷ 3 τοῦ ἄρθρου Πρεβῶ-Παραδὸλ, μετὰ τὴν λέξιν ἰδέα πρόσθες «καθ' ἣν στιγμὴν ἅπαντα τὰ συμβάντα.»

(1) Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Πανδώρας» παραθέτομεν ἐν τέλει τῆς βιογραφίας ταύτης ἓν τῶν κεφαλαίων τῆς «France nouvelle.» Σ. τ. Μ.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ.

(Ἐκ τῆς «France nouvelle» τοῦ Prevost-Paradol.)

Πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν οὐδεὶς Γάλλος ἐδυνήθη νὰ νοήσῃ ὅτι συζητητέον ἐστὶ τὸ ζήτημα περὶ ὑπουργικῆς εὐθύνης καὶ ἐγκατέλειψε μετά τινος περιφρονήσεως, ὡς ματαίαν καὶ περιττὴν, πᾶσαν ἀπόδειξιν πρὸς ὑποστήριξιν δοξασίας τοσοῦτον αὐταποδείκτου. Ἀλλ' εὔκαιρον εὑρίσκομεν τὴν ἐποχὴν ἐν ᾗ ζῶμεν νὰ καταναγκάσωμεν τοὺς γράφοντας ἢ λαλοῦντας περὶ τῆς πολιτικῆς ν' ἀποδείξωσι τὸ αὐταπόδεικτον καὶ προφανὲς, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν ὥστε νὰ παραδεχθῶμεν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἡ ὑπουργικὴ εὐθύνη εἶναι ἀναπόφευκτος πρὸς ὕπαρξιν κυβερνήσεως ἐλευθέρας.

Οὐδεὶς δύναται κατ' ἀρχὰς νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ εὐθύνη δὲν εἶναι ἀνάγκη οὐδαμοῦ νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὰς πράξεις τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν γενικὴν διαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἔθνους. Ἄρα ἡ ἀμφιβολία δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ εἰμὴ ἐπὶ τὸ πρόσωπον καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα, ἐφ' ἃ ἡ εὐθύνη αὕτη δέον νὰ δοθῇ κατὰ προτίμησιν. Πρέπει ἆρά γε νὰ δοθῇ εἰς τὸν ἡγεμόνα εἴς τινα κληρονομικὴν μοναρχίαν, εἰς τὸν Πρόεδρον δημοκρατίας ἄνευ τῶν ὑπουργῶν του, ἢ τέλος εἰς τοὺς ὑπουργοὺς μόνους ὑπὸ τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα, ἢ κάλλιον εἰς τοὺς ὑπουργοὺς καὶ εἰς τὸν Πρόεδρον ὁμοῦ ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα;

Ἂς λαλήσωμεν περὶ τῆς πρώτης ὑποθέσεως, περὶ τῆς εὐθύνης δηλονότι τῆς συγκεκεντρωμένης ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἡγεμόνος κληρονομικοῦ ἄνευ τῶν ὑπουργῶν του. Ἐὰν ἡ θαυμάσιος αὕτη εὐθύνη ἠδύνατο πραγματικῶς νὰ ὑπάρξῃ, θὰ ἀπεδεικνύετο κατ' ἀρχὰς, ἄνευ πολλῆς δυσχερείας, ὅτι εἶναι ἄδικος εἰς τὴν ἐφαρμογήν· διότι εἶναι ὑλικῶς ἀδύνατον εἰς ἕνα μόνον ἄνθρωπον, καί τοι ἀπολαύοντα τῆς μᾶλλον ἀπολύτου ἐξουσίας, νὰ διευθύνῃ τάς τε ἐσωτερικὰς καὶ τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις μετὰ ἐπαγρυπνήσεως ἀρκούντως συντόνου καὶ ἐπιμελοῦς, ὥστε νὰ ᾖ οὗτος δικαίως ὑπεύθυνος δι' ὅλα τὰ σφάλματα. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μεγάλου τινὸς Κράτους δύναται, κατὰ τὸ ἀκριβοδίκαιον, νὰ δοθῇ εἰς μίαν μόνην χεῖρα καὶ νὰ διευθύνηται μετ' ἀρκούσης ἀξιοπιστίας, ὅπως ἡ εὐθύνη τῆς διευθύνσεως ταύτης στηρίζηται, ἄνευ πολλῆς ἀδικίας, ἐπὶ μιᾶς μόνης κεφαλῆς. Ἀλλ' ὅ,τι ἀδύνατον νὰ κατανοήσωμεν εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ ἐξασκῇ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ταυτοχρόνως ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἐπιτήρησιν ἀρκούντως σύντονον καὶ περφωτισμένην, ὥστε νὰ δίδῃ λόγον δικαίως περὶ τῶν σφαλμάτων τῶν διαπραττομένων ἐπὶ πᾶσαν ὕλην καὶ ἐφ' ἅπαντα τὰ σημεῖα τοῦ εὐρέος τούτου θεάτρου· ὅθεν ἡ μόνη εὐθύνη εἰς ἣν ἀληθῶς ὑπόκειται ἐκεῖνος ὅστις σφετερίζεται τοιαύτην ἐξουσίαν, μετὰ τῶν προνομίων καὶ τῶν κινδύνων της, εἶναι ὅτι ἐπεχείρησε προσεκεμμένως σφάλμα ὑπερβαῖνον τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις.

Ἡ ἐξαιρετικὴ αὕτη ἄρα εὐθύνη τοῦ ἡγεμόνος θὰ ἦτο εὐθὺς ἀδικία ἐὰν ἐφηρμόζετο· ἀλλὰ, καθὸ προφανῶς ἀνεράρμοστος εἰς τὴν πρακτικὴν, ἀδύνατον νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ἄλλως εἰμὴ ὡς ὑπόθεσίν τινα προωρισμένην νὰ καλύπτῃ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν διὰ σκιᾶς τινος δικαιοσύνης, ἐπικοσμοῦσα αὐτὴν δι' ἐξωτερικῆς τινος ἐγγυήσεως. Προκειμένου περὶ ὑπερτάτης ἐξουσίας, καὶ αὐταὶ αἱ λέξεις *κληρονομία* καὶ *εὐθύνη* ἀποκλείονται, ἐπειδὴ τὸ ἕτερον τῶν δύο τούτων δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ εἰμὴ μετὰ βλάβης τοῦ ἑτέρου. Τί ἐστὶ κληρονομία, καὶ τί ἀποκαθίσταται ἡ μονιμότης ἣν ἐπιζητοῦσιν εἰς αὐτὴν, ἐὰν ἡ ἐνάσκησις τῆς εὐθύνης τοῦ ἡγεμόνος δύναται κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ἐπέλθῃ καὶ νὰ διακόψῃ αὐτήν; καὶ πῶς, ἀφ' ἑτέρου, ἡ εὐθύνη αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ χωρὶς νὰ βλάψῃ τὸ κληρονομικὸν δίκαιον; Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἡ εὐθύνη αὕτη ἐστὶ τοσοῦτον προφανῶς ὑποθετικὴ, ὥστε πώποτε εἰς οὐδενὸς τὴν διάνοιαν ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ προΐδῃ καὶ νὰ κανονίσῃ τὴν ἐνάσκησιν αὐτῆς. Νόμος πρὸς κατηγορίαν τοῦ *βασιλεύοντος ἔτι* ἡγεμόνος, κατήγορος, δικασταί, ἐκτέλεσις τοιαύτης ἀποφάσεως, οἱαδήποτε κἂν ᾖ, ἄνευ ἀναστατώσεως ἐντὸς τοῦ Κράτους, εἰσὶ τοσαῦται χίμαιραι, ἃς οὐδεὶς νομοθέτης σώας τηρῶν τὰς φρένας αὐτοῦ ἠδύνατό ποτε νὰ διανοηθῇ· καὶ ἐν τούτοις, ἄνευ τῶν σαφῶν τούτων ὁμολογιῶν, ἡ εὐθύνη αὕτη εἶναι ἆρά γε ἄλλο τι ἢ λέξις κενή; Πρέπει λοιπὸν ἆρά γε νὰ νοήσωμεν αὐτὴν μόνον ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ὅτι, μετά τινα νικηφόρον ἐπανάστασιν, ὁ ἡγεμὼν δύναται νὰ δικασθῇ καὶ δὲν ἐμπορεῖ, εἰς τὴν θέσιν ταύτην εὑρισκόμενος, νὰ στηριχθῇ εἰς τὸ δίκαιον, ὡς ἔπραττεν ὁ ἀτυχὴς Λουδοβίκος ΙΣΤ', στηριζόμενος εἰς τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ μονάρχου; Ἀλλ' ἡ λεπτομέρεια αὕτη δὲν ἔχει εἰμὴ μικρὰν σπουδαιότητα, διότι ἡ προπαρασκευαστικὴ εἰς δίκην ἐργασία, δηλαδὴ αὐτὴ ἡ ἐπανάστασις καὶ ἡ πτῶσις τοῦ θρόνου θὰ ἦσαν τότε ἡ ἀληθὴς ἐφαρμογὴ τῆς βασιλικῆς εὐθύνης· καὶ τὸ παρασχεῖν ἐπίτηδες εἴς τινα λαὸν, ὡς πρωτίστην ἐγγύησιν κατὰ τῆς καταχρήσεως τῆς ἐξουσίας, τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπαναστατεῖν, ἐὰν δύναται, κατὰ τοῦ ἡγεμόνος, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ δικάζειν αὐτὸν κατόπιν, εἶναι νὰ φθάσωμεν εἰς συμπέρασμα τοσοῦτον παράδοξον, τοσοῦτον ἐναντίον πρός τε τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον, ὥστε τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀντικείμενον σπουδαίας συζητήσεως.

Χωρὶς νὰ φθάσωμεν εἰς συμπέρασμα τοσοῦτον ἀναπόδεικτον, ἡ εὐθύνη Προέδρου τινὸς δημοκρατίας, ἄνευ τῶν ὑπουργῶν του, ἐπιφέρει ἐλλείψεις λίαν σοβαρὰς, τὰς ὁποίας ἡ πεῖρα τῶν Ἡνωμένων Ἐπικρατειῶν ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν. Καὶ ὅμως ὁ πρῶτος ἄρχων τῆς ἀμερικανῆς δημοκρατίας ἔχει τόσον μικρὰν ἐξουσίαν, ὥστε τὴν εὐθύνην αὐτοῦ, περιωρισμένην οὖσαν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν, ἐντὸς τῶν μᾶλλον στενῶν ὁρίων, οὐδέποτε δύναται νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἰδίους σκοπούς. Δὲν δύναται οὔτε πόλεμον νὰ κηρύξῃ οὔτε εἰρήνην νὰ συνάψῃ, οὔτε νὰ διαπραγματευθῇ τι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Συνελεύσεως τῶν ἀντιπροσώπων, οὔτε νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ἰδιαιτέρους του ἐπιτρόπους, πρεσβευτὰς καὶ πληρεξουσίους ὑπουργοὺς, ἄνευ τῆς ψήφου τῆς Γερουσίας, καὶ μὴ ἔχων τὸ δικαίωμα τῆς διαλύσεως, ἡ *ἔνστασις τῆς ἀναβολῆς* εἶναι τὸ μόνον ὅπλον ὅπερ τὸ Σύνταγμα ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν, ἵνα μετριάζῃ τὴν ἀπόλυτον σχεδὸν ἰσχὺν τῆς ὁμοσπόνδου Συνελεύσεως. Βλέποντες τοσοῦτον μικρὰν ἐξουσίαν καὶ, κατὰ συνέπειαν, τοσοῦτον μικρὰν εὐθύνην παρεχομένην εἰς τὸν πρόεδρον, δυνάμεθα νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἡ Ἀμερικὴ δὲν ἤθελε ποσῶς αἰσθανθῇ τὴν ἔλλειψιν τοῦ νὰ ἔχῃ ἀρχηγὸν τῆς κυβερνήσεως ὅστις, ἐκλεγόμενος ἐπὶ τετραετίαν, νὰ ᾖναι συγχρόνως ὑπεύθυνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκτέλεσις τῶν νόμων εἶναι ἡ μόνη ἐξουσία τοῦ δημοσίου τούτου ὑπαλλήλου, φαίνεται ὅτι οὐδόλως οὗτος δύναται νὰ παραβῇ τὸ καθηκόν του. Καὶ ἐν τούτοις εἴδομεν τὴν Συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων ἐπὶ πολὺ διστάσασαν, ἐν ἔτει 1867, μεταξὺ τοῦ σπουδαίου ἀτοπήματος τοῦ νὰ συνταράξῃ τὸ Κράτος ἐὰν ἐφήρμοζε τὴν εὐθύνην τοῦ προέδρου, καὶ τοῦ οὐχ' ἧττον ὀδυνηροῦ ἀτοπήματος τοῦ νὰ ὑποφέρῃ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη Πρόεδρον προφανῶς πολέμιον τῆς Συνελεύσεως ταύτης καὶ κεκηρυγμένως ἀντιπαλαίοντα πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐκτελέσεως τῶν νόμων.

Ἡ λύσις τοῦ προβλήματος θὰ ἦτο μᾶλλον εὐχερὴς, ἂν ὄχι ἔξοχος, ἐὰν ἦν ὑπουργεῖον, παρὸν εἰς τὰς Βουλὰς καὶ περιβεβλημένον τὰς αὐτὰς ἐξουσίας οἵας ὑπὸ τὴν συνταγματικὴν μονάρχιαν (ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμῶν δημοκρατίᾳ), ἐκάλυπτε καὶ ἠλάττου ἐπαρκῶς τὴν τοῦ προέδρου εὐθύνην. Ἀλλ' ἐπειδὴ φαίνεται δίκαιον ἡ εὐθύνη νὰ ᾖ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἐξουσίαν, θὰ διετρέχομεν τὸν κίνδυνον, διὰ τῆς συναρμογῆς ταύτης, νὰ ἴδωμεν τὸν Πρόεδρον προσπαθοῦντα διηνεκῶς νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν εὐθύνην του, ὅπως ἐπεκτείνῃ τὴν ἐξουσίαν του. Τότε ὁ Πρόεδρος ἀντὶ ν' ἀποδεχθῇ εὐθύνην ἀκριβῶς περιωρισμένην εἰς τὴν τακτικὴν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων καὶ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως, θὰ ἠξίου ἐπιμόνως νὰ ᾖναι ὑπεύθυνος τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῶν ὑποθέσεων καὶ αὐτῆς τῆς τύχης τοῦ ἔθνους, ὅπως κέκτηται δίκαιον λόγον παραπόνων κατὰ τῶν συνετῶν ὁρίων τῶν ἐπενεχθησομένων εἰς τὴν ἐπιρροήν του.

«Οἱ ὑπουργοὶ ἀξιοῦσι νὰ κυβερνῶσιν, ἤθελεν εἰπεῖ, καὶ ἐν τούτοις ἐγὼ εἰμὶ ὑπεύθυνος· ἔχω δεδεμένας τὰς χεῖρας ἵνα πράξω τὸ καλὸν καὶ εὐθύνομαι διὰ τὸ κακόν.» Τὸ ν' ἀποκρύπτωμεν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τὴν ἀπαίτησιν τῆς εὐθύνης, εἶναι τὸ νὰ παρέχωμεν ἐπιτηδείως εἰς τὴν προσωπικὴν φιλοδοξίαν τὸν μᾶλλον ἀξιοσέβαστον τύπον καὶ, κατὰ συνέπειαν, τὸν μᾶλλον ἐπικίνδυνον εἰς λαὸν λίαν εὐαίσθητον εἰς τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἰδίᾳ εὐαίσθητον εἰς τὴν γενναιότητα τοῦ χαρακτῆρος. Τὸ μόνον μέσον πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἐπικινδύνου τούτου δόλου ὑπὸ τὴν διοίκησιν προέδρου δημοκρατίας, εἶναι τὸ νὰ ὁρίσωμεν μετὰ σαφηνείας καὶ νὰ περιορίσωμεν μετ' ἀκριβείας τὴν εὐθύνην τοῦ Προέδρου καὶ νὰ τὴν περιορίσωμεν εἰς τὰ καθήκοντα τὰ ἀπορρέοντα ἀμέσως ἐκ τῆς ἀρχῆς του, ἀφιέμενοι εἰς τὴν κυβέρνησιν ἅπασαν τῆς γενικῆς πολιτικῆς τὴν εὐθύνην, ὅπως ἐξασφαλίσωμεν εἰς αὐτὸν ἅπασαν τὴν ἐξουσίαν του. Καλὸς ἄρα νόμος περὶ τῆς εὐθύνης τοῦ προέδρου εἶναι ὁ μᾶλλον κατεπείγων καὶ μᾶλλον ἀναπόφευκτος θεσμὸς δημοκρατίας ῥυθμιζομένης· ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος εἶναι δυσχερὴς καὶ λεπτὸς εἰς τὴν ψήφισιν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ διακρίνῃ καθαρῶς καὶ ἰδίᾳ ῥητῶς μεταξὺ τοῦ ἰδίου γένους τῆς εὐθύνης ἥτις ἐπιβέβληται εἰς τὸν Πρόεδρον, καὶ τῆς γενικῆς καὶ ἐνεργητικωτέρας εὐθύνης, ἥτις δέον νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Ἀντὶ τούτου, οὐδὲν ἁπλούστερον τῆς ὑπουργικῆς εὐθύνης ὑπὸ τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα, τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ πρώτιστον ἐλατήριον, καὶ ὁ μηχανισμὸς οὗτος ἀποκατέστη τοσοῦτον οἰκεῖος εἰς τοὺς πεφωτισμένους νόας τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ὥστε ἀνωφελὴς καθίσταται ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ. Ἅπας ὁ κόσμος εἶδεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Βέλγων, Λεοπόλδον τὸν Α', καὶ ἅπας ὁ κόσμος δύναται ἔτι σήμερον νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὴν βασίλισσαν Βικτωρίαν τὸ ἐντελὲς ἀπεικόνισμα ἡγεμόνος συνταγματικοῦ, ἀπολύτως ἀπηλλαγμένου τῆς τῶν μερίδων πάλης, μόνον καθῆκον ἔχοντος νὰ παρατηρῇ καὶ ἐπικυροῖ τὰς νίκας των, καλῶν εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀρχηγοὺς θριαμβευούσης πλειονοψηφίας, ἢ ἀποπέμπων τὴν πλειονοψηφίαν ταύτην ἐνώπιον τοῦ κράτους, ἐὰν πεισθῇ ὅτι αὕτη ἔπαυσε ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὴν κοινὴν γνώμην.

Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο τῆς κυβερνήσεως, τὸ ὑπουργεῖον εἶναι ὁμογενὲς συγχρόνως καὶ ὑπεύθυνον. Ἔχει ἀρχηγὸν πρόεδρον τοῦ συμβουλίου ὅστις, περιβεβλημένος τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς πλειονοψηφίας, ἐκλέγει ἐλευθέρως τοὺς συναδελφούς του. Ἀλλαχοῦ ἐξεθήκαμεν τοὺς λόγους οἵτινες ἐφαίνοντο εἰς ἡμᾶς ὠφέλιμοι, ὅπως ὁ ἀρχηγὸς οὗτος τοῦ ὑπουργείου ἐκλέγηται ἀμέσως ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐπὶ χρόνον ἀόριστον, ὑποχρεουμένης ὅμως τῆς Βουλῆς νὰ ἐπιχειρῇ νέαν ἐκλογήν, ἐξ ἧς τὸ αὐτὸ ὄνομα ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ, ἐὰν ἡ δοκιμὴ αὕτη ἀπητεῖτο ὑπὸ τοῦ τριτημορίου τῶν μελῶν τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας.

Ὑπουγεῖον οὕτω τεθεμελιωμένον, διοικοῦν τὰς δημοσίους ὑποθέσεις ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχηγοῦ του καὶ ὑποβεβλημένον, ὡς πρός τε τὴν καθόλου καὶ τὴν ἐν μέρει διαγωγὴν του, εἰς τὴν καθημερινὴν ἐξέλεγξιν τοῦ κοινοβουλίου, τοιοῦτον ὑπουργεῖον θὰ παρεῖχε καθ' ἡμᾶς εἰς τὸν τόπον τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἰσχυροτέρας ἥν δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν κυβερνήσεως καὶ πάσας τὰς ἐγγυήσεις τὰς ἀδιαχωρίστους πρὸς τὸν σεβασμὸν τῆς γενικῆς ἐλευθερίας. Ἀφ' ἑνὸς μὲν, τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο ἐρειδόμενον ἐπὶ κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας, θὰ ἠδύνατο τὸ πάντα νὰ πράξῃ, ἐκτὸς, κατὰ τὴν παροιμίαν τῶν γειτόνων ἡμῶν, τοῦ *νὰ μεταποιήσῃ ἄνδρα εἰς γυναῖκα*· ἀφ' ἑτέρου δὲ, θὰ εἶχεν ἐμπόδιον μόνιμον καὶ ἰσχυρὸν, τὴν ὅλην ἐξάσκησιν τῆς κοινοβουλευτικῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν διηνεκῆ ἐπιτήρησιν τῆς μερίδος ἣν ἀντικατέστησεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἥτις ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν καταλάβῃ αὖθις.

Δέον ν' ἀφήσωμέν τι εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φρόνησιν, καὶ εἰς συνταγματικὴν κυβέρνησιν ἔγκειται εἰς τὴν δημόσιον εὐφυΐαν τὸ ἐπιταχύναι ἢ βραδύναι τὴν πτῶσιν τῶν ὑπουργείων. Ἐὰν αἱ πτώσεις αὗται εἰσὶ λίαν συχναὶ, ἡ ἔλλειψις μονιμότητος ἥτις προέρχεται ἐκ τούτου ἔν τε τῇ κυβερνήσει καὶ ἐν ταῖς δημοσίαις ὑποθέσεσιν εἶναι κακόν· ἐὰν αἱ πτώσεις αὗται εἰσὶ λίαν σπάνιαι καὶ ἐὰν ἡ αὐτὴ μερὶς, ἀντιπροσωπευομένη ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων, διατηρεῖται ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ ἐξουσίᾳ, δύο σοβαρὰ ἀτοπήματα ἐπακολουθοῦσι ταύτην τὴν βραδύτητα ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ συνταγματικοῦ μηχανισμοῦ· τὸ πρῶτον τούτων εἶναι ὅτι ἐρεθίζεται καὶ τραχύνεται ἡ μερὶς καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἱστάμενοι οὕτω μακρὰν τῆς ἐξουσίας, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε παραβλέπουσι πλέον τὸ δημόσιον συμφέρον καὶ ὠθοῦνται ἐνίοτε εἰς παρακεκινδυνευμένας ἀποφάσεις· τὸ δεύτερον ἀτόπημα εἶναι, ὅτι ἀφαιροῦμεν ἀπὸ τῆς ὑπουργικῆς κυβερνήσεως ἓν τῶν κυριωτέρων αὐτῆς προσόντων, ὅπερ εἶναι τὸ ἀναψύξαι, διὰ τῆς ἐγκαίρου πτώσεως τῶν ὑπουργείων, τὴν πολιτικὴν ἀτμόσφαιραν καὶ ἀπαλλάξαι διὰ σωτηρίου τρόπου τῶν ἀναποφεύκτων ἐκείνων αἰτιάσεων, ἃς ἡ μᾶλλον σώφρων καὶ μᾶλλον μετρία ἐνάσκησις τῆς ἐξουσίας παράγει πάντοτε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ προσωπικὴ κυβέρνησις οὐδὲν μέσον ἔχει πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐσαεὶ τούτου αὔξοντος βάρους τῶν αἰτιάσεων αὐτῶν τῶν πιπτουσῶν ἐπὶ μίαν μόνην κεφαλὴν, καὶ ὀφείλει θᾶττον ἢ βράδιον νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτάς· τοὐναντίον ὅμως συμβαίνει εἰς τὴν ὑπουργικὴν κυβέρνησιν, διότι αὕτη παρέχει, διὰ τῆς πτώσεως τῶν ὑπουργείων, ἱκανοποίησιν σχεδὸν περιοδικὴν εἰς τὰς ἀναποδράστους ταύτας δυσαρεσκείας, καὶ συγχρόνως μαλάσσει τὰς ἐκδικήσεις καὶ διεγείρει τὰς ἐλπίδας.

Ἡ πτῶσις τῶν ὑπουργείων μᾶλλον ἢ ἡ ὑποβολὴ αὐτῶν ὑπὸ κατηγορίαν εἶναι τὸ ἀληθὲς κῦρος τῆς ὑπουργικῆς εὐθύνης καὶ τὸ πρώτιστον ἐλατήριον τῆς κοινοβουλευτικῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὅμως δυνατὸν νὰ ᾖναι ἀναγκαῖον καὶ σωτήριον τὸ ὑποβάλλειν ὑπουργοὺς ὑπὸ κατηγορίαν, καὶ τότε δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν ἀπταίστως ὡς ἀνώτατον δικαστήριον, εἴτε τὸ ἀνώτατον Συνέδριον, ὡς ἐθεμελιώθη ἐν ἔτει 1848, εἴτε τὴν Γερουσίαν, ὡς προτείνομεν νὰ ἱδρύσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα, διότι αὕτη ἀπαρτίζεται σχεδὸν ὑπὸ τῶν αὐτῶν στοιχείων ὑφ' ὧν καὶ τὸ ἀνώτατον δημοκρατικὸν Συνέδριον.

Ὠφέλιμον ἔθιμον καὶ ἀναγκαῖον νὰ διατηρηθῇ εἶναι ἡ πρόσκαιρος προσδοκία ἐφόρων εἰδικῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἐκλεγομένων ὑπ' αὐτοῦ τούτου, ὅπως βοηθῶσιν αὐτὸ εἰς τὴν συζήτησιν ὡρισμένων νόμων, εἴτε ἐνώπιον τῶν νομοθετικῶν ἐπιτροπῶν, εἴτε ἐνώπιον αὐτῶν τῶν Βουλῶν, ἀρκεῖ μόνον ἡ διάκρισις αὕτη νὰ ᾖ ἀρκούντως σαφὴς καὶ νὰ μένῃ προφανὴς μεταξὺ τῶν διερμηνέων αὐτῶν καὶ ὀλιγοχρονίων βοηθῶν τῶν οἰκείων ὑπουργείων καὶ τῶν ὑπευθύνων ἀρχηγῶν αὐτῶν τούτων τῶν ὑπουργείων.

Ἤθελεν εἶσθαι σωτήριον νὰ συνειθίσωσιν οἱ γάλλοι ὑπουργοὶ νὰ θεωρῶσι τὸ ὑπουργικὸν μέγαρον ὡς τόπον ἐργασίας καὶ ὄχι ὡς ἰδίαν αὐτῶν κατοικίαν. Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι ὑπουργοὶ συνείθιζον, ὡς οἱ ἄγγλοι ὑπουργοὶ, νὰ μὴ μεταβάλλωσι τίποτε χάριν ἑαυτῶν, ἐὰν συνειθίζον νὰ τηρῶσι τὴν ἰδίαν κατοικίαν καὶ νὰ πορεύωνται εἰς τὸ ὑπουργεῖον ὡς οἱ ὑπάλληλοι αὐτῶν, τότε ὀλιγώτερον θὰ ἀφωσιῶντο τῇ ἐξουσίᾳ· θὰ συνείθιζον νὰ ἐξέρχωνται ἀπ' αὐτῆς ἄνευ λύπης καὶ νὰ ἐπανέρχωνται ἄνευ πολλῆς μεριμνης· θὰ ἐθεώρουν τέλος τὰς ὑπουργικὰς μεταβολὰς ὡς συνήθη συμβάντα, ἐν τῷ σταδίῳ πολιτικοῦ ἀνδρὸς, καὶ οὐχὶ πλέον ὡς θριάμβους εἴτε καταστροφὰς ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτῶν βίῳ. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὕτη ἀνάπλασις ἔγκειται εἰς τὰ ἤθη μᾶλλον ἢ εἰς τοὺς νόμους.

(Ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, ὑπὸ ΔΙΚ).

ΝΑΘΑΝΑΗΛ ΚΑΝΩΠΙΟΣ.

Ἀξιότιμε κ. Δραγούμη!

Γινώσκων τὴν ἐπιθυμίαν ἣν ἔχετε νὰ συλλέγητε πᾶν τὸ ὁπωσδήποτε ἀφορῶν εἰς τὸν βίον παντὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας διαπρέψαντος λογίου ἀνδρὸς ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν, σπεύδω νὰ σᾶς μεταδώσω ὀλίγας μέν τινας ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως ἀχρήστους, πιστεύω, περὶ τοῦ ἐν Ὀξωνίᾳ σπουδάσαντος Ναθαναὴλ Κανωπίου τοῦ Κρητὸς, τοῦ μετὰ ταῦτα μητροπολίτου Σμύρνης, εἰδήσεις.

Ὅτε διέτριβον ἐν Ὀξωνίᾳ ἔσχον τὴν περιέργειαν νὰ γνωρίσω τὰ κατὰ τὴν ἐν Ὀξωνίᾳ διαμονὴν Μητροφάνους τοῦ Κριτοπούλου. Πολλοὶ τῶν ἐκεῖ λογίων ἐγνώριζον τοῦτο μόνον περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐσπούδασεν εἰς τὸ Balliol College, μίαν τῶν 21 ἀκαδημιῶν, τῶν ἀποτελουσῶν τὸ Πανεπιστήμιον, διακρινομένων διὰ τοὺς σπουδαίους φιλολόγους, οἵτινες ἐξ αὐτῆς ἐξῆλθον, μὲ παρέπεμψαν δὲ εἰς τὸν καλοκάγαθον K. Coxe βιβλιοθηκάριον τῆς Βοδλειανῆς βιβλιοθήκης διὰ τὰ περαιτέρω· παρ' αὐτοῦ δὲ ἐπληροφορήθην ὅτι ὑπάρχει ἔντυπος τῶν ἀκαδημιῶν αὐτῶν ἱστορία, καὶ ἴσως εὕρω ἐκεῖ πληροφορίας τινάς. Καὶ τῳόντι ἐξετάσας καὶ διελθὼν τὴν τῆς ἀκαδημίας ταύτης ἱστορίαν οὐ μόνον τὸν Μητροφάνη μνημονευόμενον εὗρον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ναθαναὴλ, τὸν ὁποῖον ἐκεῖθεν πρῶτον ἐγνώρισα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου ἐκτὸς τῆς ἱστορίας τῆς εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ὀξωνίαν ἐλεύσεώς του, ἥτις εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὴ, οὐδὲν ἄλλο περιεργείας ἄξιον περὶ τῆς ἐκεῖ διαμονῆς αὐτοῦ εὗρον, παρὰ τοῦτο μόνον ὅτι οἱ ἐλλογιμώτατοι Ἄγγλοι δὲν ἦσαν πολὺ εὐχαριστημένοι, νομίζοντες ὅτι δὲν προώδευσεν εἰς τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ὅσον ἔδει (ποίαν τινὰ πρόοδον ἐννόουν δὲν ἐκφράζονται)· περὶ δὲ τοῦ Ναθαναὴλ ἔμαθον τὰ ἑξῆς· Οὗτος ἦτο πρωτοσύγκελος τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, κατέφυγε δὲ μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1638 ἀπαγχόνισιν τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Ἀγγλίαν, δεκτὸς γενόμενος μετὰ πολλῆς εὐμενείας παρά τε τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Laud, καὶ παρ' αὐτῶν ἀπεστάλη εἰς Ὀξωνίαν. Ἐκεῖ δὲ εἰσήχθη ἐπίσης ὡς καὶ ὁ Μητροφάνης εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Balliol, ὅπου διέτριψεν ἱκανὸν καιρόν. Ἦτο δὲ ὁ πρῶτος, ὅστις εἰσήγαγεν ἐν Ὀξωνίᾳ τὴν χρῆσιν τοῦ καφὲ, καὶ οἱ γέροντες τῆς ἀκαδημίας, λέγει ὁ συντάκτης τοῦ χρονικοῦ, ἀκόμη τὸν ἐνεθυμοῦντο (καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ χρονογράφος οὗτος ἔγραφε), πῶς κατὰ πᾶσαν πρωΐαν ἠγείρετο καὶ ἔψηνε μόνος τὸν καφὲν αὐτοῦ. Ἠγάπα δὲ πολὺ νὰ ψάλλῃ ἐκκλησιαστικὰ ἑλληνικὰ ᾄσματα, ὧν τὸ μέλος ἐφαίνετο περίεργον εἰς τοὺς Ἄγγλους· ἐνετυπώθη δὲ εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν (ἐπειδὴ ὡς φαίνεται τὸ ἔψαλλε συνεχῶς) τὸ «καὶ φθάσαντες τὸν ἄφθαστον ἐχάρησαν αὐτῷ βοῶντες ἀλληλούϊα,» τὸ ὁποῖον ὁ χρονογράφος ἔχει τονίσει μὲ εὐρωπαϊκὰ μουσικὰ σημεῖα. Τὸ δὲ πάντων περιεργότερον εἶναι ὅτι ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ ἱερουργῇ ἐν τῇ ἀγγλικῇ ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Χριστοῦ καλουμένῃ (Christ Church), καὶ ἐδέχθη νὰ μείνῃ ἐκεῖ ὡς ἐφημέριος, ἕως οὗ εἰσελθόντες οἱ φανατικοὶ τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας διῶκται, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κρόμβελλ, εἰς Ὀξωνίαν, ἐξεδίωξαν καὶ αὐτὸν ἐκεῖθεν. Ἀναχωρήσας δὲ τότε ἐξ Ἀγγλίας εἰς Ὁλλανδίαν κατώρθωτε νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἐπί τινα καιρὸν, καὶ συνήθροισε καὶ ἱκανὰ βιβλία τῇ συνδρομῇ λογίων τινῶν φίλων του, οὓς καὶ παρεκάλεσε νὰ τὸν βοηθήσωσι διὰ νὰ ἀποστείλῃ ταῦτα εἰς Ἑλλάδα καθ' ὅσον ὁ ναῦλος ἦτο ὑπέρογκος τότε. Αὗται εἶναι αἱ τελευταῖαι περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις τὰς ὁποίας ἐμπεριέχουσιν αἱ ἐπιστολαὶ αἱ λατινιστὶ γεγραμμέναι διαφόρων

τότε λογίων φίλων του εἰς ἃς ὁ χρονογράφος παραπέμπει. Τοῦτο δὲ ἐξ αὐτῶν τελευταῖον περὶ αὐτοῦ ἔμαθον ὅτι κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐχρημάτισε μητροπολίτης Σμύρνης. Ταῦτα, καθ' ὅσον νῦν μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων περίπου ἐτῶν, ἐνθυμοῦμαι, ἤκουσα καὶ ἐπληροφορήθην περὶ τῆς ἐν Ὀζωνίᾳ τῶν ἀνωτέρω κληρικῶν διατριβῆς [1]). Ν. Δ.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1871.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΟΡΚΙΩΝ.

(Ἴδε φυλλ. 469.)

Πολιορκία τετάρτη Παρισίων μ. Χ. 1429.

Οἱ Παρίσιοι, οἵτινες ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἄγγλων ὑπέφεραν μεγάλην τυραννίαν, δὲν ἐτόλμων νὰ κηρυχθῶσιν ὑπὲρ Καρόλου τοῦ Ζ', ὅστις εἶχε στεφθῆ ἐν Ῥημοῖς (Rheims). Ὁ βασιλεὺς ἀπεπειράθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀκολουθούμενος παρ' ὅλου τοῦ στρατοῦ. Πάντα τὰ περίχωρα ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ, κατέλαβε δὲ τὸν Ἅγιον Διονύσιον, τὴν La Champelle, Aubervilliers καὶ Montmartre. Οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐλπίζοντες εἰς τὰς συνεννοήσεις ἃς εἶχον μετὰ τῆς πόλεως, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποπειραθῶσιν ἔφοδον τὴν Κυριακήν, 8 Σεπτεμβρίου 1429· καὶ πλησιάσαντες εἰς τὴν πόλην τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, ἔδειξαν ὅτι σκοπὸν εἶχον νὰ πείσωσι τοὺς Ἄγγλους ὅτι θὰ προσέβαλλον τὴν πόλιν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος· ἐνταυτῷ πολυάριθμον ἀπόσπασμα παρουσιάσθη ἔμπροσθεν χαρακώματος, τὸ ὁποῖον ὁ ἐχθρὸς εἶχε χαράξει πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ χοιροπωλείου, ἐφ' οὗ ἐκτίσθη τὸ τμῆμα τὸ ὀνομαζόμενον La Butte-Saint Roch, καὶ τὸ ἐκυρίευσαν ἀρέσως· ἐνῷ δὲ οἱ Ἄγγλοι, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου de Thérouanne, τοῦ L'Ile-Adam, Créqui καὶ Bonneval, ἔδραμον πρὸς τὸ προσβληθὲν μέρος, φωναὶ πολυάριθμοι ἠκούσθησαν εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς πόλεως, σκοπὸν ἔχουσαι νὰ φοβίσωσι τὸν λαόν.—«Ἐχάθημεν! ἐχάθημεν! Οἱ βασιλικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν μας. Ἕκαστος ἂς σωθῇ ὡς δύναται.» Τὸ τέχνασμα τοῦτο ἔφερε τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ὁποῖον οἱ Ἄγγλοι προσεδόκων· ὁ λαὸς καταβληθεὶς, ἔδραμεν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, καὶ ἀπελευθέρωσε τοὺς Ἄγγλους ἀπὸ τῶν ὑπονοιῶν τὰς ὁποίας εἶχον συλλάβει. Οἱ δὲ βασιλικοὶ βλέποντες ὅτι ὁ λαὸς οὐδὲν κίνημα ἔκαμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ἡ Ἰωάννα δ' Ἄρκ, ἥτις ἡνώθη μὲ τὸν στρατὸν, αἴφνης ἐνθουσιᾷ αὐτὸν διὰ τῆς παρουσίας της· συνειθισμένη οὖσα ἕνεκα τῶν νικῶν της νὰ μὴ ἐνδίδῃ ποτὲ, δὲν συγκατένευε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ πληρώσῃ τὸ χαράκωμα ὅπερ ἔγεμεν ὕδατος, καὶ τοῦ ὁποίου τὸ βάθος δὲν ἐγνώριζεν. Ἐζήτει ἀδιακόπως νὰ τῇ φέρωσι δέματα ὅτε ἐπληγώθη ὑπὸ βέλους εἰς τὸν μηρόν. Ἀναγκασθεῖσα ὑπὸ τοῦ πόνου τῆς πληγῆς καὶ τοῦ αἵματος τὸ ὁποῖον ἀφθόνως ἔῤῥεε νὰ ζητήσῃ ἄσυλον ὄπισθεν λόφου τινὸς, ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι τῆς ἑσπέρας, ὅτε ὁ Δοὺξ τοῦ Alençon κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς St-Denis. Ὁ Κάρολος πιστεύων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ κυριευθῶσιν οἱ Παρίσιοι, ἐνόμισε καλλίτερον νὰ ὑποχωρήσῃ· ὁ στρατός του ἀνεχώρησε ταχέως καὶ ὑπῆγεν πρὸς Lagni-sur-Marne, τὸ ὁποῖον ἀμέσως ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτοῦ.

Πολιορκία Πέμπτη μ. Χ. 1465.

Ὁ δοὺξ τοῦ Βερῆ, ἀδελφὸς τοῦ Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ', γενόμενος δεκαεξαετὴς ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ ἡνώθη μὲ τὸν Δοῦκα τῆς Βρετανίας ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἑτοιμάσῃ ἐπανάστασιν, ἥτις θ' ἀπέβαινεν εὐνοϊκὴ εἰς αὐτόν. Οἱ ἐξ αἵματος πρίγκηπες καὶ οἱ εὐγενεῖς, οἵτινες ζητοῦντες περίστασιν νὰ πολεμήσωσι τὸν Βασιλέα, ἔκαμον ἀμέσως προκηρύξεις δι' ὧν προσεκάλουν πάντας τοὺς εὐγενεῖς καὶ πάντας τοὺς ἀγαθοὺς πολίτας «νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, καὶ νὰ ἐλευθερώσωσι τὸν δυστυχῆ τυραννούμενον λαόν.» Ἡ εὐπρεπὴς αὕτη πρόφασις ἔδωκεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τὸ ὄνομα «Συμμαχία διὰ τὸ καλὸν τοῦ λαοῦ.» Οἱ πρίγκηπες ταχέως εὑρέθησαν ἐπὶ κεφαλῆς σημαντικοῦ στρατοῦ, καὶ θέλοντες νὰ ἀρχίσωσι δι' ἐνδόξου πράξεως ἱκανὴς νὰ ἀνυψώσῃ τὴν στάσιν, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν μικράς τινας θέσεις, ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσι γενικὴν ἔφοδον ἐναντίον τῆς πρωτευούσης. Ἀλλ' οἱ Παρίσιοι ἦσαν ἄριστα ὠχυρωμένοι, ὥστε ἡ ἐπιτυχία τοιαύτης ἀποπείρας δὲν ἦτο πιθανή. Ὁ Κόμης τοῦ Charolais, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως, ἐτοποθέτησε τὸν στρατὸν ὡς πρὸς μάχην οὐχὶ μακρὰν τῶν ὀχυρωμάτων, νομίζων ὅτι οὕτω θὰ ἠλάττου τὸν ζῆλον καὶ τὴν πίεσιν τῶν κατοίκων, ἀλλ' οὐδὲν ἐκλόνισεν αὐτούς. Ὁ ἀρχιστράτηγος de Rohan ἔκαμεν ἔξοδον, καὶ δὲν ἐπέστρεψεν εἰμὴ ἀφοῦ ἐπολέμησε μακρῶς καὶ ἐπιτυχῶς. Μετά τινας ἡμέρας ὁ ἐχθρὸς προσέβαλε τὸ τμῆμα τοῦ Ἁγίου Λαζάρου τοῦ ὁποίου τὰ ὀχυρώματα παρ' ὀλίγον ἐνέδιδον· φθάσασα ὅμως ἡ ἐθνοφυλακὴ γενναίως ἀπέκρουσε τοὺς ᾳσιαστὰς, οἵτινες, προσβαλλόμενοι ἐνταυτῷ καὶ ὑπὸ τῶν πυροβόλων τῶν τειχῶν, ἀνεχώρησαν ἀτάκτως.

Ἡ μάχη τοῦ Montlhéry διέκοψε πρὸς καιρὸν τοὺς σκοποὺς τῶν ἡγεμονοπαίδων. Ἀλλὰ μόλις ἡ περίφημος ἐκείνη διαφορὰ ἐσυμβιβάσθη, καὶ ὁ κόμης τοῦ Charolais ἔκαμε νέας ἀποπείρας κατὰ τῆς πρωτευούσης. Οἱ ἀναγνῶσται θὰ ἐννοήσωσι κάλλιστα τὴν τολμηρίαν καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν προσβολῶν τοῦ κόμητος, ὅταν ὑπενθυμίσωμεν αὐτοῖς ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας, καὶ ὅτι ἐγένετο μετέπειτα γνωστὸς ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον «Κάρολος ὁ τολμηρός.» Ἐπειδὴ δὲ οἱ βασιλικοὶ ἦσαν κύριοι τοῦ St-Cloud καὶ τοῦ Charenton, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ κατεσκεύασε γεφύρας ἐκ πλοίων καὶ πίθων τοὺς ὁποίους ἔδεσαν ὁμοῦ, δι' ὧν ὁ στρατὸς διέβαινε τὸν Σηκουάναν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Τοιουτοτρόπως περιεκύκλωσεν ὅλον τὸ βόρειον μέρος τῶν περιχώρων τῶν Παρισίων, ἀπὸ St-Clond μέχρι Charenton, τὰ ὁποῖα ἐκυρίευσεν ἄνευ κόπου. Λοδοβίκος ὁ ΙΑ' καὶ ὁ στρατός του ἦσαν ἐςρατοπεδευμένοι εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος. Ἡ ἀπώλεια τοῦ Charenton θὰ ἐπροξένει μεγάλην βλάβην, διότι τρόφιμα δὲν θὰ εἰσήρχοντο πλέον, ἀλλὰ εἶχον λάβει τὰ μέτρα των μετὰ τοσαύτης προνοίας, ὥστε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας οὐδεμίαν ἔλλειψιν τροφῆς ἠσθάνθησαν. Οἱ ἡγεμονόπαιδες ἠθέλησαν κατ' ἀρχὰς νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον, καὶ τὰ δύο μέρη ἐπανέλαβον τὰς ἐχθροπραξίας. Καθ' ἡμέραν ἐγίνοντο ἔξοδοι, καὶ αὗται αἱ μάχαι ἦσαν πάντοτε εὐνοϊκαὶ πρὸς τὰ βασιλικὰ στρατεύματα. Καὶ τοῦτο ὠφείλετο κυρίως εἰς τὰ ὡραῖον φῦλον τῆς πρωτευούσης, «διότι οἱ πολεμισταὶ,» λέγει ὁ Φίλιππος de Commines, «ἔβλεπον ἀδιακόπως τὰς κυρίας, καὶ εἶχον μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ δείξωσιν εἰς αὐτὰς τὴν ἀνδρείαν των.» Ὁ ἐχθρὸς εἶχε τοποθετήσει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν εἰς Bercy, τὸ ὁποῖον τότε ὠνομάζετο «La Grange aux Merciers.» Ἠναγκάσθησαν ὅμως νὰ ὀπισθωχωρήσωσι, καὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς Conflans ὅπου ἦτο τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ κόμητος Charolais. Ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἦτο εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τοῦ Σηκουάνα. Πλῆθος καννονοστοιχιῶν ἐμπόδιζον τὸν ἐχθρὸν νὰ πλησιάσῃ. Οἱ συμμαχοῦντες πρίγκηπες ἠθέλησαν νὰ κατασκευάσωσι γέφυραν ἐκ πλοιαρίων εἰς τὸν ποταμὸν ἀπέναντι τοῦ Port-à-l'Anglais. Ὁ βασιλεὺς ἀμέσως ἀνήγειρε προπύργιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὸ πυροβολικὸν ἐξακοντίζον ἀδιακόπως θανατηφόρους βολὰς ἐμπόδιζεν αὐτοὺς νὰ προχωρήσωσιν. Ἐν ταυτῷ Νορμανδός τις τοξότης τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἡ ἱστορία ἔπρεπε νὰ διατηρήσῃ, ῥιφθεὶς εἰς τὸν Σηκουάναν, ἔφθασε μέχρι τῆς κεφαλῆς τῆς γεφύρας καὶ ἀποκόψας τὰ σχοινία ἐγκατέλειψεν αὐτὴν εἰς τὸ ῥεῦμα. Ἡ σειρὰ αὐτὴ τῶν δυστυχιῶν ἠνάγκασε τὸν ἀρχηγὸν τῆς συμμαχίας νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς διακοπείσας διαπραγματεύσεις, καὶ τέλος μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ ἀργοπορίας συνθήκη εἰρήνης ὑπεγράφη εἰς Conflans, ἥτις ἀπελευθέρωσε τοὺς Παρισίους ἀπὸ τῶν πολιορκητῶν. Ἡ πρωτεύουσα ἡρμήνευσε τὴν ἀγαλλίασιν αὐτῆς διὰ λαμπρῶν ἑορτῶν. Ὁ δὲ βασιλεὺς θέλων νὰ ἀνταμείψῃ τὴν πίστιν αὐτῆς ἐπεκύρωσε πάντα της τὰ δικαιώματα· ἐτίμησε δὲ διὰ τῆς παρουσίας του τὸ δοθὲν ἐν τῇ Νομαρχίᾳ συμπόσιον, εἰς ὃ προσεκλήθησαν πολλοὶ πολῖται μετὰ τῶν συζύγων αὐτῶν, παρακαθήσαντες εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν μετὰ τοῦ μονάρχου, τῶν ἡγεμονοπαίδων καὶ τῶν εὐγενῶν.

ΑΠΟΛΟΓΟΙ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλ. 498.)

Γ'.

ΤΟ ΑΓΡΙΟΝ ΑΝΘΟΣ.

Εἰς καρυοφύλλων δέσμην ἄνθος ἄγριον ἐτέθη.
Ἀλλὰ τί; — μετ' οὐ πολὺ
Ἐκ τῆς εὐωδίας τούτων αἴφνης εὔοσμον εὑρέθη.
—Συνοναστροφὴ τιμία πάντα νέον ὠφελεῖ.

Δ'.

ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ ΧΕΛΩΝΗ.

«Εἶσαι δύστηνος, Χελώνη,» μετὰ χλευῆς εἶπε λύκος.
—Διατί μὲ ταλανίζεις; — Μετὰ κόπων, φεῦ! μυρίων
Φέρεται, ὅπου ὑπάγεις, ὁ βαρύτατός σου οἶκος!
—Οὐδὲν βάρος, φίλε, δίδει τὸ ὠφέλιμον φορτίον.

Ε'.

ΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΡΚΤΟΣ.

«Νὰ διαβιβάσω ἄρες, ἔλεγε πρὸς ἄρκτον λέων,
«Διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ σου ἕνα στράτευμά μου νέον.»
«Δὲν σ' ἀφίνω,» ἀπεκρίθη, κ' εἰς τὸ ἄντρον της εἰσέδη.
Τί δὲ ἔπραξεν ὁ λέων; — χωρὶς ἄδειαν διέδη.

ς'.

ΛΑΜΠΥΡΙΣ ΚΑΙ ΟΦΙΣ.

Λαμπυρίδα κατὰ τύχην ὄφις βλέπει ὑπὸ δένδρον,
Κ' εἰς τὸ ςῆθός της ἐμπήγει τὸ φαρμακερόν του κέντρον.
«Ὦ φονεῦ!» κραυγάζει αὕτη «διατί μὲ ἀφανίζεις;»
Ἀποκρίνεται· —«Φωτίζεις.»

Ζ'.

ΣΠΙΝΟΣ ΚΑΙ ΣΤΡΟΥΘΙΟΝ.

«Ἐντροπή σου! τὴν ἡμέραν συνελήφθης εἰς παγίδα!
«Ποῦ τὰ ὄμματά σου εἶχες;» εἶπε σπῖνος εἰς στρουθίον.
Καταπτὰς ἱέραξ ὅμως τὸν ἁρπάζει παρ' ἐλπίδα.
—Εἰς τὰς συμφορὰς δὲν πρέπει νὰ γελᾷ τις τοῦ πλησίον.

---

[1]) Εἰς τὰ ἀνωτέρω προσθετέαι καὶ αἱ ἑξῆς σημειώσεις, χορηγηθεῖσαι εὐμενῶς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἡμῶν φίλου Σοφοκλέους Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

1630. Ναθαναὴλ Κανόπιος σύγγελος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἤκμαζε τῷ ΙΖ' αἰῶνι, ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Κρήτην· ἀφ' οὗ διέτριψε τινὰς χρόνους εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆγεν ὕστερον ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ἀμστερδαμ. Οὗτος ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν δωρων καὶ ὑποσχέσεων τῶν Ὁλλανδῶν ὑπεσχέθη νὰ μεταφράσῃ τὰς Θεολογικὰς εἰσηγήσεις Ἰω. τοῦ Καλβίνου εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς διάλεκτον, καὶ οὕτω νὰ εἰσάξῃ τὸν Καλβινισμὸν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ὅμως ἐτελείωσε τὴν ὑπόσχεσίν του μοι εἶναι ἄδηλον. Ἴδε τὸν Ἀλλάτιον ἐν τῷ περὶ διηνεκοῦς συμφωνίας τῆς Ἀνατολ. καὶ Δυτικ. Ἐκκλ. στήλη 1020. Ζαβίρας ἐν τῇ ἀνεκδότῳ Νέᾳ Ἑλλάδι, σωζομένῃ ἐν τῇ ἐνταῦθα Εθν. Βιβλιοθήκῃ.

«Et nunc tandem, dum hæc scribo, Nathanaëlem quodam Canopium Cretensem, Syncellum Cyrilli Lucaris, post aliquot annos in Anglia exactos, Amstelodamum venisse, à fide dignis hominibus accepi, peteniem à priorihus pecunias, offerentemque se ad introducendam la Orientem Calvinismum, eoque fine ad reddendas Græcè Institutiones Calvini. Si ex aliis argumenta petenda sunt, Nathanaël iste in Calvinismo propagando proficiet, homo nullius pretij, et aurum tantummodo sub species o Syncelli titulo mendicans. Si institutiones Calvini Græce reddat; parvo hoc incommodo Ecclesiæ Græcæ faciet etc. Allatij De Eccles. Occident. et Orient. perp. consensione. L. III c. 8 p. 1020 — 21. Ἔγραψεν ὁ Κανόπιος τὸν βίον Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως βλ. Hottingeri Anallecta Historico-theologica. p. 564.»

Η'.

ΠΑΙΣ ΕΠΙ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

«Πόσον μέγας εἶμαι,» εἶπε στέκων παῖς ἐπὶ τραπέζης.
Κ'ἡ τροφὸς, «κατάβα» λέγει, «καὶ μικρὸς πάλιν θὰ γέ-
Πλούσιε,ὅτις τὴν τύχην τοῦ πλησίον περιπαίζεις, [νῃς
Μὴ ἐπαίρεσαι — εὐκόλως, ὡς ἀνέβης, καταβαίνεις.

Θ'.

ΦΑΝΟΣ ΚΑΙ ΘΡΥΑΛΛΙΣ.

Θρυαλλὶς πρὸς λύχνον εἶπε· «μὲ κρατεῖς φυλακισμένην·
Ἄνοιξόν μοι νὰ φωτίσω τὴν ζοφώδη οἰκουμένην.»
Ὁ φανός μας ὑπακούει καὶ ἀνοίγει τὴν θυρίδα·
Ἕνα φύσημα ἀνέμου ἔσβυσε τὴν θρυαλλίδα.

Ι'.

ΧΩΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΟΦΙΣ.

Χωρικὸς ἐν ὥρᾳ κρύους ὄφιν εὗρε πεπηγότα.
Εἰς τὸν κόλπον του τὸν βάλλει, καὶ τὸν θάλπει τὸν θερ-
Θερμανθεὶς,τὸν εὐεργέτην ἔπληξεν ὁ ὄφις πρῶτα.[μαίνει
—Παρ' ἀγνώμονος τοιαῦτα πρέπει τις νὰ περιμένῃ.

ΙΑ'.

ΟΦΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΟΣ.

«Ἂς φιλιωθῶμεν,» Ὄφις ἔλεγε πρὸς χωρικόν.
«Φέρων νέαν λεβηρίδα, μισῶ πλέον τὸ κακόν.»
—«Καὶ ἂν ἤλλαξες τὸ δέρμα,» λέγει οὗτος, «πλὴν καρδίαν
Φέρεις πάλιν τὴν ἰδίαν.»

ΙΒ'.

ΑΥΡΑ ΣΥΝΤΡΙΒΕΙΣΑ.

Διεῤῥάγη ὁλοκλήρως λύρα, κατὰ γῆς πεσοῦσα.
Ὁ δὲ λυριστὴς ἐκ νέου τὴν ἐκόλλησεν εὐθύς,
Κ' ἔγεινεν εὐφωνοτάτη, κατ' ἀρχὰς ἀχρεία οὖσα.
—Φρονιμώτερος κατέστη δυστυχίας ὁ γευθείς.

ΙΓ'.

ΜΕΛΙΣΣΑ ΚΑΙ ΑΝΗΡ.

«Ἔχεις,» μέλισσα ἠρώτα, «φίλε, ἀπὸ τὰ συνήθη
Ζῶα, ἄλλον εὐεργέτην παρ' ἐμὲ πλέον μεγάλον;»
«Ναὶ τὸ πρόβατον,» ἐκεῖνος, «ἔχω, φίλη, ἀπεκρίθη.»
—Τὸ ὠφέλιμον τιμᾶται καὶ τοῦ εὐαρέστου μᾶλλον.

ΙΔ'.

ΠΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΤΑΓΩΝ ΥΔΑΤΟΣ.

Πέτρα πρὸς νεροῦ σταγόνα ἔλεγε μίαν ἡμέραν·
«Ὦ ἀνόητε, ἐλπίζεις σὺ νὰ μὲ διαπεράσῃς!»
Ἡ σταγὼν πλὴν σιωπῶσα ἔσταζε κ' ἐξῆλθε πέραν.
—Ἡ ἐπιμονὴ πολλάκις φέρει τὰς καλὰς ἐκβάσεις.

ΙΕ'.

ΝΕΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΙΠΠΟΣ.

Μανεὶς ἵππος νεανίαν εἰς ἀνίσους ἤγε τόπους.
«Ποῦ ὑπάγεις;» διαβάται, ἀπαντήσαντές τον, εἶπον.
«Ὅπου θέλει οὗτος,» δείξας, ἀπεκρίθη, εἰς τὸν ἵππον.
—Οὕτως αἱ ἐπιθυμίαι φέρουσι πολλοὺς ἀνθρώπους.

ΙΣΤ'.

ΠΟΙΜΗΝ.

«Πῶς εἰς τόπον λύκων πλήρη, βόσκων ποίμνιον ἀθρόον,»
Βασιλεὺς βοσκὸν ἠρώτα, «τὸ κρατεῖς παχὺ καὶ σῶον;»
«Βασιλεῦ!» τὸν ἀπεκρίθη ὁ βοσκὸς, τὴν χεῖρα τείνας
Καὶ τοὺς κύνας ἐπιδείξας,«πιστοὺς πάντα τρέφω κύνας.»

ΙΖ'.

ΚΙΣΣΑ ΚΑΙ ΣΠΙΝΟΣ.

Σπῖνον Κίσσα παρεκάλει· «Μάθε με, ἀγαπητέ,
Ὡς ἐσύ κ' ἐγὼ νὰ ψάλλω, σύντροφον διὰ νὰ μ' ἔχῃς.»
—«Μάθε πρῶτον. φίλη,» εἶπε, «νὰ ἀκούῃς, νὰ προσέχῃς,
»Ἀλλὰ φλύαρος, νομίζω, δὲν ἐπρόσεξε ποτέ.»

ΙΗ'.

ΤΑΩΣ ΚΑΙ ΑΗΔΩΝ.

Ὁ ταὼς τὸν ἑαυτόν του ὡς λαμπρὸν ἐπῄνει πλάσμα,
Ἡ σεμνὴ δὲ φιλομήλα τὴν φωνήν της τὴν ἡδεῖαν.
Διελύθη πλὴν ἡ ἔρις τῆς νυκτὸς εἰς τὴν σκοτίαν·
Τοῦ μὲν ἔσβυσε τὸ κάλλος, τῆς δ' ἠκούετο τὸ ᾆσμα.

ΙΘ'.

ΛΥΚΟΙ ΚΑΙ ΚΥΝΕΣ.

«Ἄφετέ μας εἰς τὴν ποίμνην, ἐνῷ θνήσκετε τῆς πείνας»
Πρὸς τοῦ κύνας εἶπον λύκοι «θέλετε χορτάσει τότε.»
Ἔστερξαν· κ' εμβάντες οὗτοι πρώτους ἔφθειραν τοὺς [κύνας.
—Τοὺς αὐτοὺς μισθοὺς λαμβάνουν τῆς πατρίδος οἱ προ-[δόται.

Κ'.

Εἰς τὴν κοίτην του ἁρπάσας ἔσυρεν ἀρνίον λύκος·
Ἀπαντήσας τοῦτον λέων, τοῦ τὸ ἥρπασε βιαίως.
Ὁ δὲ λύκος εἶπε, κλαίων· «μοῦ τὸ ἥρπασες ἀδίκως.»
Καὶ ὁ λέων.—«ἀλλὰ μήπως σὺ τὸ ἥρπασες δικαίως;»

Δ. Π. ΠΗΛΑΙΚΑΣ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Φυλλάδιον 493.

Σελ. 302, ἐπιγρ. Α', στίχ. 9, ἀνάγν. *ἐκγόνους*. Σελ. 303, στήλ. ά, στίχ. 6 *ἐοικότα*,—στίχ. 9: *καὶ τὸ ἐν στίχῳ*:—στίχ. 10.*στίχῳ*,—στίχ. 13:*ἄλλαις*,—στίχ. 17: *Ζαμιοώντω(ν)*.— Στήλ. 6', στίχ.21: *οὐκ ἔχω*.—στίχ. 36: *ὅτι*.—στίχ.37: *ἔσκωπτεν*.—στίχ. 38. *ἔφη*,—στίχ. 41: *παρὰ τοῖς πάλαι*.

Σελ. 304, στήλ.ά, στίχ. 6: *ταῖς ἄλλαις*,—στίχ. 10:*ἐν ᾧ*,—στίχ. 27: *καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων*.—Στήλ. 6',στίχ. 6: *Φιληράτῳ*.—στίχ. 9: *δ' ἔτι*,—στίχ.11: *Ἱεροκλέους*. — στίχ. 21: *ἄλλαις*,—στίχ. 23: *καὶ τῶν ὑπ' αὐτούς*.

Σελ. 305, ἐπιγρ. Γ', στίχ. 4 — 5 ΕΥΕΡ || ΓΕΤΑΤΑΣ,—στίχ. 20: *Ἰωάννου*.